

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET VE
BİREY İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Metehan BEKLEVİŞ

Danışman

Doç. Dr. Fikret ÇELİK

Haziran- 2019

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET VE
BİREY İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Metehan BEKLEVİŞ

Danışman

Doç. Dr. Fikret ÇELİK

Haziran- 2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Fikret Çelik danışmanlığında Metehan Bekleviş tarafından hazırlanan “Hugo Grotius’un Siyaset Felsefesinde Devlet ve Birey İlişkisi” adlı bu çalışmanın jürimiz tarafından Kırıkkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan

(İmza)

(İmza)

(İmza)

(İmza)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

../ ../ 2019

(Enstitü Müdürü, unvan, adı, soyadı)

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Hugo Grotius'un Siyaset Felsefesinde Devlet ve Birey İlişkisi adlı çalışmam, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

Metehan BEKLEVİŞ

İmza

ÖNSÖZ

Devlet ve birey ilişkileri çeşitli şekillerde yüzyıllardır incelenmektedir. Devlet ve birey ilişkisinin irdelenmesi noktasında siyaset felsefesinin yeri ve öneminin son derece dikkate değer olduğunu söylemek gerekmektedir. Geçmişten günümüze kadar süregelen ve gelecekte de önemli bir olgu olarak kalacak olan devlet ve birey ilişkisine tarihte yeni bir dönemin başlangıcına imza atmış olan Hugo Grotius'un sunmuş olduğu katkılar ve siyaset felsefesi içerisinde önemli yeri olan kavramlara yoğunlaşarak, bu kavramlar karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir.

Çalışmada, devlet kavramı üzerinde durularak, devleti oluşturan mülkiyet, egemenlik, özgürlük ve direnme hakkı kavramlarının devlet ve birey ilişkisi noktasında önemi irdelenmek istenilmektedir. Bireyin gelişim süreci konusunu ele alarak önce doğal hukuk bağlamında sonrasında siyaset felsefesinde devlet ve birey ilişkisini değerlendirmek amacı taşımaktadır. Çalışmada doğa durumu ve devlete geçiş süreciyle ilgili olarak önemli olan düşünürlerden Machiavelli, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplum sözleşmeleri bağlamında bu geçiş sürecinde Grotius'un düşüncelerinin benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmek istenmektedir.

Çalışmada, Grotius'un yaşamış olduğu dönem, etkilendiği düşünürler, hayatı, eserleri ve siyaset felsefesindeki yeri üzerinde durularak ortaya Grotius'un yaşamış olduğu dönemde siyaset felsefesinde devlet ve birey ilişkisinde ortaya çıkarmış olduğu katkılar ve düşünceleri irdelenmektedir. Grotius'un ortaya koymuş olduğu siyaset felsefesinde devlet ve birey ele alınarak, siyaset felsefesinde Grotius'un oluşturmuş olduğu devlet ve birey ilişkisi anlayışı diğer toplum sözleşmecî düşünürlerin devlet ve birey ilişkisi anlayışlarıyla karşılaştırıldı. Hugo Grotius'un ortaya koymuş olduğu anlayışın siyaset felsefesindeki devlet ve birey ilişkisine katkıları değerlendirilerek yeni bir bakış açısı geliştirilmek istenilmiştir.

Çalışmanın amacı, Hugo Grotius'un siyaset felsefesi alanında yapmış olduğu çalışmaların ülkemizde daha yakından tanınması ve araştırılması noktasında yapılmış olunan bu çalışma ile beraber bir nebze de olsa yol alacağı düşünülmektedir. Yapılmış olunan çalışmada Grotius'un üzerinden devlet ve birey ilişkisini siyaset felsefesi içerisinde önemini günümüzde dahi korumakta mülkiyet, egemenlik, özgürlük ve direnme hakkı gibi temel kavramlar üzerinden değerlendirme imkânı bulundu. Siyaset felsefenin Grotius'un yapmış olduğu çalışmalar ve geliştirmiş

olduđu dūřüncelerini ele alan çalıřmanın akademi dūnyasına katkılar sunması dileđiyle...

Arařtırma boyunca deđerli katkılarıyla her daim řahsıma yol gōsteren Doç. Dr. Sayın Fikret elik Hocam'a řükranlarımı sunarım. Diđer jūri üyesi olan Dr. Vasfiye elik ve Doç. Dr. Sefa Usta hocalarıma da teřekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Destekleriyle her daim yanımda olan anneme, babama, kardeřlerime, arkadařlarıma ve Bařakřehir Ptt Merkez Mūdūrüm Sayın Būlent Kaya ve řefim Sayın Ferhat Tūzūn'e sonsuz řükranlarımı iletirim. Būtūn zorlukları beraberce gōđüsleyip ūstesinden geldiđim hayat arkadařım Fatma'ya en içten duygularıyla teřekkür ederim.

Metehan Bekleviş

İstanbul, 2019

ÖZET

BEKLEVİŞ, Metehan, “Hugo Grotius’un Siyaset Felsefesinde Devlet ve Birey İlişkisi” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Devlet ve birey ilişkisi siyaset felsefesi içerisinde geçmişten günümüze uzanan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok düşünür bu kavramlardan yola çıkarak siyaset felsefesi içerisinde düşüncelerini ifade ettiğini söylemek gerekir. Hollandalı Hugo Grotius’ta kendi siyaset felsefesi içerisinde devlet ve birey ilişkisini konu olarak ele almıştır. Doğal hukuka sunmuş olduğu katkılarla beraber siyaset felsefesinin devlet ve bireye olan bakış açısını değiştirdiğini söylemek gerekir. Grotius’un çağdaşlarını ve kendisinden sonraki düşünürler üzerindeki etkileri doğa durumu, doğa durumundan devlete geçiş süreci, devlet ve devleti oluşturan temel kavramlar üzerinden etkilediği görülmektedir.

Grotius’un siyaset felsefesinde devlet ve birey ilişkisi konusunu incelerken diğer bazı düşünürlerin görüşlerini de konumuza dâhil ederek devlet ve birey kavramlarının anlaşılması ve karşılaştırılması noktasında önemli olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Devleti oluşturan mülkiyet, egemenlik, özgürlük ve direnme hakkı gibi kavramların ele alınarak tartışılması devletin ne olduğunun anlaşılması noktasında bir temeli oluşturmaktadır.

Birey kavramı siyaset felsefi içerisinde çağlar boyu devam eden süreçte çeşitli boyutlarda tartışılarak yer aldığını görülmektedir. Kavramın geçirmiş olduğu değişim ile beraber öncelikle doğal hukuk içerisinde daha sonrasında ise siyaset felsefesinde devlet kavramı ile olan ilişkisini ele alarak devlet ve birey ilişkisini başlığına genel bir bakış ortaya konulmaktadır. Son olarak ise Grotius’un siyaset felsefesi içerisinde devlet, birey ve diğer devlet- birey ilişkileri ile karşılaştırılması yapılarak, Grotius’un ortaya koymuş katkılar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hugo Grotius, Devlet, Birey, Doğal Hukuk, Siyaset Felsefesi

ABSTRACT

BEKLEVİŞ, Metehan, “The Relationship Between State and Individual in Political Philosophy of Hugo Grotius” Master Thesis, Kırıkkale, 2019.

The relationship between the state and the individual appears in the political philosophy as a subject extending from the past to the present. It is necessary to say that many thinkers express their thoughts within the political philosophy. Hugo Grotius of the Netherlands in his political philosophy as the subject of the relationship between the state and the individual has been addressed. It should be said that political philosophy has changed the perspective of the state and the individual with the contributions it has made to natural law. It is seen that Grotius influenced his contemporaries and their influences on the philosophers of the state of nature, the process of transition from state to state, the basic concepts of state and state.

When examining the relationship between the state and the individual in Grotius' political philosophy, we should also include the views of some other thinkers and emphasize that it is important to understand and compare the concepts of the state and the individual. The discussion of the concepts such as property, sovereignty, freedom and the right to resist constitutes the basis of understanding the state.

It is seen that the concept of individual takes place in philosophical politics by discussing in various dimensions in the process that has been going on for ages. Together with the change in the concept, firstly in natural law and then in political philosophy, the relationship between the concept of the state and the state is discussed in an overview of the relationship between the state and the individual. Finally, by comparing Grotius with the state, individual and other state-individual relations within the political philosophy of Grotius, the contributions made by Grotius are discussed.

Keywords: Hugo Grotius, State, Individual, Natural Law, Political Philosophy

KISALTMALAR

akt : Aktaran

çev : Çeviren

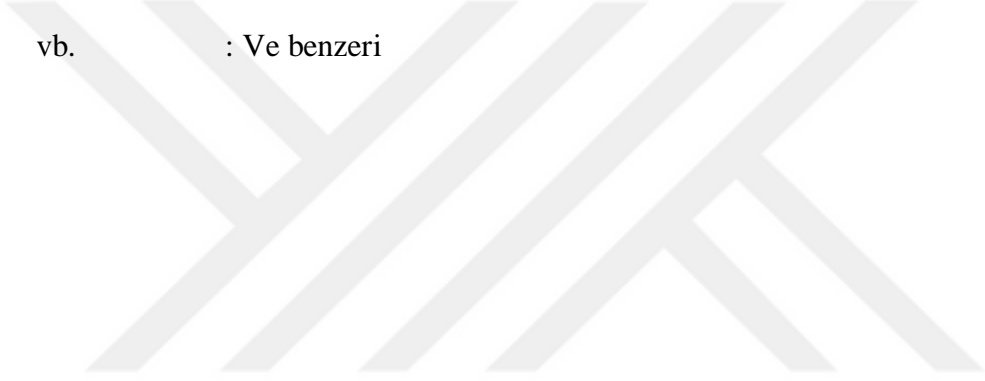
düz : Düzenleyen

s. : Sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

TBB : Türkiye Belediyeler Birliği

vb. : Ve benzeri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
İÇİNDEKİLER.....	VI

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET FELFESİNDE DEVLET VE BİREY KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1.DEVLET VE DEVLETİ OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR	6
1.1.1.Devlet.....	6
1.1.2.Mülkiyet	11
1.1.3. Egemenlik	13
1.1.4.Özgürlük.....	15
1.1.5.Direnme Hakkı	21
1.2. BİREY	23
1.3. DOĞAL HUKUK BAĞLAMINDA DEVLET VE BİREY	28
1.4.DOĞA DURUMU VE DEVLETE GEÇİŞ SÜRECİNDE HUGO GROTIUS HARİCİ ÖNEMLİ DÜŞÜNÜRLER	31
1.4.1.Niccolo Machiavelli (1469-1527)	31

1.4.2.Thomas Hobbes (1588-1679).....	34
1.4.3.John Locke (1632-1704).....	37
1.4.4.Jean- Jacques Rousseau (1712-1778).....	41

İKİNCİ BÖLÜM

HUGO GROTIUS'UN HAYATI VE SİYASET FELSEFESİNDEKİ YERİ

2.1.HUGO GROTIUS'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE HOLLANDA.....	44
2.2.HUGO GROTIUS'UN HAYATI.....	47
2.3.HUGO GROTIUS'UN ETKİSİNDE KALDIĞI DÜŞÜNCELER VE DÜŞÜNÜRLER.....	51
2.4.HUGO GROTIUS'UN ESERLERİ.....	55
2.5.HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ .58	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET VE BİREY OLGULARININ YERİ İLE DEVLET- BİREY İLİŞKİSİ

3.1.HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLETİN YERİ	68
3.2.HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE BİREYİN YERİ	76
3.3.SİYASET FELSEFESİNDE HUGO GROTIUS'UN DEVLET VE BİREY İLİŞKİSİ ANLAYIŞI.....	86

**3.4.HUGO GROTIUS'UN DEVLET VE BİREY İLİŞKİSİ ANLAYIŞIYLA,
DİĞER DEVLET VE BİREY İLİŞKİSİ ANLAYIŞLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI.....93**

SONUÇ.....98

KAYNAKÇA.....102

ÖZGEÇMİŞ109

GİRİŞ

Devlet ve Birey ilişkisi siyaset felsefesinin en önemli konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğa durumundaki insanların barış ve huzur içerisinde yaşamalarının zorluğu, insanların haklarının korunması ve savunması noktasında çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşte bu noktada insanlar kendi haklarını ve çıkarlarını koruma noktasında bir üst varlık devleti oluşturmuşlardır. İnsanların bir araya gelerek oluşturmuş olduğu siyasal olarak örgütlü tüzel varlığa devlet denilmektedir. Hugo Grotius'a göre ise devlet; Ortak ilgilerin ve hakların yaşanması amacıyla özgür insanların bir araya gelerek oluşturdukları bir birlikteliktir (Grotius, 2005a: 162). Bu düşüncesi ile Hugo Grotius'un, toplumsal sözleşme teorisine dayanan devlet teorilerinin ataları arasında görmek mümkündür. Ancak bu konuda Hugo Grotius'un üzerinde, diğer toplum sözleşmecilere göre daha az durulmuştur. Bu nedenle, Hugo Grotius'un ele aldığı devlet ve birey ilişkisinin toplum sözleşmesi anlamında irdelenmesi ve analizi önemli bir durumdur. Genelde Machiavelli, Hobbes, Locke ve Rousseau ölçeğinde dünyada ve ülkemizde genel değerlendirmelere konu edilen toplum sözleşmesinin, Hollandalı bu önemli düşünürün farklı bakış açısıyla değerlendirmesinin ele alınması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Hugo Grotius'un erken dönem çalışmalarının içerisinde devlet oluşumu, politika ve politik direniş konuları yer almaktadır (Borschberg, 2006: 9). Yapmış olduğu bu çalışmaların incelenmesi ve analiz edilmesi devlet ve birey ilişkisinin gelişiminin günümüzde daha iyi bir şekilde anlaşılması noktasında büyük bir önem taşıyacağı düşünülmektedir.

Devlet ve devleti oluşturan temel kavramlar, özellikle Grotius'un siyaset felsefesini değerlendirilmesi noktasında kendi düşüncesinin içerisinde önemli olduğunu vurguladığı kavramları ele alarak devlet ve temel kavramlarının ele alınması son derece faydalı olacağı düşünülmektedir. Devletin irdelenmesi ve bireyle olan ilişkisi her dönemde farklı şekilde yorumlandığını belirtmek gerekir. Rönesans ile beraber birey kavramının gelişimi noktasında meydana gelen gelişmelerin, devlet karşısında birey birtakım yeni hakların sağlanmasına katkıda bulunduğunu söylemek doğru olacaktır. Grotius'un yaşamış olduğu dönem, henüz devletlerin ve bireylerin tam olarak ne olduğuna ilişkin çalışmaların yeni bir başlangıca denk geldiğini ve Grotius'un da bu konularla ilgili çalışmalarının yaşamış olduğu dönemin siyasi ve toplumsal yapısının etkili olduğunu söylemek gerekir.

Doğal hukuk alanında yapmış olduğu çıkış ile yeni bir başlangıca vesile olan Hugo Grotius'un siyaset felsefesindeki devletin ve bireyin ilişkilerini doğal hukuka da değinerek anlamayı hedeflemektedir. Modern devlet birliği ile alakalı ortaya koyduğu terimlerle devlet ve birey ilişkilerini, siyaset felsefesi bağlamında açıklamaktadır. Hugo Grotius, devletin temellerini oluştururken özgürlük, egemenlik, direnme hakkı, mülkiyet kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu temel kavramlar üzerinden devlet ile birey ilişkisinin incelenmesi çalışmanın konusunun anlaşılması bakımından son derece önemlidir. Çünkü devleti oluşturan bireyin neler yapması, ne şekilde hareket etmesini anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın amacı bu noktada ülkemizde görüşlerine yönelik olarak kısıtlı bilgi kaynağı ve değerlendirmeler yapılan Hugo Grotius'un devlet ve birey ilişkilerinin ülkemizde akademik anlamda bilinmesine, tanınmasına ve değerlendirilebilmesine katkı sağlamaktır.

Bireylerin özgürlüklerini koruması en doğal haklarıdır. Hugo Grotius'ta insanların bir araya gelerek bir sivil toplum oluşturma amacı güttüklerini ifade etmiştir. Bu bir araya gelme isteğinin nedeni ise insanların tehlikelere açık olmaları ve kendilerini savunamamalarıdır. Temel ihtiyaçlarını karşılamak ve güvenli bir yaşam sürebilmek için insanlar sivil toplumu oluşturmuşlar ve bu birliktelikte devlet gücünün doğmasının ana sebeplerinden biri olmuştur. Grotius, Savaş ve Barış Hukuku adlı eserinde bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

"... Çıkarını sağlama isteği de doğal hukukla birlikte gitmektedir. Çünkü doğanın Yaratıcısı, herkesin kendi başına güçsüz olmasını, rahat yaşayabilmesi için çok şeyin yokluğunu duymasını, bu yüzden de toplum içinde yaşamayı sürdürmeye daha candan sarılmak zorunda kalmasını istemiştir. İç hukukları doğuran da, çıkarını sağlama isteğidir; çünkü biraz önce sözünü ettiğimiz birlikte yaşama, ya da ortak bir güce boyun eğme de köklerini, çıkarını sağlama isteğinden almaktadır. Bu, şuna varmaktadır: Başkalarının uymaları için yasalar koyanlar, böyle yapmakla, sağlanacak çıkarları göz önünde tutmaktadırlar, ya da tutmak zorundadırlar" (Grotius, 2011: 21).

Çalışmada, insanların neden devletleri oluşturduklarını, devletin ortaya çıkışında etkili olan nedenleri, devlet ile ilgili olarak yapılan çalışmaların üzerinde durularak, bu konuya ilişkin farklı bir bakış açısının toplum sözleşmecî teoriler bazında tartışılmasına zemin hazırlamaktır. Çalışmanın önemi bu noktada toplum

sözleşmesinin farklı bir bakış açısından değerlendirilmesini gündeme getirmiş olan Hugo Grotius'un, Hobbes'ten farklı olarak devlet odaklı değil, birey ve özgürlükler odaklı görüşlerinin Türk akademik literatürüne girecek olması ve diğer toplum sözleşmesi teorisyenler kadar Hugo Grotius'un da tartışılması için veri sağlanmasıdır.

Grotius, Savaş ve Barış Hukuku adlı eserinin önsözünde insanın, toplum yaşamındaki hayatını sürdürebilmesi için akla uygun bir şekilde devam edebilmesi hukukun gerçek kaynağını oluşturduğu söylemektedir. Bu hukukta genel olarak başkasının malına el uzatmamak, sözünü tutmak, kusuruyla yaratmış olduğu zararları tazmin etmek ve insanların hak etmiş cezaların uygulanması sağlanmaktadır (Grotius, 2005a: 85-86).

Siyaset felsefesi içerisinde devlet ve birey ilişkisini ele alırken siyasi ideolojilerinin de görüşleri son derece önemlidir. Özellikle devleti ve bireyi anlama açısından liberalizm, faşizm, muhafazakârlık, Marksizm ve anarşizm gibi ideolojilerin görüşlerine de yer vererek, devlet ve birey ilişkisini ele almamız konumuzun anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Siyaset felsefesinin temel sorunlarından birisi devlet yapısına ilişkindir. Daha doğrusu devletin gerekli olup olmamasına ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok düşünür ve düşüncenin içerisinde yer almış olan bu sorun devlet ve birey ilişkisinin gelişimine katkıda bulunduğunu söylemek gerekir. Siyaset felsefesinin bir diğer konusu ise kimin ne yapmaya hakkı olacağı tartışmasıdır. Bu noktadan hareketle devlet ile birey arasındaki ilişkiler ele alma noktasında siyaset felsefesi önem arz etmektedir.

Avrupa'da Rönesans'ın etkileriyle beraber birey kavramının yükselişe geçtiğini belirtmek gerekir. Bireyin ön plana çıkmasının ardından, kiliseye ve dine bakış açıları kademeli olarak yıllar içerisinde değişiklikler gösterdiği görülmektedir. Bununla beraber siyaset felsefesinin gelişimi sonucunda bireyin ve sivil toplumun gelişimi klasik geleneğin bir eleştirisi olarak modern siyaset felsefesinin ortaya koymuş olduğu katkılardır (Raynaud, 2017: 795-796).

Grotius, hukukun varlığının önemini vurgulayarak sadece çıkar sağlama amacının olmadığını söylemektedir. Devletler, kendilerine karşı birleşmiş olan

yabancı devletlerin saldırılarını önlemek için diğer devletler ile bir işbirliği içerisine girdiklerini ve bunu gerçekleştirirken hukuk sınırları içerisinde kalmalarının öneminden bahsetmektedir. Yapmış oldukları işbirliklerini gerçekleştirirken hukuk kurallarına riayet etmemelerinin sonucunda ise bu işbirliğinin hiçbir değeri olmayacağını ifade etmektedir. Hukuktan uzaklaşılmasını sonucunda ise herhangi bir şeye güven kalmayacağını belirtmektedir (Grotius, 2005a: 97).

Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle beraber akli kullanmanın önemi düşünürler tarafından vurgulanmıştır. Akıl, modern siyaset felsefesinin gelişimine büyük katkılar sunmuştur. Akıl ve modern siyaset felsefesinin birlikte ortaya koymuş olduğu ilkeler dünyada bir meşruiyet yaratarak yeni bilimsel çalışmaların önü açılmış ve insanlar arasındaki ilişkileri etkilediğini söylemek gerekir. Bilimsel ve teknik gelişmeler insan ilişkilerini etkilediği gibi birey ve devlet ilişkilerini de etkilemiştir. Eleştirel düşüncenin gelişime katkılar bulunan bilimsel gelişmeler, bireyin toplum içerisindeki konumunu güçlendirmiş ve devlet ile ilişkisinde söz sahibi olmasında büyük bir katkı sunmuştur (Raynaud, 2017: 797-798).

Siyaset felsefesinde ideolojilerin devlet ve birey ilişkilerine bakış açıları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Her ideoloji almış olduğu düşünce şekline göre devlet ve birey ilişkisine farklı bakış açılarıyla yaklaşmışlardır. Liberalizm, devletin bireye karşı bazı sorumluluklarından bahseder. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik önlemlerin alınması gerektiğini belirtmektedir. Devletin ekonomiye müdahil olmasını karşı çıkan liberalizm minimal düzeyde devlet olması gerektiğini söyler. Liberalizme göre kutsal olan devlet değil bireyin kendisi olduğunu belirtir (Aktan, 1995: 4). Bu bakımdan devlet ve birey ilişkisi açısından liberalizm bireyci bir düşüncenin ürünü olarak karşımıza çıkar. Liberalizmin tam karşısındaki düşünce ise faşizmdir. Devlet ve birey ilişkisi bakımından faşizmin bakış açısı ise devletçi bir yaklaşıma sahiptir.

Faşizm, liberalizmin ortaya koymuş olduğu birey kavramını reddetmektedir. Liberalizmin temel kavramlarından olan özgürlüğü bir başboşluk olarak gördüğünü söylemek gerekir. Bireyi yok sayan bu anlayış içerisinde insanın yaşamış olduğu topluluk ile beraber bir varlık gösterdiğini ifade etmektedir. Faşizmin temel amacı kutsal olarak gördüğü devleti korumak ve devletin üstün olarak kalmasını istemektedir (Michel, 1990: 8). Faşizme göre devlet ve birey ilişkisi açısından devleti

ön plana çıkarıp bireyi yok sayan bir düşüncenin ürünüdür. Bireyi ve bireyin hak, özgürlük ve adalet gibi temel insan haklarını oluşturan kavramları kabul etmemektedir. Devleti kutsal ve yüce bir konuma koyarak onu oluşturan insanları devleti sadece bir parçası olarak kabul ettiği görülmektedir.

Çalışmada, öncelikle olarak siyaset felsefesi içerisinde devleti ve devleti oluşturan kavramları ele alınacak, sonrasında bireyin siyaset felsefesindeki yeri üzerinde durularak, doğal hukukta devlet ve birey konuları üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise Hugo Grotius haricinde doğa durumu ve devlete geçiş sürecinde önemli olan düşünürlerin düşüncelerini ve görüşlerini ele alınacaktır. Sonrasında ise Hugo Grotius'un yaşamış olduğu dönem, Hugo Grotius'un etkilendiği düşünürler ve düşünceler, Hugo Grotius'un kim olduğu ve eserleri incelenerek, daha sonra ise siyaset felsefesinde devletin ve bireyin yeri ve önemi üzerinde durularak, siyaset felsefesi içerisinde devlete ve bireye bakış açıları ele alınacak, doğal hukuk çalışmaları, doğa durumu ve devlete geçişteki doğal hukukun yeri ve önemini ele alınacak ve sonra da modern doğal hukuku alanındaki fikirleri ve Hugo Grotius'un siyaset felsefesinde devleti ve bireyi ele alarak çalışma sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET FELFESİNDE DEVLET VE BİREY KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1.DEVLET VE DEVLETİ OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1.Devlet

Devletin ne olduğu, nasıl meydana geldiği gibi sorular yıllar boyu süren tartışmalar içerisinde hep gündemde olmuştur. Bu süre zarfında devleti tanımlarken onun ne olduğunu anlamak için siyaset felsefesinin birtakım sorular yönelterek devlet kavramına yoğunlaştığı görülmektedir. Siyaset felsefesi öncelikli olarak toplum içinde yaşayan insanların neye hakkı olacağı ve herkes adına kimin söz sahibi olacağı soruya yanıt bulmaya çalıştığını söylemek doğru olacaktır. Devlet kavramını tartışmadan önce tanımına değinmek gerekmektedir. TDK'ya göre devlet: *“Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlıktır”* tanımlanmakta olduğunu görülmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Çeşitli kaynaklar incelediği zaman birçok düşünür tarafından devletin sayısız şekilde tanımlandığı görülmektedir. Devlet kavramına ilişkin olarak Hugo Grotius'un tanımını belirtmek gerekir. Grotius'a göre devlet; Ortak ilgililerin ve hakların yaşanması amacıyla özgür insanların bir araya gelerek oluşturdukları bir birlikteliktir (Larrere, 2017: 350). Andrew Heywood ise devleti, belirli toprak sınırları içerisinde egemen yetki alanı kuran ve kalıcı kurumlar vasıtasıyla otorite uygulayan siyasal bir birlik olarak tanımlamaktadır (Heywood, 2015: 29). Münici Kapani ise devleti, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı bir güce sahip üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal bir kurum olarak tanımlamıştır (Kapani, 2016: 43-44). Aristoteles'e göre devlet, iyi bir amaçla kurulmuş olan bir topluluk olduğunu belirtmektedir. Devletin bulunmuş olduğunu topluluk türünü de siyasal olarak tanımlamaktadır (Aristoteles, 2018: 9).

Andrew Heywood, devletin beş temel özelliğinden bahsetmektedir. İlk olarak devlet egemenlik sahibidir ve bir toplumdaki bütün gruplar üzerinde mutlak ve kısıtlanmamış bir iktidara sahiptir. İkinci olarak, devlet diğer kurumların aksine

kamusal olarak kabul edilir, devlet yapıları kamu tarafından finanse edilmekte olup, kolektif karar alınmasına ve toplumda yürütülmesine görevlidirler. Üçüncü olarak, devlet bir meşrulaştırma çabasıdır, toplumsal yararların sürekliliğini yansıttığını iddia ederek devletin kararlarının vatandaşları üzerinde bağlayıcı olduğu belirtmektedir. Dördüncü olarak, devlet bir otorite kurma aracıdır ve yasalarına boyun eğilmesini ve ihlal edenlerin cezalandırılmasını güvence altına alan yaptırım gücüne yani cebri icra gücüne sahiptir. Son olarak ise devlet bölgesel olarak bir olup, coğrafi olarak tanımlanmış sınırlar içerisinde yasal yetki uygulamak olup uluslararası siyaset alanında özerk bir varlık olarak kabul edilmektedir (Heywood, 2015: 29).

Siyaset felsefesi devletin var oluşunun gerekli olup olmadığı noktasında da sorular sorarak kavram üzerinde çeşitli görüşlerle tartıştığını söylemek mümkündür. Toplumsal düzenin sağlanması noktasında devlet çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle devletin nasıl ve hangi şartlar altında meydana geldiğini ve ne olduğu, niçin ve nasıl geliştiğini gibi sorular, siyasal düşünce tarihinde sürekli olarak tartışılmıştır. Bu soruların temelde, realist ve normatif olarak sınıflandırılan iki yaklaşım temelinde ele alındığını söylemek mümkündür. Empirik verilerden yola çıkarak devletin gerçekte neye benzediğini soran realist yaklaşım, devletin analiz edilmesini amaçlarken, normatif yaklaşım, devletin işlevleri sorunu ekseninde devletin içeriğini ya da ideal formunu belirlemeye çalıştığını belirtmemiz gerekmektedir (Toku, 2003: 35-36). Bu noktadan yola çıkarak siyaset felsefesinin, devletin gerekli olup olmadığından en ideal formuna ve içeriğine yönelik birçok probleme yönelik yanıt aradığını görmekteyiz. Bunun dışında siyasi ideolojilerin de siyaset felsefesi bağlamında devletin var oluşu noktasında ortadan kaldırılması gereken bir otorite olarak değerlendiren görüşlerin olduğu ve bununla birlikte insanlar arası ilişkileri düzenlemesi noktasında üst bir otorite şeklinde kabul eden görüşlerden de bahsetmek gerekmektedir. Devleti bir gereklilik olarak gören görüşler içerisinde bile devletin işlevleri konusunda şüpheli bir tavır almaları, bu konuyla alakalı olarak çeşitli siyasi yaklaşımların çıkmasına vesile olduğu görülmüştür (Eroğul, 2002: 15-16).

Devletin çeşitli şekillerde tanımlanmasının genel sebebi ise tanımlama yapanlar arasındaki temel anlayış farklılıklarının var olduğunu söylemek gerekir. Bazı düşünce akımları devleti, bir sınıfın diğer sınıfları egemenliği altında bulundurduğu bir örgütlenme olarak görürler. Bir başka görüşe göre de devlet sınıf

kavramının üstünde ve ilerisinde bütün toplumu birleştiren ve kucaklayan bir kuruluştur. Kimisine göre devlet en üstün değer ve bir amaçtır. Kimisine göre devlet bir amaç değil, yalnızca araçtır. Yani toplum düzeninin ve barışın korunmasını sağlayan bir olgudur. Bazıları devleti tek ve egemen iktidar yapısı olarak görmelerine karşılık, bazıları da onu insanlar tarafında meydana getirilmiş bir topluluk olarak kabul etmektedir. Kimine göre devlet, katlanılması gereken vazgeçilmez bir kötülük olarak görülürken buna karşın devletin belli aşamalar sonrasında kendiliğinde yok olacağını düşünen görüşlerin var olduğunu söylemek gerekir. Bunun dışında devletin kendiliğinden yok olmasını beklemeye tahammülü olmayan, bir an evvel ortadan kaldırılmasını amaçlayan görüşünde olduğunu söylemek gerekmektedir. Görüldüğü üzere ideolojik olarak yapılan değerlendirmelerin sonucunda yapılmış olanların tanımlamaların birbirlerine uymadığı görülmektedir. Bu noktada her ne kadar bilimsel objektiflik kaygısı içinde girilmiş tanımlama çabaları arasında da büyük farklılıklar olduğunu belirtmek mümkündür. Devletin kaynağını ve doğuşunu açıklayan çeşitli görüşler bulunmaktadır. Toplumsal sözleşme kuramlarına da devletin kaynağını açıklayan görüşler arasında yer verilmiştir. Hobbes'un, Locke'ın ve Rousseau'nun siyasal teorileri, devletin temelini toplumsal sözleşmeye dayandıran görüşler başlığı altında incelemektedir. Aslında burada tabiat hali ve toplum sözleşmeleri konularını işlerken devletin nasıl ortaya çıktığını açıklama amacını gütmedikleri görülmektedir. Burada yapmak istedikleri şey, devletin kaynağının ne olduğundan ziyade devletin temelini ne olması gerektiğini ifade etmek olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Açıkladıkları görüşlerin toplum düzeni, devlet ve fert ilişkileri, devletin yetkileri, otoritenin sınırları ve kişinin hakları bakımından önemi bulunmaktadır. Devletin ne zaman ortaya çıktığına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu kimilerine göre hayvancılıktan tarım toplumuna geçişle birlikte ortaya çıktığını söylemektedirler. Fakat sosyal bilimcilerin büyük bir kısmı devlet kavramının bu kadar geniş manada kullanılamayacağını ve bu kavramın ilkel toplulukları da kapsayacağı düşüncesiyle karşı çıkmaktadırlar. Devlet kavramının tanımıyla ilgili olarak kabul edilen genel görüş ise 15. ve 16. Yüzyıllar içinde ortaya çıktığını kabul etmektedirler. Devlet kavramının oluşmasıyla beraber devlet kelimesinin Batı dillerinde karşılığının kullanması da 16. Yüzyıla rastlamaktadır (Kapani, 2016: 42-48).

Jean Bodin, üç tip devlet örgütlenmesinden söz etmektedir. Bunlar monarşi, aristokrasi ve demokrasidir (Beaud, 2017: 273). Kısaca özetlemek gerekirse; Monarşi, yasaları yapma ve bozma gücünün bir kişinin elinde bulunması şeklinde olmasıdır. Aristokrasi, yönetiminin küçük bir grubun elinde bulunduğu devlet biçimidir. Demokrasi, yönetme iradesinin halkın elinde bulunduğu devlet biçimi bulunmaktadır (Ağaoğulları, 2018: 32). Devlet örgütlenmesi ve yönetim biçimleriyle alakalı olarak birçok düşünürün bu şekilde bir sınıflandırma içerisinde olduğunu söylemek gerekmektedir.

Devlete ait farklı bakış açıları siyasi ideolojilerinde kaynağını oluşturmaktadır. Bazı ideolojiler devleti bir amaç olarak görürken, bazı ideolojiler de devleti bir araç olarak görmüşlerdir. Devletin amaç olduğu ideolojilerin başında ise faşizm gelmektedir. Devletin yüce bir varlık görüldüğü ve onu oluşturan bireylerin herhangi bir anlam ifade etmediğini belirtmektedir. “*Her şey devlet içindir, hiçbir şey devletin karşısında olamaz, devletin dışında olamaz*” (Heywood, 2014: 233). İtalyan Faşist Lider Benito Mussolini'nin vurguladığı bu ifade faşizmin, devlete olan bakış açısını gösteren önemli bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Faşizmde tüm insanların toplumun diğer üyelerine ve devlete karşı sorumluluklarının olduğu vurgulanmıştır. Birey fikri tamamen dışlanarak, insanın belirli bir ortak kimliğin parçası olarak yaşayabileceği fikrini savunmuştur (Beriş, 2013: 307). Devletin ilk ve tek planda olduğu görülen faşizmde bir bütün olarak devlete yönelmenin olduğu ve onun haricindeki hiçbir şeyin bir anlam ifade etmediği görülmektedir.

Devleti bir araç olarak gören ideolojilerin başında ise liberalizm gelmektedir. Liberalizm, bireyi ve bireyin özgürlüğünü merkezine almıştır. Devleti bireyin hak ve özgürlüklerini koruma göreviyle görevlendirmiştir (Şahin, 2013: 64). Liberalizm, devlete kuruluş amacına uygun olarak bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi haklarını koruma amacı gütmelidir. Ayrıca devletin işlevi de doğal hukuktan kaynaklanan pozitif yasalarla belirlenerek devlet, hukukla sınırlandırılmalıdır (Torun, 2005: 98-99). Devletin meşruiyet kaynağını ve faaliyetlerinin sınırlarını gösteren John Locke, temel hak ve özgürlükler ile sınırlı devlet fikrine öncülük eden düşünürlerdendir. Bu sebepten ötürü de liberalizmin kurucularından olarak görülmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 479). Liberalizm, devleti sınırlama ve onun kötü olabilecek etkilerini azaltmak gerektiğini söyleyen bir ideoloji olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Devletin doğurabileceği olumsuz etkiler karşısında bireyleri korumakta olup, bir sınırlama getirmektedir.

Devlet konusunda önemli olan bir diğer ideoloji ise Marksizm'dir. Marksizm'e göre devlet, ortadan kaldırılması gereken bir kötülüktür. İnsanlar özgür ve köle şeklinde sınıflara ayrılmıştır ve devlet, bu yapının içerisinde bir sınıfın diğer sınıfı ezmek için kullanmış olduğu araçtır. Marks'a göre ezilen proleterya sınıfı bir toplumsal devrimle önce iktidarı ele geçirip sosyalist bir devlet kuracak sonrasında ise komünist sistemi inşa ederek devleti ortadan kaldıracaktır (Heywood, 2014: 136-137). Marksist ideolojide de devlet bir araç olarak görülmüş olup, ortadan kaldırılması gereken kötülük olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Devletin kaldırılması savunan bir diğer görüş ise anarşizmdir. Anarşizme göre devlet, baskıcı bir yasal düzeni sürdürmektedir. Devleti kötülüklerin kaynağı olarak tanımlayarak, bireyin ve toplumun öncelikli görevini devleti ortadan kaldırması olduğunu belirtmektedir (Torun, 2005: 99). Anarşistler, devlete ve otoriteye karşı çıkarak, bireysel ve toplumsal özyönetime dayalı özgürlük temelli bir toplumsal düzeni savunmakta oldukları görülmektedir (Tok ve Koçal, 2013: 395). Anarşizme göre devletin öncelikli olarak ortadan kaldırılması gereken bir şey olduğunu ve sonrasında bireylerin kendi gönüllü istekleriyle toplumsal bir mutabakata vararak bir sözleşme imzalamaları gerektiğini belirtmektedir. Toplumsal barış ve huzur ortamının ancak bu sayede sağlanabileceği ifade etmekte olduğu görülmektedir.

Devletin gerekli olup olmadığı sorusu siyaset felsefesi içerisinde iki farklı bakış açısı içerisinde ele alınmış olup bir tarafta olumlu diğer tarafta olumsuz olmak üzere cevaplandırıldığı görülmektedir. Devletin gerekliliğini savunanlar, siyasal erkin meşruiyetine yönelik argümanları itibariyle birbirlerinden ayrılmış ve bireyci, komüniteryen vb. sistemlerin savunulmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Devlete karşı kaldırılması gereken kötü bir yapı olarak görmüşlerdir (Torun, 2012: 141).

Devlet belli başlı temel kavramlardan oluşmaktadır. Siyaset felsefesi içerisinde özellikle mülkiyet, egemenlik, özgürlük ve direnme hakkı gibi kavramların ele alınması son derece önemlidir. Zira Grotius, siyaset felsefesini bu dört temel kavram üzerinde ele aldığını ve devleti oluşturan temel kavramlar belirtmek gerekmektedir.

1.1.2.Mülkiyet

Mülkiyet kavramı devleti oluşturan temel kavramların başında gelmektedir. Özellikle tarım toplumuna geçişle birlikte mülkiyet kavramının ortaya çıktığı görülmektedir (Bıçak, 2016: 27). Mülkiyet kavramını Heywood şu şekilde açıklamıştır:

“Bir nesne veya iyeliğe yönelik yerleşmiş ve uygulanabilir bir iddiadır; bu bir hakur şey değildir. Mülkiyet sahipliği bu nedenle bir nesne üzerinde hak ve iktidarın varlığında yansımaları bulur ve de ona ilişkin ödevler ve yükümlülüklerin kabulüdür” (Heywood, 2015: 192).

Mülkiyet, insanın kendi varlığını korumasında noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Mülkiyet hakkının olmadığı dönemde, insanların her şeyi ortaklaşa kullandığı bir ortam bulunmakta ve herkes hakkını, zor kullanmakta dâhil olmak üzere dilediği şekilde kullanmaya sahiptir (Grotius, 2011: 33). Grotius, herkesin kendine ait olan şeyleri güvenli bir şekilde kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. İnsanın kendini koruması, doğru aklı kullanması ve toplumsallığa geçmesini mülkiyet kavramıyla ifade etmesiyle beraber devletin oluşması sürecinde önemli bir yer aldığı görülmektedir. Grotius, mülkiyeti sadece nesnelere üstünde yani dar anlamda değil, geniş anlamda ele almaktadır. Bu anlayışı kendisinden sonra gelen Hobbes ve Locke gibi düşünürlerin de fikirlerine yansıdığını belirtmek gerekmektedir (Köker, 2018: 99). Hobbes, *Leviathan* eserinde mülkiyeti: *“Her insanın, öteki uyruklar tarafından rahatsız edilmeden faydalanabileceği şeyler ve bulunabileceği edimler”* olarak ifade etmektedir (Hobbes’tan akt. Zarakolu, 2013: 315).

Devletin yapmakla yükümlü olduğu şeylerin başında yurttaşlarını ve yöneticilerini korumak gelmektedir. Koruma ile mülkiyet arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır. Yurttaşların birbirleriyle ve dışarıdan gelecek her türlü olumsuz eylem karşısında korunması gerekmektedir. Locke’a göre insanları doğa durumundan çıkıp, toplum sözleşmesi yapmalarının amacının mülkiyet haklarının daha iyi korunmasını sağlamaktır. Hegel’e göre devletin vazifesinin, mülkiyeti ve insan yaşamını koruması olduğu ifade etmektedir. Devletin temel görevinin can, mal, özgürlük gibi haklarını koruyarak toplumsal huzur ve barış ortamının sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Bıçak, 2016: 138).

Mülkiyet kavramıyla alakalı olarak düşünürlerin birbirlerinden farklı görüşleri bulunmaktadır. Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi eserinde belirttiğine göre devletin yapısını; kabileci, köleci ve feodal mülkiyetler tarihi belirlemiştir. Engels'e göre devletin ortaya çıkmasının sebebi, toplumun önlemekte yetersiz kalmış olduğu mülkiyete dayalı uzlaşmazlıklardır. Oppenheimer'a göre devletin özü sınıflı bir yapıyı işaret etmekte ve sınıf ise devletin en belirgin özelliği olarak çıkmaktadır. Devletin yerine getirmiş olduğu koruma işlevi, üst sınıfların kazançlarını ve avantajlarını korumaya ilişkindir. Devlet, koruma işlevini gerçekleştirmek amacıyla kurulmamıştır, koruma işlevi devletin gerçekleştirmek istediği amaç olarak devlet kurulduktan sonra ortaya çıkmıştır. Burada gözüktüğü üzere mülkiyet temelli görüşler, devletin ekonomik temellerinin çok sağlam bir şekilde olduğunu net bir şekilde ifade etmektedir (Bıçak, 2016: 136-137).

Özel mülkiyetin, doğal olmadığını ve doğal olarak insan iradesi tarafından biçimlendirerek toplumsal bir düzenleme olduğunu, sonradan ortaya çıktığını ifade etmektedir (Köker, 2018: 100). Heywood, özel mülkiyeti şu şekilde ifade etmektedir:

“Özel Mülkiyet, bir kişi veya kurumun bir şeyin kullanımından veya faydalanımından başkalarını dışlama hakkıdır. Başkalarını dışlama hakkı mutlaka erişimi reddetme anlamına gelmez, elbette. Başka biri benim arabamı kullanabilir-fakat sadece benim müsaademle” (Heywood, 2015: 192).

Görüldüğü üzere özel mülkiyet, bir nesnenin ya da bir hakkın bir başkası ya da bir kurum tarafından kullanılmasını mülk sahibinin iznine bağladığı görülmektedir. John Locke ise toprağın özel mülkiyette olmasının ortaklaşa mülkiyette bulunmasından daha çok verimli ve kalite ürünün elde edilebileceğini *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* adlı eserinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Emeğiyle toprak edinen kişi insanoğlunun ortak stokunu azaltmamış, tam tersine artırmıştır. Çünkü bir dönüm kuşatılmış ve işlenmiş topraktan üretilen insan yaşamına katkısı olan bu erzak (çok dar sınırlar içerisinde söylenirse), eşit zenginlikteki bir dönüm boş bırakılmış topraktan elde edilen üründen on kat daha fazladır. Dolayısıyla toprağı kuşatan ve doğaya bırakılmış yüz dönümlük topraktan sağlanabilecek yaşamın rahatlığını sağlayan bolluğun daha fazlasını on dönümden elde eden kişi, doğrusunu söylemek gerekirse, insanlığa doksan dönüm vermiştir” (Kuyurtar, 2017: 245).

Siyasi ideolojilerin mülkiyet konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İlk grup olarak Liberaller ve muhafazakârlar, özel mülkiyeti savunmakta olup, ikinci grupta sosyalistler ve komünistler ise ortak mülkiyeti savunmaktadırlar. İlk gruptakilerin görüşlerini özetlemek gerekirse mülkiyetin öz sahipliği dayanan bir hak olarak görmekte olduklarını söylemek gerekmektedir. Özel mülkiyetin, bireysel özgürlüklerin teminatı olarak görürler ve herkesin kendi mülkiyetine saygı duyulmasını bekleyeceği için toplumdaki diğer bireylerin de aynı şekilde davranarak toplumsal barış ve huzur ortamına katkıda bulunacağı belirtmektedirler. İkinci grubun görüşüne göre ise ortak mülkiyetin toplumu bir işbirliğine yönlteceğini söylemektedirler. İşbirliği sonucunda ortaya konulan ürünlerin ortak çıkarı sağlayarak toplumsal uyumu getireceğini ifade etmektedirler. Ortak mülkiyetin, sınıf ayrımına sebebiyet vermeyeceğini ve bunun sonucunda bir grubun servetini artırırken diğer grubun giderek yoksullaşmaya doğru gitmesine engel olmasından ötürü, eşitliğin güvencesi olarak karşımıza çıktığını dile getirmektedirler (Heywood, 2015: 193-195).

1.1.3. Egemenlik

Devleti oluşturan kavramlardan birisi de egemenliktir. Egemenlik kavramı kısaca mutlak ve sınırsız iktidar prensibi olarak tanımlanmaktadır (Heywood, 2015: 35). Bodin, egemenlik kavramını Latince'de en yüksek anlamına gelen *superanus* kelimesinden türetmiştir. Thomas Hobbes ise egemenlik kavramını *sovereignty* şeklinde çevirdiği görülmektedir (Beriş, 2016: 361).

Özellikle Jean Bodin'in eserlerinden başlayarak kişiliği olmayan bir varlığa, devlete mal edilen birleşik, bölünmez yüce bir iktidarı belirttiği ifade etmek gerekir. Jean Bodin'e göre egemenlik her şeyden önce yönetim gücü veya devletin dışında var olan bir güç gibi ele almaktadır. Bu nedenle devlet gücünü diğer güçlerden ayıran şeyin egemenlik olduğunu söyler ve en ayırt edici özelliğinin ise pozitif hukuka olma bunun yanı sıra iktidarın bölünmezliği ve iktidarın yayılması mantığı olarak açıklamaktadır (Beaud, 2017: 272).

Bodin, egemenliğin nitelikleri şu şekilde ele aldığı görülmektedir. Egemenlik mutlaktır, egemenlik süreklidir, egemenlik bölünmez ve devredilmezdir. İlk olarak egemenliğin mutlaklığı konusunu ele almak gerekir. Egemenliğin mutlak oluşu bütün yurttaşlarından onayları alınmaksızın yeni birtakım yasaları ortaya koyma ya da

mevcut yasaları ortadan kaldırma gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Egemenliğin mutlak olmadığı ya da birden fazla egemenin bulunduğu yerde devletten bahsedilemeyeceğini belirtir (Ağaoğulları, 2018: 27-29).

Egemenlik kuramında en ayırt özelliğinin Bodin tarafından ortaya konulan süreklilik niteliğidir. Devletin iktidarını kendilerine tanınan süre içerisinde yetkilerini kullanmaktadırlar. Bu süre sona erdiğinde yerlerine gelenler bu hakkı kullanmaya devam ederler. Süreklilik anlayışı, devletin kurumsallaşması ve devletin kalıcılığı açısından da son derece önemlidir. Toplumsal yaşamın devamı ve siyasi istikrarın korunması süreklilik aracılığıyla sağlam bir temele oturtulmasına katkıda bulunmaktadır (Beriş, 2016: 363).

Egemenliğin bir diğer özelliği ise bölünmez ve devredilmez oluşudur. Bu nitelik egemenliğin mutlak oluşu ve sürekli oluşunun sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Egemenliğin bölünmez bir şey olmasının sebebi yasa yapma ve iptal etme gücünün altındaki bütün diğer hakları ve izlerinin bulunmasından kaynaklanmaktadır (Beaud, 2017: 273). Bodin'in egemeni egemenlikle sınırlayarak bir başka kişi veya topluluğa bu erki devredemeyeceği söylemektedir. Burada egemen ile egemenliği birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Egemenlik devlete ait olan bir kavramdır. Egemen ise hükümdar ya meclis eliyle egemenliğin somut bir hal aldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Ağaoğulları, 2018: 32).

Egemenlik kavramı ile ilgili olarak mutlakçı düşünceye değinmek gerekmektedir. Özellikle Bodin ve Hobbes'un bu görüşleri içerisinde yer aldığı görülmektedir. Her ikisinin de egemenliğin birliği üzerinde mutabık kaldıklarını söylemek gerekir. Hobbes'a göre egemenliği tek kişiye aktararak toplumdaki barış ortamının sağlanacağını ve herkesi egemenlik hakkından mahrum ederek devleti sağlamlaştırdığı söylemektedir (Ruby, 2016: 80). Hobbes, egemenin yasalar üstü olduğunu ve kendisinin yapmış olduğunu yasalara bağlı olmadığını belirtir. Egemen, uyruklarının kendi arasındaki sözleşmede bir garantör rolü üstlenmektedir (Ağaoğulları, 2018: 234). Hobbes egemenliğin özellikleri *Elements of Law*'da şu şekilde ifade etmektedir:

“Tek bir kişi veya bir meclisin mutlak egemenliğinin ilk işareti, onun dışındaki doğal veya tüzel hiçbir kişinin onu cezalandırmaya veya onu dağıtmaya hakkı olmamasıdır... İkinci olarak, bu kişi veya meclis, başkasının değil ama kendi sahip

olduğu haklara dayanarak ve kendi isteği doğrultusunda yasaları yapıyor veya onları ilga ediyorsa mutlak egemenliğe sahiptir... Son ve genel olarak, her kim ki, o ülkedeki diğer insanların yapamayacağı bir şekilde, bağımsız otoritesi ile istediğini yapabiliyor, onun egemen güce sahip olduğunun anlaşılması gerekir. İnsanlar doğa gereği eşit haklara sahip oldukları için bu eşitsizlik devletten kaynaklanmalıdır. Bundan dolayı da, kendi otoritesiyle her şeyi kanuni olarak yapan biri, bunu kendinde bulunan devletin gücü ile yapar ki bu mutlak egemenliktir” (Hobbes’tan akt. Zarakolu, 2013: 300).

Rousseau, egemenliğin üç özelliğinden bahsetmektedir. İlk olarak, egemenliği, halk oyunun yürütülmesinden başka bir şey olmadığını vurgulayarak, başkasına geçirilemeyeceği ve kolektif bir varlık olan egemen varlığı da sadece halkın temsil edebileceğini ifade etmektedir. İkinci olarak, egemenliğin yine sebeplerden dolayı bölünemeyeceği belirtmektedir (Rousseau, 2017: 23-24). Son olarak, egemenin yani genel iradenin mutlak ve yanılmaz olduğunu belirtmektedir. Egemenin tüm yaptıklarının ortak iyiyi ortaya çıkarmak olduğunu yurttaşlarının özgür ve eşit olarak görmekte olduğunu vurgulamaktadır (Bayram, 2016: 599).

Egemenlik kavramı devletin oluşumu açısından son derece olduğu siyaset felsefesi çerçevesinde görüşlerini ortaya koyan birçok düşünürün fikirleri içerisinde yer aldığı görülmektedir. Devletin var olması noktasında egemenliğin olmadığı bir yerde devletin olmasının söz konusu olamayacağını da belirtmek gerekmektedir.

1.1.4.Özgürlük

Özgürlük kavramı devlet ve birey ilişkisi açısından son derece önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin, devletin içerisinde özgürlük ve haklar konusu siyaset felsefesinin temel sorunları olduğunu söylemek gerekmektedir. Siyaset felsefesi içerisinde özgürlüğe bakış açıları devletlere, siyasi düşüncelere ve bireylere karşı birçok farklı düşünceyi ortaya koymaktadır. Heywood’a göre özgürlük, kişinin istediği şekilde düşünüp veya eyleme geçmesi olarak tanımlanabilir (Heywood, 2015: 197).

Özgürlük ile ilgili tartışmalarda yurttaşların özgürlüğü ile devletin faaliyetleri arasında bir ilişkinin var olması gerektiğini ve ayrıca gerçekleşen bu faaliyetlerin bütün yurttaşların iradesinin yansması olmalıdır. Bunun haricinde olduğu takdirde, devletin istekleri doğrultusunda dışarıda kalan kişilere bir bağımlılık söz konusu olabilme ihtimali bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle Hollandalı ve İngiliz

cumhuriyetçiliği açısından en önemli noktanın bireysel özgürlüğün oluşmasının tek koşulunun özerk bir cumhuriyet yurttaşı olarak var olduğunda gerçekleşebileceğine inanılmasıdır. Bu görüşe göre bir hükümdarın tebaası olmak köle olarak yaşama anlamına gelmektedir (Skinner, 2011: 8). Thomas Hobbes ise bu görüşe karşı çıkararak *Leviathan* adlı eserinde bu konuyu şiddetli bir şekilde eleştirdiğini söylemek gerekir. Hobbes, tasarlamış olduğu devletinde keyfi bir şekilde halkın özgürlüğünün kısıtlanmadığı, karşıt görüştekilerin özgürlük kavramını yanlış şekilde yorumladıklarını söylemektedir. Hobbes'un *Leviathan*'daki özgürlük tanımına göre, özgürlüğün bağımlılık ya da bağımsızlık şartlarıyla herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Özgür olmayı sadece, dışsal engeller tarafından iktidarını uygulamaktan alıkonulmamak olarak ifade ettiğini söylemek gerekir. Hobbes'a göre özgürlüğün azalıp azalmaması noktasında mutlak bir iktidarın ya da özerk bir cumhuriyetin şartlarında yaşamaya göre değişmeyeceğini söylemektedir (Hobbes'tan akt. Skinner, 2011: 9-10).

Hobbes için önemli olan özgürlük tipi tek tek bireylerin özgürlüğü değil, devletin özgürlük içerisinde olmasıdır. İnsanların güvenlik içerisinde yaşamaları için özgürlüklerinin bir kısmının kısıtlanmasına razı olduklarını ve egemen tarafından hazırlanmış olan yasalar çerçevesinde sivil özgürlüğün güven içindeki alanında hayatlarına devam ettiklerini belirtmektedir (Demirci, 2016: 447).

Liberalerle birlikte özgürlük kavramı büyük bir anlam kazandığını söylemek gerekir. Ancak liberallerin de kendi aralarında özgürlüğün içeriği konusunda görüş ayrılıklarının bulunduğu görülmektedir. Locke'a göre bireyin özgürlüğü, sivil yönetimin sınırlarını ve meşruiyetini belirleyen en önemli değerlerin başında gelir. Bireyin mülkiyeti gibi özgürlüğünü de Locke, doğal haklar arasında gördüğünü belirtmek gerekmektedir. Locke, devletin, bireyin yaşam alanına müdahale etmemesi gereken negatif özgürlük anlayışını benimsemiş olduğunu ve bunun kendi formüle ettiği hoşgörü anlayışıyla doğrudan bir ilişkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Kuyurtar, 2017: 249).

Locke'un hoşgörü kavramı özgürlük ile sıkı bir ilişki içerisinde. Locke, 1660 yılında ilk kaleme aldığı ve basılmayan denemesini hoşgörü üzerine yazmıştır. Uzun bir süre boyunca devlet, din ve hoşgörü üzerine düşünceler üretmiştir. 1667 yılında *Hoşgörü Üstüne Deneme* başlıklı bir deneme daha ancak onu da

bitirmemiştir. Bu noktadaki en önemli olan eseri ise *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* adlı eseri 1685 yılında sürgün hayatı yaşadığı Hollanda’da Latince olarak kaleme almıştır (Oğuz ve Tok, 2016: 489).

Eserin İngilizce çevirisi William Popple tarafından yapılmıştır. İngiltere’de büyük bir baskıya maruz kalan Popple bu eseri büyük bir heyecanla karşılamış ve eseri mutlak bir özgürlük manifestosu olduğu belirtmiştir (Locke, 2013: 16). Kitabın amacı ise insanları ruhları ile toplumun gözetilmesi arasındaki çatışmayı göstermektir (Erdoğan, 2013: 54). Kitapta, Hıristiyan olmayanlara da hoşgörü önerisi olmasına karşın hedef kitlesi Hıristiyanlardı ve Locke bu sayede Hıristiyan bir tez geliştirmeyi başarabilmiştir. Daha da ayrıntılı bakıldığında ise asıl hedef kitlenin Protestanlar olduğu görülmektedir ve bu sayede Romalı Katoliklerin kabul etmeyeceği hoşgörü temelleriyle ele alınabilmiştir (Waldron, 2013: 339).

Siyasal özgürlük ile dinsel tartışmalara yer verdiği bu eserinde Locke, bu iki konunun birbirleriyle olan yakın ilişkilerine vurgu yaptığı görülmektedir. Dinsel hoşgörünün meydana gelebilmesi için siyasal alanda bir zorlama olmaması gerektiğine bağlamıştır (Ağaoğulları, 2011: 504).

Mektuptaki hoşgörü argümanlarına bakılırsa temelinde Tabi Hukuk ve Sözleşme anlayışlarının olduğu görülmektedir. Samimi bir Hıristiyan mümini ve püriten olan Locke için tabi kanun, Tanrı’nın iradesidir. İnsan bu kanuna uygun bir şekilde keşfedebilecek bir yetiyle teçhiz edilmiş bir olarak yaratılmıştır. Bu yeti ise akıldır. Doğa kanunu bu yüzden aklında kanunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Locke, 2013: 17).

Dinsel hoşgörü noktasında Locke’un görüşleri iki noktada gelişir. İlk olarak devletin bireylerin düşüncelerine müdahale edemeyeceği gibi düşüncelerini ifade etme özgürlüklerini ortadan kaldıramayacağı savunur. İkinci olarak da Hıristiyan mezhepleri arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmaya yönelik bir amacı bulunmaktadır. Bu bağlamda Kilisenin hoşgörüyü benimsemesi gerektiği söylemektedir (Ağaoğulları, 2011: 504).

Locke’un bu eserindeki bir diğer önemli düşüncesini belirtmek gerekirse din ve devlet işlerini birbirlerinden tam anlamıyla ayırmaktır (Oğuz ve Tok, 2016: 490). Din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması konusu aklımıza laiklik kavramını

getirmektedir. Kiliseyi, Tanrı'nın hoşuna gidecek ve kurtuluşu sağlayacak olan ibadeti gönüllü olarak yapan insan topluluğu olduğunu söylemek gerekir. Locke'a göre kilise, doğuştan üyesi olunan bir kurum değildir, bireylerin hür iradesi ile katıldığı ve ayrıldığı bir birlik olarak düşünmektedir (Baubérot, 2008: 36).

Locke dini bireysel bir konu olarak ele almaktadır. Kiliselerin çoğulluğunu varsayan bu kavrayış, kiliseyi bireylerin basitçe yan yana dizilişi olarak değil, kendine özgü bir varlığı olarak düşünür. Kilisenin oluşturduğu yasaları inkâr edenleri afroz ederken sadece dini olarak bunun gerçekleşebilmesine olanak verirken, toplumsal manada buna izin vermemektedir. Bireylerin insan ve yurttaş haklarına herhangi bir yaptırımında bulunma gücüne sahip olmaması gerektiğini belirtmiştir (Baubérot, 2008: 36).

Kiliselere siyasi yönetimin hoşgörü göstermesi gerekir; çünkü bu toplulukların işi, özellikle ilgilenmenin her insan için meşru olduğu durumdan başka bir şey olmadığını belirtmiştir. Bu yönden bakıldığında milli kiliseyle diğer farklı cemaatlerin kiliseleri arasında herhangi bir farklılığın söz konusu olmadığını söylemektedir (Locke, 2013: 57).

Baubérot'a göre "*Locke'un dini aidiyet ile medeni aidiyet ve yurttaşlık aidiyetinden ayrılması zorunluluğu üzerinde çok kesin bir şekilde ısrar etmektedir*" (Baubérot, 2008: 36). Locke, *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* adlı eserinde devleti sadece sivil çıkarları tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için teşkil edilmiş bir insan toplumu olarak tanımlamaktadır. Sivil çıkarları hayat, özgürlük, sağlık ve para, araziler, eşyalar gibi maddi şeylerin mülkiyeti olarak nitelemektedir (Locke, 2013: 34).

Devletin görevleri ile kilisenin görevlerini net bir şekilde belirleyen Locke bunların üzerinde açıkça durmuştur. Buna göre devletin görevi, toplumun çıkarlarını korumak, genel refahı arttırmak ve de yurttaşların yaşamlarıyla mülklerini korumak olarak belirtmiştir. Kiliseyi ise bireylerin içsel gelişimlerine katkıda bulunarak manevi kurtuluşa ulaşmalarını sağlamak olarak açıkça ifade ettiğini görülmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 490).

Locke, devletin meşru otoritesinin sınırlarını net bir şekilde çizdiği görülmektedir ve kendi yetisi haricindeki alanlara müdahale ettiği zaman, siyasi

otorite açısında bir meşruiyet problemiyle karşı karşıya kalmasının kaçınılmaz olacağını ifade etmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda hoşgörüyle bireyin negatif özgürlüğü arasındaki tartışılmaz ilişkisini belirtmektedir. Devlet vatandaşlara nasıl yaşamaları gerektiğine ve neye inanıp yaşayacaklarına müdahale etme hakkına sahip değildir ve müdahale edilmesine de izin veremez (Locke, 2013: 19). Bu noktada devletin görevinin vatandaşlarına müdahale etmekten ziyade onların nasıl yaşamak istiyorlarsa öyle yaşamaları noktasında devletin, vatandaşlarına kolaylık sağlamaya yönelik çalışmalar yapması gerektiğini belirtmek gerekir. “*Hoşgörü, negatif özgürlüğün teminatıdır*” (Heywood, 2014: 51). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere hoşgörünün negatif özgürlüğün olması noktasında çok hayati bir yeri olduğunu belirtmektedir.

Bir başka önemli nokta ise devletin neden bir dini zorlayamayacağını noktasında üç gerekçe sunmuştur. İlk olarak, ruhların kurtuluşu ne Tanrı tarafından ne bireyler tarafından hükümdarlara verilmemiştir. Devletin, bireylerin yerine geçerek bir inanç seçme hakkı olmadığını söylemektedir. İkinci olarak, gerçek din, hakiki bir imanı arzularken, devletin yegâne aracı gücüdür ve güç, imanı sağlayamaz, zira cezalar akli ikna edemez. Üçüncü olarak ise Locke, devletin insanları kendi dinine ikna ettiği durumlarda dahi bunun doğru din olamayacağını ve de doğruluğunun bilinemeyeceğini belirtmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 490-491).

Locke’a göre inanç, aklın çok güçlü bir şekilde ve dıştan hiçbir baskı uygulanmadan kendi kendini ikna etmesine bağlıdır. Zorlamayla ulaşılabilecek olan, dince de hiç makul sayılmayan bir münafıklık olmasına neden olacaktır. Bu bağlamda ister sivil- siyasi otoriteden kaynaklansın, ister ruhani otoriteden veya kendine ruhani otorite iddia edenden, dolaylı ya da doğrudan hiçbir baskı hakiki inanca götürmez ve götürmemiştir (Locke, 2013: 20-21).

Locke, hoşgörü kavramını geliştirmiş ancak hoşgörünün toplumun her kesimine uygulanamayacağı belirtmektedir. Locke birçok yazar tarafından ağır eleştiriye maruz kaldığını görülmektedir. Bu noktada ateistlerin hoş görülmemeleri gerektiğini söylemektedir. Bunun nedeni ise ateistlerin, toplumun bağlarını oluşturan sözler, akıtlar ve yeminlerin onların üzerinde herhangi bir şekilde etki yaratmayacağıdır (Locke, 2013: 77).

Locke'un hoşgörü kavramı bu bakımdan ateistlerin yanında Katoliklerin de devletin ve toplumun toleransından yararlanamayacaklarını söyler. Katoliklerin sadece dini otorite yönünden değil bunun yanı sıra siyasi yönetim bakımından da Roma'ya bağlı olduklarını belirtmiştir. Buradaki önemli nokta ise kiliseye bağlı olanların kendilerini başka bir hükümdarın korumasına ve hizmetine teslim etmişlerdir. Bu kiliseye hükümdarın hoşgörü göstermesi, kendi egemen alanında bir başka güce karşı alan açmasına ve onun takipçilerinin de kendisine düşman askerler gibi davranmasına izin verecektir (Oğuz ve Tok, 2016: 491).

Locke'un ateistlere ve ülkesindeki Katolik gruplara karşı hoşgörülü davranılmamasının nedenini dini değil, seküler bir temelde ele aldığını görülmektedir. Locke, her ne kadar seküler bir açıklamayla bu durumu gerekçelendirmeye çalışsa da Hıristiyan inancının başka çeşitleri noktasında hoş görülmemeleri gereken Hıristiyan gruplar olduğunu söylemektedir. Hoşgörünün odağı görmemesi noktasında eleştirilmesi kabul edilebilmektedir (Akçiçek, 2011: 21).

Liberalilerin özgürlüğü, negatif özgürlük ve pozitif özgürlük olarak iki şekilde ele aldıkları görülmektedir. Negatif özgürlük, konusunda esas olan bireye herhangi bir şey sağlanması değildir ve bireyin dış baskılara ve maruz bırakılmaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistematik bir biçimde özgürlüğü iki ayrı özgürlük olarak ele alan kişi İngiliz düşünür Thomas Hill Green'dir. Daha sonrasında ise *İki Özgürlük Kavramı* adlı eseriyle bu konuya ilişkin olarak Isaiah Berlin tarafından negatif ve pozitif özgürlük kavramları arasında bir ayırım içerisine girildiği görülmektedir. Bu iki düşünür ise pozitif özgürlük kavramına da iki farklı bakış açısı getirerek bu kavramı irdelemektedirler. Green, devletin bazı konularda toplumsal yaşamın gelişmesine katkıda bulunması için özgürlükleri artırıcı müdahaleler yapması gerektiğini ifade etmektedir. Berlin ise, iç özgürlük kavramından bahsetmektedir. İnsan ben'i yüksek ben ve alçak ben olarak ikiye ayırmıştır. Özgürlük, yüksek hedeflerinin hizmetinde olan yüksek ben'in, tam tersi yönde olan alçak ben'e hâkim olması ve insanın alçak ben'in yansımaları olan basit çıkarlar peşinde koşması yerine, yüksek ben'in alçak ben'i kontrol altına alarak, yüksek ben'in hedefleri doğrultusunda olması gerektiğini ifade etmektedir (Yayla, 2015: 167-168).

Siyasi ideolojilerin özgürlük kavramına bakış açıları değişkenlikler göstermektedir. Kısaca bazı siyasi ideolojilerin bakış açıları şu şekildedir. Liberaller daha önce de bahsettiğimiz gibi iki gruba ayrılmaktadırlar. Klasik liberaller, zorlamama ve tercih özgürlüğü olarak bilinen negatif özgürlüğü savunurken, modern liberaller, kişisel gelişim ve insani ilerleme anlamında pozitif özgürlüğü savunmaktadırlar. Muhafazakârlar ise, zayıf bir özgürlüğün oluşuna izin vermektedirler. Muhafazakârlara göre, ödev ve sorumluluklar varken negatif özgürlükler, toplum yapısı için tehdit oluşturacağını belirtirler. Sosyalistler, özgürlüğü olumlu olarak karşılarlar. İşbirliğiyle beraber özgürlük kendini gerçekleştirme noktasında son derece önemli bir yer tutmaktadır. Anarşistler için özgürlük mutlak bir değerdir ve hiçbir siyasal otorite ile sınırlandırılmayacağı ifade etmektedirler. Özgürlüğün kişiyi tek başına bırakılması olarak görmezler bunun yerine kişinin rasyonel olarak kendi istekleri doğrultusunda ve kendi kendini yönlendirebilecek şekilde hareket etmesi olarak görmektedirler. Faşistler ise, her türlü bireysel özgürlüğü anlamsız olduğunu belirterek reddederler. Onlara göre gerçek özgürlük, sorgusuz ve mutlak bir şekilde lidere itaat edilerek ulusal topluluk içerisinde yer almasıyla oluşacağını söylemektedirler (Heywood, 2014: 47).

1.1.5.Direnme Hakkı

Direnme hakkı, devlet ve birey ilişkisi açısından son derece önem arz eden bir kavramdır. Devleti oluşturan bireylerin kendi bazı haklarından feragat ederek bir üst toplumsal mutabakatı sağlayacak yapının almış olduğu bazı kararlar çerçevesinde ona karşı direnip direnemeyeceği tartışması siyaset felsefesinin önemli bir sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyaset felsefesi düşünürleri direnme hakkı konusu üzerine çalışmalar yapmışlar ancak Locke'a kadar bu çalışmalar resmi olarak yer almamış ve sivil toplum yapısına yabancı bir kavram olarak kaldığını söylemek gerekir (Spitz, 2017: 236).

Zorbalığa sapan ve ortak faydayı önemsemekten vazgeçerek bireysel faydaya yönelen iktidar ya da yöneticilerin yasal olmaktan çıkacağını söylemek gerekir. Bu şekilde iktidarı kötüye kullanmak direnme hakkının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktadan itibaren direnme hakkına müsaade verip vermeme noktasında düşünürler arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Direnme hakkı konusunda iktidar sahibine karşı ihtiyatlı davranan görüşler bulunmaktadır. İktidar

sahibine direnerek, onu iktidardan indirmek veya öldürülmesi sonucunda toplumda daha büyük zararların meydana gelebileceği belirtmektedirler (Akal, 2016: 257-258).

Direnme hakkı konusunda mutlakıyetçi düşünürlerin bu hakka karşı geldiklerini görülmektedir. Martinich'e göre uyruklar toplum sözleşmesini imzalayarak direnme haklarını egemen güce devrettiklerini belirtir. Hobbes'a göre meydana gelebilecek en kötü durumun iç savaş hali olması durumudur. Uyruklar her ne meydana gelirse gelsin mutlak bir şekilde egemene boyun eğmelerini tavsiye etmektedir (Demirci, 2016: 448). Hobbes, geliştirmiş olduğu toplum sözleşmesi etrafında, bireylerin kendilerini temsil eden egemen gücün sayesinde bir arada olduklarını ve egemen gücün bir parçasını oluşturdukları söyleyerek, egemen güce karşı direnme hakkının anlamsız olduğu ifade etmektedir (Spitz, 2017: 239).

Johannes Althusius, sözleşmeden yola çıkarak siyasal iktidarın kökenine inerek direnme hakkına ulaşmakta olduğu görülmektedir. Kralın ya da iktidarın sözleşme hükümlerine uymaması halinde, halkın, krala itaat etme zorunluluğunun ortadan kalktığı ve krala karşı direnme hakkının meydana geldiğini ifade eder. Devletin var olmasının tehlikeye girmesi durumunda toplumsal varlığın devamlılığının sağlanması noktasında tek koşulunun aktif bir direnmeyle olabileceğini belirtmektedir (Ağaoğulları, 2018: 82).

Direnme hakkının Locke'un da siyaset felsefesi düşüncesi içerisinde yer aldığı söylemek gerekir. İnsanların doğa durumunu mülkiyet, yaşam ve özgürlük gibi haklarının korunması için terk ettiklerini ve devleti oluşturduklarını belirtmektedir. Devleti yönetenlerin bu hakların korunmasına sadık kalarak idareyi sürdürdükleri sürece herhangi bir şekilde direnmenin söz konusu olmadığını ifade ederek, hükümetin, bireylerin haklarına bir baskı, yaşamlarına müdahale ya da mülkiyetlerine bir saldırının söz konusu olması durumunda kendisi korumak adına direnme hakkına başvurabileceğinden söz eder. Bu noktada direnme hakkında bireyleri ön plana çıkartarak, geniş anlamıyla mülkiyetin korunmasına ilişkin olarak ters bir şekilde müdahalede bulunursa, hükümetin yasallığı ya da meşruiyeti yitireceği ifade eder (Spitz, 2017: 241).

Locke, meşruiyetini yitirmiş olan iktidara karşı boyun eğilmemesi gerektiğini belirterek direnme hakkının olduğunu söylemektedir (Güriz, 1999, 205). Locke, direnme hakkına her bireyin sahip olduğu ancak her bireyin ayrı ayrı direnme

hakkına başvurmasının bir anlam ifade etmediğini, halkın büyük bir çoğunluğu tarafından kullanılması bir anlam ifade edeceğini söyler. Tully'e göre Locke'un siyaset felsefesinde direnme hakkı ya da devrimin her zaman olamayacağı bunun istisnai bir durum olduğunu söylemektedir (Tully'den akt. Oğuz ve Tok, 2016: 482). Bu noktada Hobbes'un etkisi altında kalan Locke, hükümetin dağılması sonucunda toplumun dağılmasına neden olacağı ve savaş durumuna döneleceği kaygısını barındırmaktadır (Spitz, 2017: 241).

Direnme hakkı kavramı bir geçiş kavramı olarak görülmektedir. Halkın özgürlüklerini ve haklarının korunması noktasında bir araç olduğunu ifade etmek gerekir. Bu sebepten ötürü direnme hakkına sahip olmaması durumunda, hak ve özgürlüklerin gasp edilmesi karşısında bireyler çaresiz kalacaklardır. Anayasaların ortaya çıkmasıyla beraber iktidar yapmış olduğu iş ve eylemlerde bir sınırlandırma içerisinde olduğu ve yaptıkları düzenlemelerde belirtilen sınırlar çerçevesinde kalmak zorunda olduklarından direnme hakkının ortadan kalktığı yönünde görüşler bulunmaktadır (Spitz, 2017: 241-242).

1.2. BİREY

Devletin oluşumundaki en önemli yapıtaşı şüphesiz bireydir. Devlet, bireylerin ortak kararlarının sonucunda ortaya çıkan bir yapıdır. Sosyolojik olarak bireyin tanımı, düşüncesi, duygusu, iradesi gibi nitelikleriyle birlikte toplumlara oluşturan her bir ferdi belirten bir kavramdır. Birey kavramı birçok ideolojik, sosyolojik ve ekonomik düşüncenin odak noktası olarak karşımıza çıkar. Önemi itibariyle de bazı ideolojik görüşlerin merkezinde büyük bir yer teşkil ettiğini ifade etmek gerekir.

Birey kavramı tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkar. İnsanın birey olarak ele alınıp değerlendirilmesi çok uzun bir sürecin içerisinde gerçekleşmiştir. Birey olma mücadelesi insanlık tarihiyle hemen hemen aynı dönemlere denk geldiğini söylemek doğru olacaktır. Antik Yunan Çağı'nda, birey kavramı ortaya çıkmış ancak sadece erkekleri kapsayan bir terim olarak kalmıştır. Bu dönemde bireyden ziyade toplumsallaşma ön planda ortaya çıkmış, bireyin önemi üzerinde durulmadığını söylemek gerekir. Roma İmparatorluğu Dönemi içerisinde birçok alanda gelişmelerin ortaya çıktığını söylemek gerekir. Özellikle yayılcı politikası sebebiyle Roma İmparatorluğu'nun içerisinde hukuk alanında büyük gelişmelere

neden olduğu görülmektedir. Ancak bu gelişmenin birey olarak insan üzerinde bir katkı sunmadığını söylemek son derece yerinde olacaktır. Yine Antik Yunan'da olduğu gibi bireylerden ziyade toplumun önem arz ettiğini ifade etmek gerekir. Ortaçağ'da ise birey kavramına önem verilmediği ve dahası birey kavramından söz edilmediği görülmektedir. Hıristiyanlık öğretisinin ve kilisenin son derece baskın olduğu bu dönemde herhangi bir gelişmenin meydana gelmediğini belirtmek gerekmektedir (Engin, 2014: 201-204).

Georg Simmel'e göre, bireysellik kavramının İtalyan Rönesans'ının bir yansıması olduğu noktasında ortak bir görüş birliği bulunmaktadır (Simmel, 2009: 211). Yine Jacob Burckhardt'a göre insanın, bizzatihi kendisinin bir değer olarak görüldüğü dönemin Rönesans'a denk geldiğini ifade ederek, düşünmenin ve anlamının ön plana çıktığı bir dönem olduğunu belirtmektedir (Aktaran Parlak ve Öztürk, 2018: 567). Rönesans ile birlikte insanlar kendilerini diğer insanlardan ayırma arayışı içerisine girmişlerdir. Bir farklılaşma çabası olarak karşımıza çıkan bu arayış öncelikli olarak farklı şekilde giyiniş olarak ön plana çıkmaktadır. Burada meydana gelen olay, basit bir farklılaşmadan ziyade bir göze çarpma isteği ve kendini gösterme olarak ifade edilebilir (Simmel, 2009: 211).

Birey kavramının gelişiminde bir önemli nokta ise Reform hareketidir. Reform hareketiyle birlikte kilisenin etkisinin azalması sonucunda bireyin önemi artmıştır. Reform hareketi ile beraber dini inançlar bireysel düzeye inmiştir (Parlak ve Öztürk, 2018: 568). Reform hareketi sonrasında birey kavramının gelişiminde laiklik arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Kilisenin etkisinden kurtulan insan, akıl sayesinde bilimsel düşüncenin temellerini oluşturarak, pozitif bilimin önemi de artmıştır (Engin, 2014: 205).

Birey kavramının gelişiminde toplum sözleşmelerinin yeri çok önemlidir. Özellikle Hobbes ve Locke'un geliştirmiş olduğu toplum sözleşmeleri kuramlarında birey kavramı büyük bir mesafe aldığını söylemek gerekir. Hobbes, doğrudan bireyselliğe yer vermese bile, teorisini insan iradesine dayandırarak oluşturduğu görülmektedir. Hobbes'un toplum sözleşmesinde bireysellik kavramı daha çok ödev ve yükümlülükler üzerinden ele alınmaktadır. Bireyin hakları bağlamında ilk sözleşme kuramı Locke'un toplum sözleşmesi kuramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Locke'un toplum sözleşmesi kuramının temelinde ise mülkiyet bulunur. İnsanın

bireyselleşmesi noktasında ortak mülkiyeti bırakıp özel mülkiyete geçişi önemsedığı görülmektedir. Locke, bireyselliğin gelişime sunmuş olduğu katkı bakımından bir öncü olduğunu söylemek gerekmektedir (Parlak ve Öztürk, 2018: 570-571). Bireysel çıkarın ön plana çıktığı bu dönemde Locke'un bireysel hakların gelişimine yapmış olduğu katkılar yadsınamaz bir gerçektir. Ancak mülkiyet çerçevesinde tanımlamış ve sınırlamış olmasından ötürü bireysellik anlayışını sınırlamaktadır. Bu anlayışla beraber sadece mülk sahibi olanları toplumun diğer kesimlerden ayırmaktadır.

Aydınlanma Çağı ile birlikte aklın ön plana çıktığı, birey olarak insan düşüncesinin önem kazandığı görülmektedir. Immanuel Kant'ın bireyleri "kendi başına amaç" ve insanın başkasının amaçlarını gerçekleştirme noktasında bir araç olmadığını düşüncesiyle görüşlerini dile getirmektedir. İnsanı en baştan beri birey olarak kabul eder ve her insanın kendi içerisinde bir özgünlüğü barındırdığı ifade etmektedir (Heywood, 2014: 44). Kant'ın dile getirmiş olduğu bu düşüncesiyle beraber insanı araçsallıktan kurtararak kendi aklıyla kendi yolunu belirlemesinin önemini vurguladığını söylemek gerekir. Ağaoğulları'na göre din ve kilisenin aklın kullanılmasının önünde en büyük engel olduğunu yönünde Aydınlanma düşünürlerinin görüşleri olduğunu belirtmektedir. Krallar, rahipleri kullanarak boş düşüncelerle insanların zihinlerini doldurmuş ve entelektüel gelişimin önünde büyük engelleri ortaya çıkarmışlardır (Ağaoğulları'ndan akt. Parlak ve Öztürk, 2018: 572).

Rousseau'nun oluşturmuş olduğu toplum sözleşmesinde doğrudan bir birey anlayışı bulunmamaktadır. Strauss'a göre, Rousseau, bireyi toplumsal insan olarak yurttaş olması şartıyla kabul ettiğini söylemek gerekir. Bireyin kendi çıkarını gözetmesinden ziyade halkın ortak çıkarını gözetmesi gerektiğini belirterek, yurttaş şekline dönüştürülmesini istemektedir (Strauss'dan akt. Parlak ve Öztürk, 2018: 577). Rousseau, yurttaş kavramı içerisine kadınları almamakla beraber halkı, yurttaş olarak ele aldığını söylemek gerekir. Rousseau'nun birey anlayışa sunmuş olduğu katkılardan bahsedilecek olursa, daha sonrasında Fransız Devrimi'nin oluşumunda önemli bir motto olacak "Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" kavramlarla beraber, toplumsal insanın diğer insanlarla eşit bir biçimde yaşayabilmesinin önünü açacak görüşü benimsemiştir (Parlak ve Öztürk, 2018: 577).

Birey olarak insanın çok büyük mesafe aldığı dönem şüphesiz Fransız Devrimi'dir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildiri ile birey, Rönesans'tan bu yana vermiş

olduğu mücadelelerin adeta bir meyvesi olarak karşımıza çıkar. Fransız Devrimi ile beraber birey kavramı içerisine halkta girmiştir. Bireyin çerçevesinin toplumun geneline yayılmasına ön ayak olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ancak kadınların da birey kavramı içerisine alınması noktasında bir gelişme olmadığını da söylemek gerekir.

Birey konusunda bir diğer önemli kavram bireyciliktir. Bireycilik, Heywood'a göre "*Bireyin her toplumsal gruba ya da kolektif bünyeye önceliği olduğuna, ya da en yüce anlamlılığa sahip olduğuna inanmaktır*" şeklinde tanımladığını görülmektedir (Heywood, 2015: 166). Liberalizmin köşe taşlarından biri olarak karşımıza çıkan bireycilik, bireyin özne olduğunu kabul ederek, kolektif olan sınıf, cemaat ve millet gibi kavramların soyut kavramlar olduğundan söz eder (Şahin, 2013: 58-59).

Heywood ayrıca bireycilik ile ilgili olarak bazı sınıflamalara değinmektedir. Bunlar ise, metodolojik bireycilik, etik bireycilik, bencil bireycilik ve gelişmeci bireyciliktir. Metodolojik bireycilik, bireyin merkeziliğini öne sürmektedir. Etik bireycilik, toplumun bireyin hak ve çıkarlarına uygun olarak inşa edilmesini dile getirmektedir. Bencil bireycilik, bireyin kendi başına yeterli olabilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Gelişmeci bireycilik ise insan gelişimi üzerinde yoğunlaşmaktadır (Heywood, 2014: 45).

Tocqueville, modern bireycilik konusunun Fransız Devrimi'nin içerisinde iki belli özelliğinden söz etmektedir. İlk olarak bireyciliğin, bireylerin eşitlik bağlamında hiyerarşiye karşı duruş sergilediklerini ve bunun sayesinde İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde şartların eşitlenmesiyle demokrasi tanımı içerisinde yer aldığını ifade etmektedir. İkinci olarak ise bireylerin özgürlük taleplerinin açığa çıkmasına vesile olduğundan söz etmektedir (Renaut, 2017: 140).

18. Yüzyılın eşitlik ve özgürlük arasında sentez arayışının olduğu bir dönem olduğu ve kendine has bir bireycilik biçimini ortaya çıkardığından söz etmektedir. Bireycilik biçiminin insanın gerçekleştirememiş olduğu eşitlik fikri yerine eşitsizliği yerleştirdiği geçirmektedir. "Ben" kavramının güç kazandıktan sonra eşitliği bırakarak, eşitsizliğe bir yönelmenin olacağını ifade etmektedir. Bireycilik anlayışıyla bireyler özgürlükten ziyade diğerlerinden ayrılmış özel ve yerine

başkasının yer alamadığı bir noktaya varmak istedikleri görülmektedir (Simmel, 2009: 215).

Bireycilik, bireyin saf olarak kendi istekleri doğrultusunda araç olmasından ziyade bir amaç olmasını gerektiğini vurgular. Bireye herhangi bir nedenle bir müdahalenin doğru olmadığını, bireyin doğrudan insan olmasından kaynaklanan temel haklarına saygı duyulması gerektiğini ve bunun en güçlü dayanağının da bireycilik olduğunu söylemek gerekir. Diğer taraftan bireycilik ile özgürlük arasında çok sıkı bir ilişkinin mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Bireyin gerçekleştirmekte olduğu eylemlerde özgür bir biçimde hareket edebilecek şekilde olması gerekmektedir. Bireyin kimse tarafından müdahaleye maruz kalınmayacak bir özel alana sahip olduğunu, diğer bireyler ve devlet tarafından da bu alana müdahaleye bir toleransın söz konusu olamayacağı, bu noktada hukukun devleti sınırlandırması gerektiğini vurgulayarak bireyciliğin sınırlı devletin oluşumdaki katkısını da belirtmek son derece doğru olacaktır (Yayla, 2015: 164).

Bireyin gelişimi noktasında Antik Çağ'dan beri çeşitli gelişmelerin söz konusu olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bireyin kendisinden ziyade toplumun bir parçasını oluşturması bakımından önemli olan anlayışlardan, Rönesans ve Reform hareketlerinin gerçekleşmesiyle beraber, insanın bizzat kendisinin ön plana çıkmasının yolunun açıldığını söylemek gerekir. Dinin ve kilisenin etkisinin aklı kullanan bireyin ortaya çıkmasıyla birlikte azalmaya başlaması, bireyin araç olmasının önüne geçmesi noktasında önem arz eder.

Toplum sözleşmeleri kuramlarının birey kavramının gelişiminde sunmuş olduğu katkılarla beraber bireyin kim olduğuna dair görüşler yer aldığını görülmektedir. Aydınlanma düşüncesi ile birlikte de aklın ön plana çıkması, bireysel araçsallıktan kurtulup amaç haline dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesi sonucunda birey kavramı içerisine halkı da alarak genişlemiştir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik terimlerinin ön plana çıktığı bu dönem ile beraber bireylerin haklarının da önem kazandığı ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile korumaya alındığını söylemek gerekir.

1.3. DOĞAL HUKUK BAĞLAMINDA DEVLET VE BİREY

İnsan hakları düşüncesinin temelini oluşturan ilk kaynak olarak karşımıza doğal hukuk çıkmaktadır. Doğal hukuk sisteminin temelinde toplumsal ve siyasal hayatta sürekli olarak geçerli olan evrensel bir takım ilkeler ve akıl ile bu ilkelerin anlaşılabilmesi düşüncesi yer almaktadır. Doğal hukukun sürekli olarak geçerli ve hiç değişmeyen özelliği ise bütün yasaların üstünde onlar için bir ölçüt olması ve ideal bir hukuk sistemine erişmek için bir kaynak olduğunu söylemek doğru olacaktır. Doğal hukukun Erdoğan'a göre tanımı şu şekildedir:

“Doğal hukuk, doğru ve yanlışın evrensel ilkeleri oldukları kabul edilen bir dizi normatif önerme kastedilmektedir. Doğal hukukun normatif olmasının anlamı, onun bütün insanlara diğer bütün insanlara karşı ödevler yüklemesidir. Bu ödevlerin bir kısmı haklara tekabül ederler. Doğal hukukun ilkeleri, ulusal ve uluslararası hukuka yol gösteren üstün ilkeler olarak algılanmaktadır” (Erdoğan, 2015: 38-39).

Görüldüğü gibi Erdoğan'ın ifade etmiş bu tanımla beraber doğal hukukun evrensel ilkelerin yanı sıra insanlara bir takım ödevler yüklemiş olduğu ve ulusal ve uluslararası hukukun gelişimine katkıda bulunması açısından büyük bir önem arz ettiği görülmektedir.

Doğal hukukun çağlar arasında bazı farklar ve anlayışlar içerisinde yer aldığını söylemek doğru olacaktır. İlk Çağda tabiat ve düzen, Orta Çağ'da ilahi ve beşeri hukuk, Yeni Çağ'da hukuki yaptırım ve insan akli arasındaki farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Abadan, 1939: 18).

Doğal hukukun içeriği ve nereden türediğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi doğal hukukun bir ölçüt olarak pozitif hukuku etkilediği yönünde düşünceler ortaya konulmuştur. Bu noktadan hareketle doğal hukukun çeşitli anlamları vardır. Abadan'a göre doğal hukuk ile anlatılmak istenen beş farklı anlamı bulunur. Bunları ele alırsak, maddeler halinde şekilde sıralamak doğru olacaktır:

1. Doğal hukuk kavramı ile ilk olarak, insan eylemlerinin doğa yasasına uygun olup olmadığı değerlendirme manasında bazı ilke ve kurallardan söz etmektedir. Doğal hukukun hedefi, insan eylemlerini belirleyen ilkeleri inşa etmektir. Bu şekilde doğal hukuku iki temele

indirmek mümkündür. Bunlar ise ya genel bir dünya hukuku ya da insan gruplarına özel bir hukuk fikridir. Doğal hukuk bu sayede yaptırım ifade edebileceğini söylemek doğru olacaktır.

2. İkinci manasına göre doğal hukuk, insanları pozitif hukuk vasıtasıyla bir eylemin yapılmasına noktasında zorunlu kılan kanun olmasıdır. Bu yönüyle doğal hukuk direkt olarak bir yaptırım aracı değildir. Doğal hukuk sadece ideal olanı işaret etmektedir. Bu anlayışa göre doğal hukuk, pozitif hukukun kaynağı ve meşruiyeti sebebidir. Bu noktada doğal hukukun bireylerin üzerinde bir bağlayıcı tarafı bulunmamaktadır.
3. Doğal hukukun üçüncü anlamına göre pozitif hukukun dışında, insanı doğrudan belirli bir hareketin yapması noktasında yükümlü kıldığı bazı hususların var olduğu görülmektedir. Pozitif hukukun tanınmasına gerek duymaksızın bütün var olan hükümlerin, doğal hukuk içerisinde yer aldığını belirtir. Bu hükümler ya ilahi irade ya da bireysel akla dayanır.
4. Doğal hukuk, mevcut halde bulunan hukuki düzenin ölçüsü olarak karşımıza çıkar. Doğal hukukun bir değer ölçüsü olduğunu söylemek gerekir. Değer anlayışındaki farklılıklar dönemler arasındaki farkı ortaya koyar. Bu değer ölçüsü, toplumun refahı, kültürel anlayış, insanlık, özgürlük ve genellikle de adalet düşüncesi etrafında ele aldığını söylemek gerekir.
5. Son olarak doğal hukuk, siyaset felsefesinin içerisinde yer alır. Bu bağlamda doğal hukuk, devlet ve hukuk anlayışını açıklayan düşüncelerin temelini konu olarak ele almaktadır (Abadan'dan akt. Torun 2012: 176-178).

Yukarıda ifade edilen anlamların ilk dördü İlk Çağ'dan beri belirtilen temel esaslardan oluşmasına rağmen son maddenin 17. Yüzyıl'da itibaren ortaya konulmaya başlanılan ve bu döneme has bir doğal hukuk anlayışı olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Modern doğal hukukun Grotius ile başladığı görülmektedir. Grotius'un diğer düşünürlerden ayrılarak iki yönden bir kopma sürecine girdiğini belirtmek gerekir. İlk olarak doğal hukukun, ilahi yasaya karşı mesafeli bakmaya başlamasıdır. Bu düşünceden yola çıkarak doğal hukuk kendi içerisinde değerli

olması, kendi gerçekleri sadece aklın, kendisini aşacak bir insan düzeniyle karşılaşması meydana gelmeden önce genelleşmesiyle kabul edilmektedir. İkinci olarak ise, doğal hukukun laikleştirilme sürecidir. Eşyanın tabiatına odaklanmış olan ve Rönesans'ta da geçerli olmayan bu laikleşme, eski doğal yasaya dokunmayan ve doğa yasasının içerisinde oluşmuştur. Bu düşüncenin Grotius'un temel eğilimindeki gelişme süreci tedrici şekilde olduğunu söylemek gerekir (Trigeaud, 2017: 389-390). Grotius, doğal hukukun Tanrı tarafından bile değiştirilemeyeceği ve doğal olmasından kaynaklanan bir özü olduğunu ifade eder. Doğal hukukun, insan doğasından zorunlu olarak türemiş olan evrensel ilkeleri içerdiğini söylemektedir (Ağaoğulları, 2011: 419).

Doğal hukuk adından da anlaşılacağı üzere doğaldır. İnsan doğasından ve insani vasıflarda doğal hukuk yer alır. Doğal hukuk, objektif kriterleri çeşitli kaynaklardan alarak oluşmuştur. Doğal hukuk *a priori* bir hukuk sistemidir. Doğal hukuk bütün pozitif hukuk sistemlerinden daha yüksek bir hukuk sistemidir ve bütün insanlar ve uluslar için geçerli olan bir hukuk sistemidir (Torun, 2012: 179).

Doğal hukuk bağlamında devlet ve bireye dair bazı düşünürlerin önemli katkıları olduğunu söylemek gerekir. Doğal hukuk iki farklı tarzda siyaset felsefesini etkilediği söylemek gerekir. İlk olarak Grotius'un başını çektiği insan aklının bütün siyasal ilişkilere egemen olması gereken evrensel ahlaki ilkeleri belirleyen soyut ve rasyonel bir düşünce olduğunu söylemektedir. İkinci olarak ise Locke'un öncü olduğu, doğal hukukun kendiliğinden gelişmesi ve aklın keşfedici özelliğini öne çıkaran Anglo-Amerikan anlayışı olduğunu belirtmek gerekmektedir (Torun, 2012: 233).

Doğal hukuku genel bir bakış açısıyla değerlendirecek olursak, devlete ve bireye karşı evrensel ölçütlerle geliştirici bir yönünün olduğunu söylemek gerekir. Ortaya koymuş olduğu ilkeler ışığında devletlerin işleyişlerinde kullanmakta olduğu pozitif hukuk kurallarına bir ölçü olarak karşımıza çıkmıştır. Doğal hukukun bireye olan etkisine değinecek olursak ise insan hakları kavramının gelişimine vermiş olduğu destek son derece önemlidir. Devlet karşısında bireye ve onun haklarına ilişkin evrensel ilkelerinin ortaya çıkması ve korunmasına doğal hukuk vermiş olduğu son derece önemli olduğunu belirtmek doğru olacaktır.

1.4.DOĞA DURUMU VE DEVLETE GEÇİŞ SÜRECİNDE HUGO GROTIUS HARİCİ ÖNEMLİ DÜŞÜNÜRLER

Doğa durumu, devlete geçiş sürecini anlamamızda önemli bir kavramdır. Toplum sözleşmesini ortaya çıkaran düşünürlerinin devlete geçiş sürecinde bu kavrama başvurdukları görülmektedir. Doğa durumu anlatısıyla öncelikli olarak devletin ya da siyasal bir iktidarın bulunmadığı yani toplumun olmadığı dönemi vurgulamaktadır. Thomas Hobbes ve John Locke gibi toplum sözleşmesi düşünürlerinin fikirlerinde doğa durumunun sadece bir kurgu olduğunu, siyasal düzenin temelinde yatan uyrukluk sözleşmesinin diğer önemli ilkelerini ortaya çıkarmakta elverişli olduğunu göstermektedir. Bu düşünürlere göre doğa durumu, belli bir tarihsel olgu ya da insanlık tarihine dair bir argüman değildir. Toplumsallığın içerisinde barındırdığı özgürlük, eşitlik ve güvenlik gibi kavramları anlamaya ve siyasal olanın modern tanımının anlaşılması kolay hale getiren bir mantıksal bir varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır (Ruby, 2016: 79-80).

Doğa durumu ve doğa durumunda devlete geçiş sürecini siyaset felsefesi açısından değerlendirirken Grotius'un haricinde toplum sözleşmecisi düşünürlerin Machiavelli, Hobbes, Locke ve Rousseau'un toplum sözleşmeleri kuramlarında bu konuyu nasıl ele aldıklarından bahsetmek son derece yerinde olacaktır. Zira devletin gerekliliğinin anlaşılması noktasında karşımıza ciddi bir referans olarak çıktığını belirtmek gerekmektedir. Grotius'un haricindeki toplum sözleşmecisi olan Machiavelli, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplum sözleşmelerini ele alarak Grotius'un düşüncelerinin daha iyi şekilde irdelenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.4.1.Niccolo Machiavelli (1469-1527)

Niccolo Machiavelli, Floransa'da hukukçu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İyi derecede Latince ve Yunanca bilen Machiavelli, ailesinin maddi durumunun yetersizliğinden dolayı memur olmak zorunda kalmıştır. Dönemin Floransa Başbakanı'nın kâtibi olarak göreve başlamasıyla beraber, Floransa'nın ikinci adamı noktasına ulaşmış oldu. Birçok seyahatte elçi yardımcısı olarak görev almasıyla beraber diğer İtalyan kentleri başta olmak üzere, Fransa, Almanya ve İsviçre'nin siyaset anlayışları yakından incelemesine fırsat sunduğunu söylemek gerekir (Ekinci, 1996: 215).

Siyasal düşüncenin en büyük isimlerden birisi olarak karşımıza çıkan Machiavelli, Rönesans çağında yaşamasına rağmen daha çok siyaset ile ilgilendiğini söylemek gerekir. Machiavelli, Ortaçağ'dan modern düşünce çağına geçişi temsil eden bir düşünürdür. Yaşamış olduğu dönemde İtalya, ulus-devlet olan bir yapıya sahip değildi ve tam aksine bağımsız şehir devletlerden oluşan bir yapıya sahip bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Machiavelli, 1513 yılında yazmış olduğu Prens'i Lorenzo de Medici'ye ithaf etmiştir. Machiavelli yazmış olduğu bu eserinde saf iyilik ve saf kötülük tartışmalarının bir kenara bırakılması gerektiğini ifade ederek, olması gerekenden ziyade olana odaklanılması gerektiğini belirtmektedir. Siyasetin, ahlak olmadığını söylemektedir. Bu iki kavramın genel olarak birbirlerinden farklı kategoriler içerisinde yer aldığını söyler (Türk, 2016: 309-310).

Machiavelli'nin asıl ününün, Rönesans döneminde devlet ve siyasal kuramcılar açısından yeni bir siyasal bakış yaratmasıyla ortaya çıktığını ifade etmek gerekmektedir. Asıl amacının modern siyaset anlayışının ortamını yaratmak olduğu görülmektedir. Siyaset anlayışının perspektifini en iyi şekilde sergilendiği kısım ise *Prens* adlı eserinin eseridir (Gülenç, 2017: 129-130). Machiavelli, söz konusu eserinde yeni ortaya koymuş olduğu bakış açısını şu şekilde ifade etmektedir:

“... Bir Prens'in uyruklarına ve dostlarına karşı nasıl bir tutum ve davranış içinde olması gerektiğini görelim. Bu konuda birçok kişinin yazdığını bildiğimden, aynı konuda ben de yazınca, kendini beğenmiş sayılmaktan korkuyorum, çünkü bu özellikle bu konunun tartışmasında, başkalarının izlediği yoldan ayrılıyorum. Ama amacım, anlayana yararlı olacak şeyler yazmak olduğuna göre, konunun tasarımı yerine, var olan gerçekliğin peşinden gitmek daha tutarlı geldi bana. Birçok kişi, kimsenin görmediği, varlığı bilinmeyen prenslikler ve krallıklar tasarlamıştır; nasıl yaşanması gerekenle, gerçekten yaşanan arasında öyle büyük bir ayrım vardır ki, var olan yerine olması gerekenin peşine düşen kişi, kurtuluşunu değil, yıkımını öğrenmiş olur: çünkü her zaman iyi olmak isteyen birinin, bunca iyi olmayan arasında yıkıma uğraması kaçınılmazdır. Bu nedenle, iktidarda kalmak isteyen bir prensin iyi olmamayı öğrenmesi, böyle davranması gerektiğinde de böyle davranmaması gerekir” (Machiavelli, 2002: 127-128).

Düşünürün bu pasajda, anlatmak istediği dört temel anlam bulunmaktadır. İlk olarak prensin dostlarına veya düşmanlarına olan tavrında olması gerekene değil olana bakarak hareket etmesi gerektiğini söylemektedir. İkinci olarak ise var olan gerçeklikten hareket ederek ortaya konulan felsefi yaklaşımın ve bu yaklaşımın

oluşmasında belirlenen metodun, var olması gereken felsefi yaklaşımdan farklı olduğunu belirtmektedir. Üçüncü olarak ise, olan ile olması gereken arasında bir ayrıma gitmektedir. Son olarak ise, yöneticinin siyasal ortamda idealist bir yaklaşımdan uzak durması gerektiğini ifade ederek bunun yerine daha sağlam bir zemine oturmuş, gerçekçi ve pragmatik bir yaklaşımı benimseyerek iktidarı koruyup ve sürdürebileceğini söylemektedir.

Machiavelli'nin siyasal modelinde kuruluş tablosu çok önem arz etmektedir. Mairret'e göre, Machiavelli'nin siyaseti bir düzen kurmaktan oluşmaktadır. Devletin kuruluşunu hükümdarın gerçekleştirmiş olduğu eylemlerinin tamamı olarak karşıya çıkar. Bu anlamıyla ortaya çıkan iktidar şekli tabii değil, tarihi bir iktidar olarak belirir (Mairret'ten akt. Türk, 2016: 310). Hannah Arendt de kalıcı bir siyasal yapı oluşturulması düşüncesinin ortaya çıkarıcı kişisinin Machiavelli olduğunu söyler (Arendt'ten akt. Türk 2016: 310). Doğal hukukçu teorisyenlerden ayrılarak, yöneticinin yolunun zorlu bir yol olabileceğini görmüş ve yöneticilerin iktidar ve devlet temelli bir strateji üzerinden gereklilik doğrultusunda hareket etmek zorunda kalabileceğini vurgulamaktadır (Türk, 2016: 310).

Machiavelli'nin siyaset felsefesi içerisinde insan doğası önemli bir pozisyona sahip olduğunu söylemek gerekir. Machiavelli'ye göre insanlar her zaman bir ve aynı doğayla doğduklarına, yaşadıklarına ve öldüklerine inandığını ifade eder (Machiavelli'den akt. Türk, 2016: 315). İnsan doğası kavramını doğrudan dile getirmemesine rağmen insanların doymak bilmeyen arzularını, kısa görüşlülüklerini, kıskançlıklarını hatta genel olarak güvenilmezliklerinin üstünde durarak en kötüyü vurguladığını söylemek doğru olacaktır. Burada önemli olan kısım ise, insan doğasının temel olarak değişmediği için, tarihsel tecrübelerinden öğrenerek; başarılı olanları taklit ederken, başarısız olanlardan kaçınmayı hedefler (Wood, 2016: 67).

Machiavelli'ye göre prensin temel amacı, gücünü ve devletin var olan yapısını korumak olmalıdır. Ayrıca barışın yanı sıra gerçek bir prens kendisine şeref verecek ve bütün halkının faydasına olacak bir yönetim şeklini kurmalıdır. Machiavelli'nin modern bir devlet kavramından mı yoksa bir mülk devletten mi bahsettiği konusunda çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Eserinde modern devlet kavramından ziyade askeri ve dış tehditlerin varlığından duyduğu endişeyi dile

getirdiği görülmektedir (Wood, 2016: 66). Machiavelli, Prens adlı eserinde konuyu şu şekilde ifade etmektedir:

“Bir prensin savaş, bunun kuralları ve disiplininden başka hiçbir amacı ya da düşüncesi olmamalı, ne de irdeleyecek başka herhangi bir şey seçmelidir. (...) Silahlı ve silahsız olmak arasında orantılı hiçbir şey yoktur; silahsızın, silahlı birine itaat etmesi ya da silahsız birinin, silahlı hizmetkarlar arasında kendini güvende hissetmesi mantıklı değildir. (...) Bu nedenle savaş konusunu hiçbir zaman düşüncelerinden çıkarmamalıdır ve barışta, savaş zamanına göre, bu alıştırmayı daha çok uygulamalıdır” (Machiavelli’den akt. Wood, 2016: 66).

Machiavelli, siyasal düzen için askeri modeli, siyasi yapıyı yaratırken ve korurken şiddet ve güç zorunluluğuna dair bilinen Makyavelce kısıtlamaları içerdiğini belirtmek gerekir. Liderliğin devamlılığı için korkunun önemi üstünde durduğunu söylemek doğru olacaktır. Muhaliflere karşı sert bir tutum sergilenmesi gerektiğini bunu gerçekleştirirken en geleneksel ahlaki ilkelerin dahi çiğnenmesi noktasında herhangi bir sıkıntı görmemektedir (Wood: 2016: 68). Kendi adından türemiş olan Makyavelizm düşüncesi ile herhangi bir bağ bulunmadığı ifade etmek gerekir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Machiavelli, siyaset ile ahlaki birbirlerinden ayırarak farklı değerler olarak gördüğü belirtilmiştir. Makyavelizm, esasen pragmatizmin en üst seviyesi olarak gibi görülmesi mümkündür. Ahlaki değerlerden, siyasal kazançlar uğruna kolaylıkla vazgeçilebileceğini ifade eden görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Machiavelli ile Makyavelizm görüşünü birbirlerine karıştırmamak gerekir (Türk, 2016: 311).

1.4.2. Thomas Hobbes (1588-1679)

Hobbes’un doğa durumu kavramını kullanmasının en büyük sebebi, devletin ve egemen bir gücün neden olması gerektiğini vurgulayarak, onun olmaması durumunda insanları nelerin beklediğini göstermeyi hedeflemektedir. Devleti mükemmel bir yapı olarak görmese bile insanların bir seçim yapması gerektiğini belirtmektedir. Bu seçimin sonucunda ise ya “Özgür” fakat güvensiz bir hayat sürecekler ya da bu özgürlüklerinden vazgeçerek bir egemen yani devlete boyun eğerek korkusuz ve huzur içerisinde hayatlar süreceklerdir (Zarakolu, 2013: 163-164).

Hobbes, insanların doğuştan toplumsal olmasalar bile yalnız yaşamayacakları söylemektedir. İnsanların, doğal yapılarından kaynaklı olarak diğer insanlar ile bir

ilişki içerisinde oldukları belirtir ancak bu ilişki insanları bir toplum içerisinde oldukları göstermemektedir. İnsanlar gruplar halinde bir araya gelmeselerdi ne insan olabilirlerdi ne de insan olarak kalabilirdi işte bu noktada insanların bir arada yaşamaları için işbirliği kavramı ortaya çıkmıştır ve uygarlık için önemli bir kaynak olduğunu söylemek gerekmektedir (Lipson, 1978: 35).

Hobbes'un *De Cive* ve *Leviathan* adlı eserlerinde belirttiğine göre “*Doğanın değil de çalışmanın insanı topluma yatkın kıldığını*” sivil yani siyasal toplumun olmadığı yerde bir toplumdan söz edilemeyeceği iddia etmektedir. Merkezi iktidarın bir birliklilik, insan kalabalığından başka bir şey değildir ve burada “*Sürekli olarak şiddetli ölüm tehlikesi ve korkusu hüküm sürmektedir*” (Ağaoğulları, 2018: 193).

Hobbes, doğa durumunu bir savaş hali olarak tasvir ettiği görülmektedir. Doğa durumunda herkes eşittirler. Doğa durumunda bütün insanlar birbirlerine karşı güç uygulayarak bir üstünlük kurabilme imkânını bulabilmektedir. Hobbes, *Leviathan*'da insanların tümünün eşit olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Doğa, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulursa bile, her şey göz önüne alındığında, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü bedensel güç bakımından, en zayıf olan kişi, ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür. Bu eşitlik ve bencil insan doğası kaçınılmaz olarak ölüm korkusuna yol açacaktır” (Hobbes, 2001: 92).

Hobbes'un doğa durumunda herkesin herkesle savaşmasının temel sebebi ise rekabet, güvensizlik ve onurdur. Birincisi kazanç, ikincisi güvenlik, şöhret kazanmak için insanları saldırmaya zorlamaktadır. Doğa durumunda üstün bir otorite bulunmamasından dolayı herkes istediğini yapma özgürlüğüne sahiptir ve herkesin her şeyi yapma hakkı olduğu bir durumda, bütün insanların bir savaş durumunda olduğunu söylemektedir (Demirci, 2016: 421-422). Hobbes, doğa durumunda neyin var olduğunu neyin var olmadığı *Leviathan*'da şu sözleriyle açıkça belirtmektedir:

“Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birde korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş, herkesin herkese karşı savaştır. Çünkü savaş, sadece muharebeden veya dövüşme eyleminde

ibaret olmayıp; mücadele etme iradesinin yeterince bilindiği zaman süresinden oluşur: dolayısıyla, savaşın doğasında zammı kavramı, havanın doğasındaki gibi düşünülmelidir. Nasıl kötü havanın doğası bir veya iki yağmur sağanağından ibaret olmayıp, birçok günlerin eğiliminden oluşursa: savaşın doğası da, çarpışma eyleminden ibaret olmayıp, tersine bir güvencenin bulunmadığı, çarpışmaya yönelik kesinleşmiş eğilimden oluşur. Bunun dışındaki bütün zamanlarda barış vardır” (Hobbes, 2001: 94).

Görüldüğü üzere Hobbes, doğa durumunda devletin var olmadığını belirterek insanların bir savaş hali içerisinde olduklarını ve kimsenin herhangi bir güvencesinin bulunmadığını ifade etmek gerekir. Doğa durumunu bir kısır döngü olarak ifade etmek son derece yerinde olacaktır. Çünkü doğa durumunda kim güçlü konuma gelirse onun tahakkümü egemen olacaktır. Bu noktada ise bir kişinin her zaman güçlü olarak kalmasının mümkün olamayacağı ifade etmek gerekir ve doğa durumunun içinde bulunmuş olduğu bir çıkmazı işaret etmektedir. Doğa durumunda eksik olmuş olan kurumsal bir yapıyı yani devlete ortaya çıkarmak için bu durumu sivil topluma dönüştürmek gerekmektedir. Doğa durumundaki insanlar kişisel çıkarlarını koruma güdüsü içerisindeyler. İnsanların sözleşmeye dayalı olan mutabakatlarını değişmez bir yapıda olması için kişisel çıkarların yerine ortak bir çıkara yönlendirecek ortak bir gücün olması gerekmektedir. İnsanları bireysel çıkarlarının yerine ortak bir çıkara doğru yönelmesinde Hobbes’a göre, onları korku halinde tutarak yönetici konumunda olan bir egemenin varlığı şarttır (Demirci, 2016: 423).

Hobbes’un *De Cive* adlı eserinde belirttiğine göre “*En büyük ve en sürekli toplumların kökeninin, insanların birbirlerine iyilik duymalarından değil, fakat karşılıklı korku içinde olmalarından kaynaklandığı besbellidir... Karşılıklı korku nedeniyle bu denli kötü durumdan kurtulmak ve topluma ulaşmak istenir”* bu korkunun hayvanların duymuş oldukları korkudan çok farklıdır ve rasyonel bir hesabın sonucudur, aynı zamanda siyasal toplumun nedenidir (Hobbes’tan akt. Ağaoğulları, 2018: 209).

Hobbes, doğa durumundan devlete geçiş sürecinde doğal yasalar kavramını kullanmaktadır. Doğa yasaları, yaptırım gücünde sahip yasalar olmaktan ziyade insanlar barışı sağlamak için bu yasalar ile beraber toplumsal mutabakatın sağlanmasında rol oynayacak barış şartlarını ifade etmektedir (Zarakolu, 2013: 211).

Ancak doğa durumunda devletin olmamasından kaynaklı olarak, bu yasalar insanların birbirlerine karşı egemenlik kurmasını engellemektedir. İnsanların savaş durumundan kurtulup güvenli bir şekilde hayatlarını sürmeleri için bir üst otoriteye yani devlete ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanların devleti kurmayı sağlamasının yolu da, insanların sahip olmuş oldukları bütün hakları, tek bir kişiye ya da bir heyete devretmeleriyle gerçekleşmektedir (Torun: 2012: 227-228).

Doğal haklarından vazgeçen insanlar bir sözleşme ile devleti kurarak, güç kullanma haklarını devlete teslim etmişleridir. Bu sayede güç kullanma devletin tekeline geçmektedir. Hobbes, sözleşmede egemen gücü sözleşme dışında bırakarak sözleşmeyi yurttaşlık statüsü kazanan bireyler arasında gerçekleştiği söylemektedir. Egemen gücü yani devleti sözleşme dışında bırakarak onu bir garantör olduğunu belirtmektedir. Devletin ortaya çıkmasıyla karışık halde bulunan güç dengeleri tek bir merkezde toplanılarak devletin kurumsallık kazanmasına neden olacağını görülmektedir (Ağaoğulları, 2018: 213-214).

Hobbes'un doğa durumundan devlete geçiş sürecinde doğa durumu ve toplum sözleşmeleri kavramlarını ele alarak kurguladığı görülmektedir. İnsanların aralarındaki güç dengelerini bozabilecekleri ve ölüm korkusunun bir topluma ihtiyacın bir göstergesi olduğunu vurgulayarak bir üst otoritenin insanların birbirleri ile olan ilişkileri denetleyen ve denge mekanizması görevini yerine getirmesi gerektiği söylemektedir. Kısacası doğa durumu Hobbes'un yaşamış olduğu dönemde var olmayan bir durum olup, ülkesindeki meydana gelen iç savaşın O'nu ne kadar büyük bir şekilde etkilediğini söylemek mümkündür. Hobbes'un eserlerinde ele almış olduğu bu doğa durumu kavramı bir kaygının sonucudur ve devletin önemini vurgulamak için ısrarlı bir şekilde üzerinde durduğu anlaşılmaktadır.

1.4.3. John Locke (1632-1704)

Doğa durumunda devlete geçiş sürecinde bir diğer önemli düşünür ise John Locke'dur. Toplum sözleşmesi kuramcıları arasında yer alan Locke'a göre doğa durumu, bireylere yaptırım gücü uygulayacak bir üstün otoritenin bulunmadığı durum olarak belirlenmiştir. Doğa durumunu niteleyen bu temel özelliği Locke, sınırsız ve keyfi iktidarı eleştirmek amacıyla kullanmaktadır. Locke, doğa durumunu Hobbes'un aksine barış, eşitlik ve özgürlük durumu olarak kavramaktadır. Buradaki özgürlük anlayışının istediğin her şeyi yapma anlamına gelmemektedir. Doğal

yasasının izin verdiği şeyleri yapma özgürlüğüdür. Locke'un kullandığı doğal yasa terimi “*İnsan davranışına ve ahlak yasasına karşılık*” gelecek şekilde kullanmış olduğu görülmektedir. Locke, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* adlı eserinde “*Doğa durumunu yöneten ve herkesi bağlayan bir doğal yasa*” olduğunu söylemektedir. Doğal yasa, doğa durumundaki barış, özgürlük ve eşitliğin güvencesidir. Bütün insanlığa, eşit ve özgür olduklarından, kimsenin başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir. Doğal Yasa, belli bir zamanda, belli bir devlette var olan yerleşik gelenekler ve adetlerden farklı olduğu gibi, pozitif hukuktan da bağımsızdır. Yani doğal yasa, ne insanlar arasındaki uzlaşmalarla varılmış yerleşik kurallardır ne de belli bir devletin uygulamadaki yasalarıdır. Doğal yasa insanın doğasında olan normatif kurallardan oluşur.

Locke, insanların doğa durumundan toplum durumuna geçişlerini çıkarları açısından doğru gösterecek bir savaş durumundan bahsetmektedir çünkü insan aklı, özgürlüğü sınırlandıracak yeni bir duruma geçmek için haklı gerekçeler bulamazlar. İnsanların barış ve güven içinde yaşaması, özgürlüğünün kaynağı ve güvencesi olan doğal yasanın yürütülmesi ve gözetilmesi için, herkesin bu yasaya karşı gelenleri cezalandırma hakkına sahip olması gerekir. Ancak bu durumda verilecek cezanın oranını “soğukkanlı düşünce ve vicdan ışığı” altında belirlemesi beklenmez. Aslında insanların kendi davalarının yargıcı olmaları akla aykırı bir durumdur. Dolayısıyla, savaş durumunu ortaya çıkaran neden, yargı ve cezalandırma erkini elinde tutan bir üst irade olmadığından, birinin güç kullanarak bir başkasını mutlak iktidarı altına almaya, yani özgürlüklerinden mahrum bırakıp köleleştirmeye yönelik bir irade sergileyebilmesidir. Eğer bir kişi başkasının özgürlüğünü ortadan kaldıracak bir plana sahipse ya da böyle bir girişim içindeyse, diğerine karşı bir savaş durumunu başlatmış olacaktır. Bu durumda da özgürlüğü tehdit altında olan kişi aklının emirlerine uyararak kendi özgürlüğünü korumak ve karşısındakini düşman olarak görmek durumunda olduğunu söylemek gerekmektedir (Ağaoğulları, 2015: 485-487).

Locke'un doğa durumu doktrini, onun olgunlaşmış pek çok teorisi için ilk basamağı oluşturmaktadır. O, doğa durumunu eşitlik ve özgürlük hali olarak tanımlamaktadır. Bununla beraber, bir başıboşluk durumu olmadığını ve doğa durumunun bir düzene sahip olduğunu belirtmektedir (Yıldız, 2016: 381). Locke'cu liberalizmin hareket noktası, “*freedom from*” ilkesi yani “*bir şeyden özgürlük*”

ilkesidir. Bu ilke özgürlüğü, devletten yani otoriteden bağımsız olmaya bağlı olarak açıklamaktadır ve görmektedir (Ekmekçi, 2013: 207).

Locke'a göre dünya insanlara Tanrı tarafından sunulmuştur ve doğa durumunda insanlar mutlak bir eşitlik içinde gezegende kimsenin onayını almadan özgürce yaşama hakkına sahip olduklarını söylemektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 477). Tabiat hali, Locke'a göre kendisinden önce mutlakiyetçi millettaşı Hobbes'un iddia ettiği gibi insanlar arasında devamlı bir mücadelenin hüküm sürdüğü bir vahşet ve anarşi hali olmadığını söylemektedir. (Kapani, 2013: 31). Doğa durumu Locke'un nazarında barışla, iyi niyetle ve yardımlaşmayla tanımlanır. İnsanlar doğa durumunda huzurlu bir şekilde yaşamakta olduğu görülmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 478). Locke 'un doğa halinde tasvir ettiği "topluluk" veya insanlar "uygar toplum" öncesi durumu temsil etmektedir (Yayla, 2015: 46).

Devletin olmadığı bu doğa durumunda insanlar doğa yasalarına göre hareket etmektedirler. Doğa yasası ise düşünürün nezdinde "akıl yasası" anlamına gelmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 477). Locke tabiat kanununu şu şekilde tanımlamaktadır: "*Tabiat kanunu, tabiat ışığı ile öğrenebilen, rasyonel tabiata neyin uyduğunu neyin uymadığını gösteren ve bu sebeple de emredici veya yasaklayıcı olan ilahi iradenin bir buyruğudur*" (Locke'dan akt. Yıldız, 2016: 381).

Doğa durumunda herkes tabii kanunları kendi görüş ve anlayışına göre yorumlamakta, sürekli olarak insanlar bunu kendi istekleri doğrultusunda uygulamaktadır (Kapani, 2013: 32). Bu ise Locke'un tasvir ettiği huzurlu ve barışçıl doğa durumunun sık sık savaş durumuna yeniden dönülmesine neden olmaktadır. Bu nedenle herkesin kendi eyleminin yargıcı olduğu doğa hali potansiyel olarak savaş durumuna açık olduğunu dile getirmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 478). Toplumda var olan bu savaş durumu insanların doğa durumunu terk etmek istemesinin en önemli nedenlerinde birisidir. Çünkü doğa durumunda insanların hakları güvende değildir, bir korku durumu söz konusudur.

Locke, herkesin aynı haklara sahip olduğu doğa hâlinde hakkaniyet ve adaleti tanımayan kişilerin varlığı ve kuralların uygulanmasına süreklilik ve düzen kazandıracak kurumların olmaması yüzünden, bireyin sahip olduğu şeyleri dilediği gibi kullanamayacağı, korku ve sürekli tehlike altında yaşayacağı fikrine sahip

olduğu görülmektedir (Yayla, 2015: 47). İnsanların doğa durumundan uygar topluma geçişinin nedenlerini Locke şu şekilde anlatmaktadır:

“İnsanların devletlerde birleşmesinin ve kendilerini yönetimlerin altına sokmasının asıl amacı, mülkiyetlerinin korunmasıdır; doğa durumunda ise bundan çok şey eksiktir. Doğa durumunda doğru ve yanlışın ayracı ve aralarındaki büyük anlaşmazlıkları karara bağlayan genel ölçü olarak, yapılmış, kurulmuş, tanınmış ve genel oylamayla geçerlik izni alınmış bir yasa yoktur. Doğa durumunda kurulu yasaya uygun olarak bütün ayrılıkları saptamaya yetkili tanınan ve taraf tutmayan bir yargıç yoktur. Doğa durumunda, doğru olduğu zaman yargıyı destekleyecek, koruyacak ve ona gerektiği yürütmeyi sağlayacak erk çoğu kere yoktur. Herhangi bir haksızlık yaparak zarar verenlerin ellerinden geldikçe, haksızlıklarını zorla iyi saydırmaktan geri kalmaları pek az görülür” (Locke’dan akt. Yayla, 2015: 49-50).

Locke’a göre işte bu nedenlerden dolayı insanlar buldukları doğa durumundan vazgeçmektedirler.

İnsanlar doğa halinden “uygar” siyasi topluma geçerken doğal haklarını mahfuz tutmuşlar ve devleti bu hakları korumakla görevlendirip yetkilendirmişlerdir. Locke “öz-sahiplikten türeyen bu hakları “hayat, hürriyet, mülkiyet” üçlemesiyle özetlemiş olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2013: 53-54).

Locke, siyasal itaat yükümlülüğünün temelini ve modern devletin anayasa öncesi durumunu sosyal bir sözleşme varsayımına dayandırmıştır. Böyle bir varsayımın amacı, siyasal iktidarın kaynağının bireylerin özgürlüğünde olduğunu göstermek suretiyle onu sınırlamaktadır (Erdoğan, 1993: 12). Toplum sözleşmesi ile fertler, aralarında çıkacak olan anlaşmazlıkları çözecek, tabii kanunları düzenli ve etkili bir şekilde uygulayacak üstün bir otorite kurmuş oldukları görülmektedir (Kapani, 2013: 32).

Locke’un toplum sözleşmesinin tek mi yoksa çift mi olduğu açık değildir ancak genel kabul çift yani iki aşamalı olduğu yönündedir. İlk aşama bireyler arasında gerçekleşir. Her bir birey bir diğeri ile doğa durumunu terk etme konusunda anlaşır ve doğa yasasını uygulama hakkından vazgeçmektedir. Böylece yargılama ve cezalandırma gücü kamusal olmaktadır. Bu sözleşme neticesinde bir sosyal birlik oluşur ve Locke bu birliğe “topluluk” adını verir. Bu topluluk ise devlet ile doğa durumu arasındaki ara duraktır. İkinci aşamaya ise Sivil Toplum adını vermiştir. Sivil Toplum içerisinde en önemli niteliğe sahip kurumu da hükümet olarak

belirlemiştir. Bireylerin birinci aşamada vazgeçtikleri cezalandırma yetkisi ikinci aşamada kurumsal bir siyasi otorite olan hükümete devretmektedir.

Locke, siyasal iktidarın kaynağını, topluluğu meydana getiren fertlerin rızalarına dayandırmakta, halkın iradesinin en üstün irade olduğu, yani egemenliğin halkta bulunduğu sonucuna varmaktadır. Halk, aslında kendisine ait olan egemenliğin kullanılmasını, şarta bağlı bir akitle devlete ve onu idare edenlere bırakır (Kapani, 2013: 33). İnsanların iktidara rıza göstermesini sağlayacak olan şey bu iktidarın insanların mülkiyetlerini koruyabilmesidir. Locke'a göre siyasal meşruluğu sağlayan rızadır. Çünkü kimse kendi rızası olmadan başkasının siyasal iktidarına tabii kılınamayacağını belirtmektedir.

İnsanlar sözleşme yapıp, yargılama yetkilerini topluma devrettiklerinde zımni olarak toplumun iradesine rıza göstereceklerini de beyan ederler. Bu nedenle çoğunluk hükümet formunu belirlediğinde diğerlerinin buna uymama gibi bir şansları yoktur. Hükümetin kararları herkes için bağlayıcı olduğunu söylemek gerekmektedir (Oğuz ve Tok, 2016: 479). Ne tür bir yönetim biçiminin seçileceğine karar verecek olan da çoğunluk olduğunu belirtmek gerekmektedir.

İnsanlar haksızlığa uğraması durumunda başvuracakları bir makamın olmaması, taraflar arası anlaşmazlıkları uzlaştıracak bir otoritenin bulunmaması durumu, insanları toplum haline geçmeye ve savaş halini sonlandırmaya iten temel nedendir. Bu durumda insanlar, çıkarları gereği, kendi aralarında bir anlaşma yaparak, Locke'un "mülkiyet" adı altında topladığı canlarını, özgürlüklerini ve mallarını korumak için toplumu oluştururlar. İnsanlar doğa durumundan siyasal topluma geçerler. Yasama ve Yürütme iktidarlarından vazgeçerek bunları üst bir iradeye bırakırlar.

1.4.4.Jean- Jacques Rousseau (1712-1778)

Rousseau, diğer modern doğal hukuk düşünürlerinin aksine doğa durumunda insanların eşit olduğunu, toplumsal yaşamda ise bu eşitliğin bozularak bir eşitsizliğe dönüştüğünü belirtmektedir. Ona göre, diğer modern hukuk düşünürleri doğa durumunu tasvir ederken doğal insanı değil, toplumsal yaşamda var olan uygar insanı ele almışlardır. Doğal insanı ve doğa durumunu anlayabilmek için insana, toplumsal yaşamın katmış olduğu bütün özellikleri ondan çıkararak elde edilebileceğini söylemektedir (Bayram, 2016: 586-588).

Rousseau'ya göre doğa durumunda insan yaşamını etkileyen iki ana faktör bulunmaktadır. Bunlar ise; "Varlığını korumak" ve "Başkalarına acımak" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belirtmiş olduğu iki ana faktörün doğa durumunda insanın yaşamını sürdürmesini sağlamak noktasında yeterli olacağını ifade etmektedir (Kılıç, 2015: 110-111). Rousseau, doğa durumundaki vahşi insanları olarak şu şekilde nitelendirir:

"Ormanlarda şurada burada dolaşan, konuşmayan, sabit bir ikameti olmayan, sosyal bağlara ve mücadeleye tamamen yabancı, arkadaş ihtiyacı duymayan, kimsenin canını incitmek istemeyen, insanları birbirinden ayırmayan, aradığı her şeyi kendinde bulan" (Rousseau'dan akt. Bayram, 2016: 589).

Görüldüğü gibi Rousseau'nun tarif etmiş olduğu insan kendi halinde asosyal bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rousseau, doğal insanın hayvanlardan iki özelliği ile ayrıldığını dile getirmektedir. İlk özelliğin doğal insanda hayvanlardan farklı olarak bir iradeye sahip olup özgür bir şekilde karar alabileceği ifade etmesidir. İkinci özelliğin ise doğal insanın gelişime açık olması ve öğrenebilme yetisidir. İnsan bu iki özelliğinden dolayı geri dönüşü olmayan bir yola girerek ve toplumsallaşma sürecinin içerisinde yer almıştır (Ağaoğulları, 2015: 576).

Rousseau, doğa durumundan topluma geçiş sürecinin birden olmadığını ifade ederek, dört temel aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. İlk olarak, gelişmeye başlayan insanın doğal afetlerin meydana gelmesiyle beraber bir dayanışma ve işbirliği içerisine girerek bir araya gelmelerine neden olmuştur. İkinci olarak, insanların bir araya gelerek aileleri oluşturmuştur. Ailelerin oluşması ile beraber ilk toplumsallaşma ortaya çıkmıştır. Bu süreçte mülkiyetin ortaya çıkması ile insanlar arasında ilk eşitliklerin çıkmasına neden olmuştur. Üçüncü olarak, tarımın ortaya çıkmasının sonucunda insanların özgürlüklerini bırakarak tarımsal yaşama geçmişlerdir ve bunun sonucu olarak daha önce görülmemiş bir mülkiyet eşitsizliğine neden olmuştur. Son olarak ise, mülkiyetin ortaya çıkarmış olduğu eşitsizlik toplumu, zenginler ve yoksullar olarak ikiye bölmüştür. Rousseau, bu dönemde büyük çatışmalar olduğunu belirterek, bu çatışmaya doğa durumunun sebep olmadığını belirtmiş ve tersine toplumsallaşmanın buna neden olduğunu söylemiştir. Bu aşamadan sonra insanın tekrar doğa durumuna dönemeyeceği için bu toplum

durumunda bir yönetimin zorunlu olması gerektiğini ifade etmiştir (Bayram 2016: 590-591).

Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* eserinde temel sözleşmeyi şu şekilde ifade etmektedir:

“Temel Sözleşme, doğal eşitliği ortadan kaldırmak şöyle dursun, tam tersine, doğanın insanlar arasına koyduğu maddesel eşitsizlik yerine manevi ve haklı bir eşitlik getirir. İnsanlar güç ve zekâ bakımından olmasalar da sözleşme ve hak hukuk yoluyla eşit olurlar” (Rousseau, 2017: 21-22).

Rousseau, toplum sözleşmesini şu şekilde özetlemiştir *“Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünüün bölünmez bir parçası olarak kabul ederiz”* (Rousseau, 2017: 15). Görüldüğü üzere Rousseau, sözleşmenin genel iradenin hâkim kılınması gerektiğini ifade etmektedir. Toplum içerisinde yaşayan her insanın uymak zorunda olduğu, uymadığı durumlarda ise buna zorlanacağı tek irade, toplum ortak yararını isteyen genel iradedir. Genel irade, kamusal ortak yararın sağlanmasını anlatan bir kavramdır (Torun, 2012: 245). Sözleşme, hak ve ödevlerinin farkında olan bireyler aralarında gerçekleşmiştir. Toplum sözleşmesi sonucunda, bireyler özerk olmaktan çıkarak devletin sahip olmuş kurallara boyun eğerek uyruk haline gelmişler (Çoşkun, 2017: 289).

İKİNCİ BÖLÜM

HUGO GROTIUS'UN HAYATI VE SİYASET FELSEFESİNDEKİ YERİ

2.1.HUGO GROTIUS'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE HOLLANDA

Grotius, 16.yüzyılın son çeyreğinde dünyaya gelmiştir. 17.yüzyılın ortalarına kadar yaşamıştır. Yaşamış olduğu dönemde Hollanda, sanat ve ticaret alanında altın çağını yaşadığını söylemek gerekir. Grotius'un yaşamış olduğu dönemde Hollanda toplumundan benzeri görülmemiş bir şekilde aristokrasiden burjuva topluma doğru eğilim içerisinde olduğu görülmüştür. Artık doğumdan gelen bir ayrıcalıklı bir statü kabul edilmiyor ve ticari statü üzerinden gelen bir ayrıcalık kabul edilmeye başlamıştır. Tarıma olan eğilim azalmaya başlayarak toplumun sadece üçte biri tarımla uğraşmaya devam etmiştir. Nüfusun büyük bir çoğunluğu ise kentlerde yaşamaya başlamıştır (North, 2014: 67).

Grotius'un yaşadığı bu dönemde Hollanda, bir takım askeri tehditler altındadır. Bu tehditlere karşı ise Hollanda, Fransa'nın yardımına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. İhtiyaçların yerine getirilmesinde Johan van Oldenbarnevelt, Fransız desteğinin sağlanması noktasında en önemli kişi olarak ortaya çıkmıştır. Hollanda'nın, İspanya ile aralarında meydana gelen seksen yıl savaşları 1648 yılında sağlanan Vestfalya Barışı'nın ortaya çıkmasıyla son bulmuştur. Bu dönemde Hollanda, birçok alanda büyük başarılar gerçekleştirmiş ancak iç politikada yoğun şekilde süregiden sivil mücadeleler yaşamıştır (Wood, 2016: 133).

Hollanda Cumhuriyeti, ticaret alanlarının genişliği sayesinde birçok İtalyan şehir devletlerinin çok ilerisinde yer aldığını söylemek gerekir. Venedik'in geçmişte sahip olduğu gücün epeyce önünde olduğunu belirtmek gerekir. Ticari yelpazesi bakımından Baltık'tan Kuzey Amerika'ya, Doğu Hint Adaları'ndan Güney Amerika'ya kadar uzandığını söylemek gerekir. Hollanda'da yaşamın sağlanmasında ticaret temel koşul olarak görülmekteydi. Temel olarak üretici konumunda bulunmamalarına rağmen ticaret yollarında sağlamış oldukları üstünlükleri zenginliğin elde edilmesinde büyük bir rol oynadığını ifade etmek doğru olacaktır. Hollanda ekonomisinde verginin rolü diğer Avrupa ülkelerine oranla daha yüksek bir

seviyede olduğunu belirtmek gerekir. Bu dönemde vergilerin çoğunluğu ise askeri harcama bütçesine aktarılmaktadır (Wood, 2016: 137-138).

Genel olarak Hollanda’da karmaşık ve düzensiz bir siyasi yapıya sahip olmasına rağmen güçlü askeri sisteme sahiptir. Yurt içerisinde kaynaklarının büyük bir kısmını savaşa yönelik olarak kullanan Hollanda, “mali-askeri” devlet olarak görülmektedir. Bu yapıyla Hollanda Devleti bu dönemde Avrupa’nın silahlı güçlerinin belirlenmesi noktasında model ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri olarak güçlü olması sayesinde ticari ve mali olarak Hollanda Cumhuriyeti, Altın Çağ’ını yaşamıştır. 1603 yılında Hollanda Doğu Hindistan Şirketi’nin bir Portekiz gemisine el koymasından meydana gelen olaylar Hugo Grotius’un da ününün artmasına vesile olduğu söylemek gerekir. Bu olay sonrasında Hollanda, ekonomik açıdan büyük bir başarı elde ederek gelecek yıllardaki rotasını sağlam temellere oturtmasına yardımcı olduğunu söylemek doğru olacaktır (Wood, 2016: 137-138).

Grotius'un görevdeki görev süresinin tanımlanmasına son verecek siyasi tartışmalar, 1608'de Leiden Üniversitesi'ndeki teoloji profesörü Jacob Arminius'un, önceleme Calvinist Ortodoksisinin önceleme konusundaki temel özelliklerine itiraz eden bir doktrin ortaya koyduğu zaman başlamıştır. Calvinist kilise yetkilileri ve tanrıları böyle bir görüşün vaaz edilmesine karşı şiddetle çıkmıştır. Ertesi yıl Arminius'un ölmesine rağmen, çatışma bu tür doktriner ihtilaflara kimin hükmedebileceği sorusu üzerine kilise kuruluşunu sivil makamlara karşı kışkırtan bir şekilde tırmanmıştır. Grotius, Hollanda hükümetinde birçok kişiyle Arminian görüşüne bazı sempati duymuş, ancak her şeyden önce bu tür meseleleri huzuru bozma arzusu görmüştür. Bu süre zarfında, tüm inançların, teolojinin daha ince noktalarındaki taşlara karşı belirli bir eşitliği teşvik edebilecek bir bakış açısı olan, tüm inançların bir dizi temel öğretiyi paylaştığı fikri üzerine bir yazı yazmıştır. Bu her durumda Grotius'un politik tutumunu gösteren ve *Meletius* el yazmasını hiç yayınlamamasına rağmen, devletin din üzerindeki çatışmaları yönetmedeki rolü üzerine birkaç yazı yazmıştır. Broşür *Ordinum Hollandiae et Westfrisiae pietas* (1613), Hollandalıların ve Westfriesland hükümetlerinin nezaketini Arminian'ın muhalif doktrinlerini vaaz etmelerine izin veren bir hoşgörü politikası uygulayarak savunmuştur (Blom, 2014).

Grotius, hizipleri kaldırmak amacıyla başarısız olan ve aslında sivil ve dini makamlar arasındaki çatışmayı güçlendiren politikayı kendisi hazırladı. Din uygulamasının sivil hâkimler için uygun bir mesele olduğuna ikna olan Grotius, görüşlerini daha uzun bir incelemede haklı çıkarmaya çalışmıştır. *De Imperio Summarum Potestatum*, bir haklar çatışmasından kaçınmak için, dinin nasıl uygulanacağına dair bir devlette yalnızca bir nihai otoritenin olması gerektiğini, sivil barışı sağlama ve bu otoritenin yapması gereken sorumlu vatandaşları oluşturma görevini yerine getirmesi gerektiğini savunmuştur. Sivil iktidara gelmek ve sivil hâkimlerin kararlarını sınırlandırmak için iyi olacağını, *Grotius'un Meletius'ta* çalıştığı temel doktrinlerle sınırlamasını sağlamıştır. Siyasi ihtilafın 1614-1617 döneminde yükselişini sürdürdüğü halde, *De Imperio* el yazmasını hiç yayınlamamış olmasına rağmen geliştirmiş. Arminian teolojisine olan sempati de bu dönemde büyümüş ve 1617'de, teolojik bir eser olan *Defensio Fidei Catholicae de Satisfactione Christi adversus Faustum Socinum'un* yayınlanmasıyla sapkınlık suçlamalarını geri alma görevini üstlenmiştir. Grotius tartışmalara daha fazla girerken, ulusal politikaları tüketmeye başlamıştır. Ulusal düzeyde çoğunlukta olan ve Prens Maurits'in desteğini alan Ortodoks Kalvinistler, konuyu çözmek için ulusal bir kurulun oluşturulması talep edilmiştir. Bu, silahlı kuvvetlerin ulusal yöneticisi ve komutanı Maurits ile Devlet meclisindeki en etkili kişi olan Oldenbarnevelt arasında bir fark yarattı. Oldenbarnevelt, Grotius da dâhil olmak üzere Hollanda seçkinlerinin, kurulun oluşturulmasına engellenmesine ve anlaşmazlığın eyalet düzeyinde yönetilmesine öncülük etmiştir. Bu politika, isyanlar 1617'de patlak verdiğinde yerel militanları yetkilendirmeye karar verdiğinde bir karara bağlanmıştır. Maurits, eylemini askeri otoritesine karşı bir suç olarak kınamış ve gelgitini siyasi rakiplerine karşı çevirme fırsatı yakalamıştır. Arminian destekçilerini kurum dışına itmek için genişletilmiş bir siyasi ve askeri kampanyanın sonunda başarılı olmuştur (Blom, 2014).

17. yüzyılda Hollanda toplumu, modern çağ Avrupa'sında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Siyasal ve sosyal yaşamda, aristokrasinin, kilisenin ya da bir kralın egemenliği mevcut olarak bulunmayıp burjuvazinin egemenliği söz konusudur. Bu noktaya Fransa ise ancak gerçekleşen devrimden sonra gelebilmiştir. Orta sınıfın egemen olması siyasi, sosyal ve sanatsal açıdan Hollanda'nın gelişimine büyük bir katkı sunmuştur. Yurttaşların zengin olması sonucunda hayırseverlik büyük ölçüde

artarak yoksun halkın doymasına vesile olmuştur. Diğer Avrupa ülkelerinde meydana gelen köylü ayaklanmaları Hollanda'da yaşanmamıştır. Hollanda toplumdaki meydana gelmiş olan huzursuzluk olayları genellikle kentsel sorunlardan kaynaklanmaktadır. 1617-1619 yılları arasında gelişen tartışmalar sonucunda Johan van Oldenbarnevelt ve Hugo Grotius muhalif tarafta yer almalarından dolayı yargılanarak, Johan van Oldenbarnevelt ölüm cezasına çarptırılmış, Grotius ise hapse mahkûm olmuştur. Bu gelişmenin nedeni ise Fransız yanlısı siyaset izlemelerinin büyük bir etkisinin sonucu olduğunu söylemek mümkündür (North, 2014: 85-87). Nitekim Grotius sonrasında Fransız Kralı XIII. Louis'nin himayesi altına girmiştir. Hollanda, ticaret alanında ileri doğru gitmesinin ardından stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olmuştur. Kentli nüfusun yoğunlaşmasıyla beraber kolay şekilde kontrol edilemeyen fikirlerin hızlı yayılması noktasında etkilidir. Bunun sonucu olarak ise okuma oranı artan bir toplumun oluşumuna büyük katkılar sağlanmıştır. Benelüks Bölgesi'nde Hollanda, diğer toplumlara göre daha hoşgörülü ve entelektüel gelişmelere açık bir toplumdur. Hollanda bu özellikleriyle diğer ülkelerde dışlanan fikir adamlarının ve zulme uğrayan dinsel topluluklarının uğrak noktası haline gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında Hollanda, düşünce ortamına sunmuş olduğu özgürlüklerle yeniliklerin için bir merkez konumuna ulaşmıştır. Bilim ve felsefe alanı dışında siyasi mücadele veren düşünürler içinde Hollanda'nın tutumu yine aynı şekilde olduğu görülmektedir. 1630 yılında Rene Descartes'in Fransa'yı terk ederek Hollanda'ya yerleşmesi buna bir örnek olarak gösterilmektedir. Hollanda, bu yapmış olduğu eylemleriyle hümanizmin en hızlı şekilde yayıldığı ülkedir (Wood, 2016: 141). Ancak kendi içerisindeki çıkan tartışmalarda ise Grotius gibi önemli bir düşünürün sürgüne yollanması Hollanda'nın da çelişkili tutumlar içerisinde kaldığını da göstermektedir.

2.2.HUGO GROTIUS'UN HAYATI

Asıl adı Huig de Groot ya da Hugo de Groot olan ve uluslararası hukukun temellerini atan Hugo Grotius, 10 Nisan 1583 yılında Hollanda'nın güneyinde yer alan Delft şehrinde doğmuştur. Aslen Hollandalı olmakla birlikte Cermen soyundan gelen Grotius'un ailesi içerisinde Burgondiyalı asil bir aileden gelen Corneille de Cornets aracılığıyla Romen kanı da karışmıştır. Soy olarak asil sayılabilecek bir sınıfa mensup olmasına rağmen, Grotius, zamanın feodal toplumsal yapı ve

düşüncesinden uzaktır. Yeni doğmakta olan burjuva sınıfına hoşgörülü tavrını benimsediği için kendini bütün hayatı boyunca bu yeni sınıfa bağlı hissetmiştir. Hayatı boyunca hukuk, ilahiyat, tarih, edebiyat ve diplomasi gibi alanlarla ilgilenen Grotius, hem iyi bir teorisyen hem de iyi bir uygulayıcı olarak karşımıza çıkmış ve birçok alanda ilklere imza atmıştır (Torun, 2005: 30-31).

Babası tarafından eğitim görmesi için Laheyli vaiz ve ilahiyatçı papaz Johannes Uytenbogaert'in yanına gönderilmiştir. Grotius'un hayatına etki eden dini düşüncelerini bu vaizin yanında geçirdiği iki yıllık çalışmadan kaynakladığını söylenebilir. Öyle ki on yaşındayken annesini Katolikliği terk etmeye ikna edebilmesi dini konularda ne kadar vakıf olduğunu gösteren önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Abadan, 1939: 8).

Leiden Üniversitesi Edebiyat Fakültesine henüz on bir yaşında iken kabul edilmiştir. Üniversitede Joseph Scaliger'in derslerini takip ederek ve onun etkisiyle hümanist düşünceyi benimsemesine katkıda bulunmuştur (Onuma, 2018). Bu yüzden de Groot olan adı Grotius şeklinde değişmiştir (Torun, 2005: 31). 1598 yılında Hollandalı politikacı Johan van Oldenbarnevelt ile beraber Fransa Kraliyet Sarayını ziyarete gitmiştir. Kral IV. Henry, Grotius'un öğrenme gücünden etkilenerek "Hollanda'nın Mucizesi" olarak selamlamıştır (Miller, 2011).

Sosyal ve siyasal anlamda karışıklığın devam ettiği bir ortamda büyüyen Grotius'un düşünceleri üç ana başlıkta şekillendiği söylenebilir. İlk olarak, devlet kontrolünü ele geçirmeye çalışan burjuva sınıfı içerisinde yer alması. İkinci olarak, rasyonel bir ahlak düşüncesine paralel, dini konularda zorunlu bir yeniliğin olması gerektiğine inanması ve son olarak, hümanist akım içerisinde Rönesans bireyciliğini taşıması düşüncelerini şekillendirdiğini göstermektedir. Sözün özü olarak Rönesans'ın etkisiyle ortaya çıkan burjuva düşüncesi, dinde reform ve hümanizm ekolünün, Grotius'un düşünceleri üzerindeki etkisi son derece önemlidir. 5 Mayıs 1598'de Orlean Hukuk Fakültesinden doktora unvanını on beş yaşında almıştır. Aynı yıl ülkesine dönerek avukatlık yapmaya başladı. Hugo Grotius, doğal hukuk felsefesinin on yedinci yüzyıl politik düşüncesinin gelişimi ve Aydınlanmanın ahlaki teorileri üzerinde büyük etkisi olan Hollandalı bir hümanist ve hukukçuydu. Çağdaş uluslararası teorisyenlerin uluslararası hukukun babası olarak değer kazanması,

egemenlik, uluslararası ticaret hakları ve adil savaş normları üzerine çalışmaları uluslararası hukuk düzeni teorilerini ortaya koyan bir düşünürdür (Blom, 2014).

Lahey'de avukat olarak çalışmaya başlayan Grotius, retorik becerilerini geliştirmek için şansını kullanmış ve çeşitli akademik çıkarlarına adanmak için zaman bulmuştur. Baskıya girmesi gereken ilk yazıları, klasik ayet taklidi ve pusula ve astronomide önemli eserlerin tercümelerini içermiştir; ikincisi, yurtdışı ticaretine yatırım yapan arkadaşlarına büyük ilgi göstermiştir. 1601'de, kendisini şair olarak kabul gören bir trajedi olan *Adamus Exul* (Sürgündeki Adam) adlı bir trajedi yayınlamıştır ve John Milton'ın daha sonra *Kayıp Cennet'in* hazırlanmasında çalışacağı bir iştir. Grotius, bu arayışları, bir avukatın sıradan çalışmalarından daha fazla kazanırken, her zaman müşterilerini ve müşterilerini memnun etmek için çabaladı. Bu şekilde siyasal düşünceye en süren katkılarını, bu dönemdeki mesleki görevleri esnasında gerçekleştirmiştir (Blom, 2014).

Memur olmayı düşünmediği bir dönem içerisinde, Hollanda hükümetleri (Hollanda, Zeeland, Batı Frizlanda'nın) başsavcılığı görevine atanmıştır. Bu sayede avukatlık mesleğini bırakmış olduğunu ve siyasi hayata müdahil olmuştur. Hollanda yasama meclisinde bir sandalye ile ödüllendirilmiştir (Abadan, 1939: 8-10). Başsavcılık görevine atandıktan sonra Maria von Reigersbergen ile evlenmiş ve bu evlilikten üç kız dört erkek çocukları dünyaya gelmiştir (Miller, 2011).

1613-1615 yılları arasında Grotius, Dutch Estates General'a katılarak Anglo-Hollanda sömürge konferanslarında Hollanda Cumhuriyeti'ni temsil etmiştir (Borschberg, 2006: 2). Grotius, ülkesindeki dini ve siyasi mücadeleye açıkça Remonstrantslar tarafında yer alarak katıldı. Haziran 1616 yılında Remonstrantie adını yer alan yazılı protestolarına, Gomeruscular, Karşı-Remonstrantie ile karşılık vermişlerdir. Arminius ve Gomer arasındaki çekişme Hollanda federasyonunu çok etkili şekilde sarsmıştır. Bu çekişme Hollanda ile diğer küçük bölgelerindeki çatışmaları artırarak politik bir iç savaşa yönelttiğini görmüştür. Muhafazakâr Kalvinistler, emir yoluyla devlet kiliselerini kullanmaktan uzak tutuldukları için, Hollanda'da bir iç savaş meydana gelmiştir. Grotius ve destekçileri ile Prens Maurice karşı karşıya kalmıştır. Tarafların arasında bir uzlaşma sağlanamayınca Maurice 29 Ağustos 1618'de bir askeri darbe gerçekleştirerek Oldenbarnevelt, Grotius ve arkadaşı Hoogerbeets tutuklanmıştır. Tutuklamaların ardından Ordenbarnevelt idama

mahkûm edilmiş, Grotius ve Hoogerbeets ise müebbet hapis cezasına çarptırılmışlardır (Miller, 2011). İki yıllık hapis hayatının ardından eşinin yardımı ile hapisten kaçmayı başarmıştır. Hapisten kaçmasının ardından Paris'e gelmiştir. XIII. Louis tarafından kendisine bağlanan maaş düzenli olarak ödenmemiş ancak en azından kendisine güvenlik verilmiştir (Onuma, 2018). Bu dönemden sonra ise Hollanda vatandaşlığını kaybetmiştir (Borschberg, 2006: 2).

Dönemin etkin şahsiyetlerinin desteğine rağmen maddi sıkıntılarla mücadele etmeye çalışmıştır. Darbe sonrası başa gelen Maurice'in 1630'da ölmesi sonucunda yerine Friedrich Heinrich'in hoşgörüsü ve mallarının tarafına iade edilmesi kararı üzerine 1631'de Rotterdam'a dönmüştür. Dostlarının, kendisini düşmanlarıyla barıştırmaya çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 1632'de ülkeyi terk etmek zorunda kalarak Almanya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. 1634 yılında İsveç Başvekili Oxentierna'nın tekliflerini kabul ederek İsveç'in Paris Büyükelçiliğine atandı. Bu görevde on yıl kalmış ve bu dönemde Galileo ile dostluk kurmuştur (Abadan, 1939: 13-15).

Grotius, Münster ve Osnabrück'ün nihayet Otuz Yıl Savaşı'nı sona erdiren Vestfalya Barış'ı ile sonuçlanan önemli barış konferanslarında müzakereci olarak atanmamıştır. 1644'te Grotius, Paris'teki büyükelçilik görevinden ayrılmıştır. Kraliçe Christina ile istişarelerde bulduktan sonra, 12 Ağustos 1645'te Lübeck için Stockholm'den ayrıldı, ancak Doğu Pomeranya sahilinde gemi 17 Ağustos'ta Danzig civarında fırtınaya yakalanmış ve kaza yapmıştır. Bir hafta sonrasında bitkin bir şekilde Almanya'da bulunan Rostock'a ulaşmış ve vaiz Quistorp'un evine sığınmıştır. 28-29 Ağustos 1645'de ülkesinden ve sevdiklerinden uzak bir şekilde altmış iki yaşında yaşamını yitirmiş sonrasında doğduğu Delft'e gömülmüştür (Onuma, 2018).

Grotius, hukukçu, siyaset ve devlet adamı, teolog, tarihçi ve şair yönleriyle de tanınan bir akıl ustasıdır (Taşkın, 2017: 189). Hayatı boyunca ortaya koyduğu düşünceleri ve faaliyetleri sonucunda, uluslararası hukukun babası olarak tanınmıştır. Düşüncelerinin temelini doğal hukukla temellendirmesi, hukuk felsefesi ve siyaset felsefesi açısından ortaya koymuş olduğu katkılar son derece önemlidir. Doğal hukuk anlayışını Tanrı'dan bağımsız olarak ele alışı ile seküler hukukun dünya düzeni içerisinde yer almasını sağlamıştır. Doğal hukuka ilişkin düşünceleri ile devlet-birey

ilişkinini önemli ölçüde etkileyerek birçok alanda yeni gelişmelerin meydana gelmesinde ön ayak olduğunu belirtmek gerekir.

2.3.HUGO GROTIUS'UN ETKİSİNDE KALDIĞI DÜŞÜNCELER VE DÜŞÜNÜRLER

Grotius, klasik felsefeden, açık bir şekilde Aristoteles ve Stoacıardan, çağdaş hümanist gelenekten ve ayrıca Orta Çağ'dan kalma Skolastiklerinden büyük ölçüde etkilendiğini söylemek gerekir. Reformun dini mücadelesine kapılan Grotius, Hıristiyan Kilisesini sivil din ve hoşgörü ilkeleriyle birleştiren bir vizyon geliştirmiştir (Blom, 2014). *De Jure Belli ac Pacis* eserinin "Prolegomena" kısmı incelendiği zaman etkilenmiş olduğu düşünürler ve düşünceler hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Grotius'un modern düşünceye en büyük katkısı haklar teorisi (Haakonessen, 1985: 240).

Grotius, *De Jure Belli ac Pacis* eserinin giriş kısmında hukuk konusunda, kendisinden önceki dönemde yer alan eski filozofların konuyu tamamen ele almadıklarını, yüzeysel olarak bakmakla yetindiklerini ifade etmiştir. Savaş konusunda ise Franciscus de Vitoria, Henricus Gorichemus, William Mathaeus, İoannes de Carthagenas gibi din adamlarının ve İoannes Lopez, Franciscus Arias, Giovanni da Legnano, Martinus Laudensis gibi hukukçuların eserlerini incelediğini belirterek, bu yazarların, zengin bir konu hakkında çok az şey söylediklerini belirtmiştir. Grotius, yukarıda belirtilmiş olan yazarların konuyu bir tasnife almayarak ele aldıkları için bir eleştiri getirmiştir. Doğal hukuku, Tanrısal hukuku, uluslararası hukuku, iç hukuku ve kilise hukukunu birbirlerine karıştırarak ele alındığını ve kaynakların birbirleriyle iç içe geçtikleri için bir ayırımın söz konusu olmadığını da eklemiştir (Grotius, 2005a: 108-109).

Grotius, yazarların tarih bilgisi hakkında büyük eksikleri barındırdığını, Antonius Faber'in bu noktada var olan eksiklikleri gidermeye çalıştığını ancak yapmış olduğu çalışmalarda önemli kişilerin çalışmalarını belirtmekle bıraktığını ifade etmiştir. Albericus Gentilis'in yapmış olduğu çalışmalarda da Faber'in izlemiş olduğu metodun benzerini yaptığı fakat topladığı örnekler ve olaylarla bunu desteklediğini söylemiştir. Grotius kendisinin de Gentilis'in yapmış olduğu çalışmalardan başkalarının da faydalanabileceği düşüncesiyle yararlandığı eserinde belirtmiştir (Grotius, 2005a: 110).

Grotius, doğal hukukun varlığını ispatlamak için büyük bir çaba gösterdiğini söylemektedir. Bu noktada filozofların, tarihçilerin, ozanların, söylevcilerin ve şairlerin görüşlerinden yararlandığını söylemiştir. Ancak faydalandığı kişilere körü körüne bir şekilde bağlanmadığını bunun nedenini ise kendilerinin ortaya koymuş olduğu fikirlerin ve öğretilerin işledikleri konulara, savundukları şeylerin çıkarına göre hareket etmiş olabilecekleri için tam anlamıyla güven duygusu içerisinde ele almamıştır. Birçok kişiden yararlanmasını evrensel bir nedene bağlamıştır. Evrensel nedeni ise, ya doğanın ilkelerinden çıkarım yaparak doğru sonuca bağlanabileceği ya da herkesin katıldığı genel bir arzu olabileceğini belirtmiştir. Bunlardan ilkinin doğal hukuku, ikincisinin de uluslararası hukuku gösterdiğini eserinde ifade etmiştir (Grotius, 2005a: 110-112).

Grotius, halka davranış metodu ya da farklılıklarının keskinliği ve mantıksal sebeplerinin ağırlığı düşünülürse filozoflar arasında Aristoteles'in hak ettiği şekilde başlarda yer aldığını ifade eder. Grotius, Aristoteles'ten övgüyle şu şekilde bahsetmiştir:

“Sadece bu büyük Adam'ın otoritesinin, Tyranny'ye geçmiş bir süredir yozlaştırılmadığını, böylece Aristoteles'in bu kadar çok acı çektiği keşfi için artık Aristo'nun isminden başka bir şey tarafından ezilmemesi dileğiyle olabilirdi. Ben, hem kendi hem de diğer yazılarıma göre, hiçbir filozof mezhebini barındırmayan eski Hristiyanların Özgürlüğünü kendim alıyorum; hiçbir şeyin bilinemeyeceğini iddia edenlere, daha aptalca bir şey olmadığını iddia ettiklerini; ama tüm gerçekleri keşfeden bir mezhep olmadığı, ya da doğru olan bir şey olanlardan başka hiç olmadığı kanaatindeydi. Bu nedenle, her bir filozofun ve her bir mezhebinin yazılarına dağılan Gerçekleri bir gövdeye toplamak için başka hiçbir şey olarak düşünülmediler, ancak gerçek Hristiyan Doktrinini sağladılar” (Grotius, 2005a: 113).

Grotius, birçok yazarın iç hukuku açıklama ve özetleme çalışmasında bulunduğu ancak devletlerin ya da devlet yöneticilerinin ilişkileri anlatan hukuka gelince çok az kişinin buna değindiğini söylemiş ve bu hukuk türünü kapsamlı şekilde alanın ortaya çıkmadığını ancak bu konunun ele alınmasının bütün insanlığın faydasına olduğunu dile getirmiştir. Cicero'ya atıfta bulunarak savaş ve barış hukukunu ilgilendiren ittifaklar, anlaşmalar, devletler, prensler ve yabancı ülkeler arasındaki sözleşmeler hakkındaki bütün detaylardan övgüyle bahsettiğini ifade etmiştir. Grotius, Euripides'in bu bilimi diğer şeylerin bilgisinden önce tercih ettiğini

belirtmiştir (Grotius, 2005a: 75-76). Grotius, eserinde hukukun eskiden olduğu gibi kendi yaşadığı dönemde de hor görüldüğünü, içi boş bir deyim ve gerçekle ilişkisi bulunmayan saf bir inanış olduğunu düşünenlerin olduğunu görmüştür. Bu sebepten ötürü geniş bir konu olan hukuk alanında çalışma yapmanın önemine vurgu yapmıştır. Grotius, Thukydides'e atıf yaparak hukuk hakkında benzer düşüncelere sahip olanların hepsinin nasıl düşündüklerine eserinde yer vermiştir:

“Atinalı bir halk temsilcisi olan Euphemos; Bir kral ya da egemen bir kent, çıkarlarına uygun olacak her konuda hiçbir zaman haksızlık işlemiş sayılmaz... Büyükler arasında, her zaman, en güçlü olan haklıdır. Devlet, haksızlık işlemeyi yönetilemez” (Grotius, 2011: 17).

Grotius, Karneades'in ortaya koymuş olduğu düşüncelere karşı çıkmıştır ve reddetmiştir. Karneades, doğal hukukun olmadığını olsa bile bunun hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da kendi çıkarlarını elde etmeye zorlayacağını söylemiştir. Grotius ise, bu düşünceye karşı çıkarak insanın toplum içinde yaşama arzusu yani *appetitus societatis* barındırdığı ve bu nedenle aklının el verdiği ölçüde düzenli ve barış içinde yaşama isteği olduğunu dile getirmiştir (Grotius, 2005a: 79-81). Karneades'in ve diğer düşünürlerin söylemiş olduğu: *“Çıkarlarını sağlamaya çalışmak, adaletin ve hakkaniyetin anası gibidir”* sözünü doğru bulmayarak eleştirir. Doğal hukukun anasının insanın doğasının kendisi olduğunu dile getirmiştir (Grotius, 2011: 21).

Grotius, savaş konusunda her türlü hukuka saygı gösterilmemesi görüşünü düşünelere karşı çıkmıştır. Savaşa girme konusunda sadece hakkı korumak veya elde etmek için yapılabileceğini ifade etmiş ve adalet, dürüstlük sınırları içerisinde savaşılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu noktada ise Demosthenes'in görüşünü ne kadar doğru olduğunu ifade ederek eserinde şu şekilde atıfta bulunmuştur: *“Demosthenes, doğru olarak, savaşa yalnız adalet yollarıyla kendilerinden hakkımızı alamayacaklarımıza karşı girişebilir demektedir”* şeklinde görüşüne yer vermiştir (Grotius, 2005a: 101).

Grotius, savaş ve barış hukuku konusu üzerine neden eğildiğini ve yazması gerektiğini de eserinde anlatmıştır. O'na göre Hıristiyan dünyasının düşmüş olduğu durum korkunç bir hal almış ve bir başıboşluk içerisinde savaflara girişildiğini ve ayrıca bunlar yapılırken bütün hukuk kurallarının yok sayıldığını dile getirmiştir

(Grotius, 2005a: 106). Meydana gelen olaylar Grotius'un düşüncelerini etkileyerek bunlara bir çözüm üretmeye sevk ettiğini ve bunun sonucu olarak kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Grotius, Roma Hukuku'nu detaylı bir şekilde ele aldığını birçok yazarın görüşlerini incelediğini belirtmiştir. İncelemiş olduğu çalışmalarda karşılaştığı düşünceleri gruplara bölerek bir ayırım yapmıştır. İlk sınıfta, yapmış olduğu araştırmalarda yazarların çalışmalarının bir ayırımı barındırmadığından ötürü, epeyce zorlandığını ifade etmiştir. İkinci sınıfta, İlahi kanun ve antik tarihlerden bağımsız olarak Roma Kanunlarında, krallar ve milletlerarası anlaşmalardaki tartışmaları belirlemek için çalıştıklarını ancak sadece tercüme yaptıklarını belirtmiştir. Üçüncü sınıftaki yazarların, sadece Roma Hukuku dâhilinde kendilerini sınırlandırdığını ve bunlar arasında İspanyol Vazquez ve Covarruvias gibi düşünürleri hiç kullanmadığı ya da kısmen kullandığını ifade etmiştir. Fransız Bodin ve Hottoman'ın yapmış olduğu çalışmaların da dağınık olduğu ancak gerçeği bulma noktasında kaynaklarından beslenmiştir (Grotius, 2005a: 128-131).

Grotius, bu çalışmaları gördükten sonra konunun daha iyi şekilde anlaşılabilmesi için üç şeye dikkat ettiğini belirtmiştir. İlk olarak, bulduğu sonuçları açık bir nedene dayandırmak, ikincisi, ele alması gereken konuları bir düzen içerisinde sıralamak, üçüncüsü, arasında çok büyük benzerlik olanları kesin bir şekilde ayırarak daha iyi şekilde anlaşılması sağlamaya çalışmıştır (Grotius, 2005a: 131). Grotius, Yunancadan yapmış olduğu çevirilerde, bu dili bilmeyenlerin daha iyi şekilde anlaması için çaba gösterdiğini ve eski Yunan düşünürlerinden alıntılar yaptığını dile getirmiştir (Grotius, 2005a: 132).

Görüldüğü gibi Grotius'un *De Jure Belli ac Pacis* eserinin giriş bölümü etkilendiği düşünürler ve düşünceler konusunda kapsamlı şekilde bilgi verdiği görülmektedir. Grotius, yapmış olduğu araştırmaların ve okumaların sonucunda birçok düşünürün görüşlerini detaylı bir şekilde ele almış, hukuk konusunda bir ayırımın bulunmadığını, kendisinin yapmış olduğu çalışmalarda bir yöntem belirleyerek ilerlediğini, ayırım yapmaya dikkat ettiğini ve bir düzen içerisinde bunu gerçekleştirmiş olduğunu eserinde açık bir şekilde ifade etmiştir. Yapmış olduğu çalışmalarında, kendisinin aklındaki fikirlerden soyutlayarak objektif bir şekilde yapmaya gayret ettiğini söylemiştir.

2.4.HUGO GROTIUS'UN ESERLERİ

Hugo Grotius, birçok alanda faaliyet gösteren bir düşündürdür. Bunun sonucu olarak ise farklı alanlarda eserlere imza atmış olduğunu söylemek doğru olacaktır. Fransa ziyareti sonrasında *Pontifex Romanus* adlı eserini yazmıştır ve bu eser Fransa ziyaretinin izlerini taşımaktadır. Eser altı bölümden oluşan bir monolog ve o dönemin güncel politik durumundan bahsetmektedir (Onuma, 2018). Grotius, hümanist hukuk ve cumhuriyetçiliğin Hollanda'ya has birleşiminin en önemli temsilcisidir. Grotius, egemenlik ile ilgili olarak erken dönem ürünü olan *Commentary on XI Theses*'in bulunduğu bir dizi yayımlayarak yapmış olduğu bu çalışmasında Bodin ve egemenlik ile ilgilendiği görülmektedir (Gelderen, 2011: 97). On sekiz yaşında iken astronomiyle ilgili olan “*Syntagma Araetorum*” adlı eserini 1601 yılında yayınlamış ve asıl ününü kazanmaya başladığı görülmektedir.

1601 yılında Hollanda Devletleri, İspanya'ya karşı Birleşik Eyaletlerin yapmış olduğu isyanlarla ilgili olarak bir rapor hazırlamasını istemiştir. Bu çalışma 1559-1609 yılları arasını kapsayıp 1612 yılında tamamlanmıştır. Ancak çalışma 1657 yılında *Annales et Historiae de Rebus Belgicis* (Annals and Histories of the Revolts of the Low Countries) adıyla yayınlanmıştır (Onuma, 2018). Grotius, yetenekli ve çalışkan bir bilim adamıdır. Tarihçi kimliğiyle Tacitus'un üslubunu izledi. *Annales et Historiae*'si hümanist tarih yazımının bir başyapıtıydı. İlâhiyatçı olarak da başlangıç dönemindeki Hıristiyan topluluğunu ülkü edinmişti. Yalnız Protestan ilâhiyatçılarla değil, pek çok Katolik papazla da dostluk kurmuştu. Ünlü çağdaşlarıyla yazışmalarının büyük bölümü günümüze ulaşmıştır (Erkiner, 2012: 10). 1604-1605 yılları arasında *De Jure Praedce Commentarius* (Ganimet Hukuku Üzerine) adlı eseri Portekiz ile ülkesinin arasındaki siyasi tartışma üzerine kaleme almıştır. Birleşik Doğu Hindistan Şirketi'nin bir Portekiz gemisine el koyması sonucunda meydana gelenler uluslararası bir sorunla alakalı olarak hukuki görüşüne başvurulmuş ve kendi imzasını taşıyan önemli bir eseri yayınlamıştır (Köker, 2018: 89). Bu kitabın tam nüshası, on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar tam olarak bulunmamasına rağmen, kitabın on ikinci bölümü, 1609'da *Mare Liberum* (The Freedom of the Seas/ Denizlerin Özgürlüğü) adıyla yayınlamıştır. *Mare Liberum* adlı eserinde, Grotius, denizlerin özgürlüğünün, uluslar ve insanlar arasındaki iletişimde önemli bir kilit rolü olduğunu ispat etmeye çalıştığını belirtmek gerekir. Grotius, hiçbir ülkenin, sınırlarını saptamanın zorluğundan ve sağlamlığından

bahsedilememesinden dolayı, okyanusların kontrolünü tekeline alamayacağını ifade etmiştir. Bu eser hukuk teorisi alanındaki çalışmalarının başlangıcını ifade etmektedir (Torun, 2005: 32-33). Grotius, *Mare Liberum* adlı eserinde her milletin diğer ülkelere seyahat yapmasının ücretsiz olduğunu ve bu ülkelerin birbirleriyle ticaret yapabileceklerini belirtmiştir (Grotius, 1916: 7). Egemen bir devlet olmayan Hollandalı özel bir şirketin askeri saldırganlığını, kendini savunma olarak değil sadece ticari kar nedenine dayanarak doğal ve ulusların hukukuna uygun bir şekilde hareket ettiğini *Mare Liberum* adlı eserinde iddia etmiştir (Wood, 2016: 147).

Yaşamış olduğu siyasi tartışmalar sonucunda şahsına yöneltilen saldırılardan rahatsızlık duyan Grotius, 1613'de İngiltere'ye seyahat etmiştir. Bu seyahat sonrasında düşüncelerde büyük bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Eskiye değiştirmenin, hayata yeni bir şekil vermenin gerekliliği düşüncesinden hareketle bütün insanlığın birliği düşüncesini ortaya atmıştır. Ülkesine döndüğü zaman *De Imperio Summarum Potestatum Circa Sacra* isimli eseri kaleme almıştır. Bu eserde manevi ve fikri hayattan doğanın, değişmez şekilleri bulunmaktadır ve bunların kanunları akılla bulunabilir. Francis Bacon'dan sonra ilk kez sosyal hayata ilişkin bir teori, ilahi olarak değil, ampirik bir anlayışla temellendirdiğini görülmektedir (Torun, 2005: 34).

1625 yılında en önemli eseri olan *De Jure Belli ac Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) yazmış ve XIII. Louis'e ithaf ederek yayınlamıştır. Bu eseri üç kitaptan oluşur. Birinci Kitap, savaş kavramını tanımlar, savaşın meşruiyetini savunur ve kimin yasal olarak savaşa girebileceğini belirler. İkinci Kitap savaşın nedenleriyle, mülkiyetin kökenleri, hakların devri ve daha fazlasıyla ilgilenirken, Üçüncü Kitap, öncelikle savaşta savaşçıların haklı davranışlarına adanmıştır (Miller, 2011). *De Jure Belli ac Pacis* adlı yapıtı Grotius'a, uluslararası hukuk disiplininin kurucuları arasında en başta yer alma onurunu sağlayacak kadar önemli bir yapıt olmuştur. *De Jure Belli*, doğrudan uluslararası hukuk diye bir dala yaslanmadan, millî kamu hukuklarına, özel hukuka ve ceza hukukuna temas eder ve kuvvetli bir hukuk felsefesi düşüncesinden beslenir. Grotius'un eseri bu yollardan geçerek meydana çıkar; çünkü eserini verirken, uluslararası hukuk henüz bağımsız bir hukuk disiplini olarak teorik kimliğini kazanmamıştır (Erkiner, 2012: 10). Erkiner, Grotius'un yazmış olduğu bu eserin bölümlerini ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Erkiner'e göre eser şu şekilde bölümlerine ayrılmıştır:

“*De Jure Belli ac Pacis*’in içindekiler tablosu, okuyucuya kitapların ve bölümlerin başlıklar hâlinde kapsamını sunmaktadır. Birinci kitap beş bölümden meydana gelmektedir. Bu kitabın konusu, savaş hukukunun ne olduğu ve kaynağı; haklı savaşın ne olduğu; egemenlik ve savaş ilişkisi; Kimlerin meşru olarak savaşmaya yetkisi olduğudur. İkinci kitap yirmi altı bölümden meydana gelmektedir. Bu kitapta nitelikleri itibarıyla bazı kamusal ya da özel hakların çiğnenmesi durumunda savaşma yetkisinin doğduğu ana fikri işlenmekte ve bu haklara örnekler sıralanarak, ihlalleri hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. Bu kitapta, uluslararası hukuka ilişkin doğal hukuk temelli bir hak kuramının da geliştirildiği görülmektedir. Üçüncü kitap ise yirmi beş bölüme sahiptir. Bu kitapta işlenen konu, hukuka uygun olarak nasıl savaşılacağı ve savaşı sona erdiren barış antlaşmalarının yapısındaki hukukî esaslardır. Böylelikle üçüncü kitapta uluslararası hukuka ilişkin bir antlaşmalar hukuku kuramının da geliştirildiği görülmektedir” (Erkiner, 2012: 40).

Bu eserini yazarken *De Jure Praedae* adlı eserini tamamen kullanmış olup, hem kendi ülkesinin hem de Avrupa’daki acı ve şiddetli mücadelelerden özellikle de 1618’de patlak veren Otuz Yıl Savaşlarından aşırı şekilde etkilenmiştir (Onuma, 2018). Hugo Grotius’un nasıl bir şekilde etkilendiğini bu eserde şu sözlerle ifade etmektedir:

“*Hem savaşın hazırlanması, hem de yapılması sırasında geçerli olan ve bütün ulusların paylaştığı ortaklaşa bir hukukun varlığına inancımı söylemişim. Bugün de, çok güçlü birçok neden, beni bu konuda yazmaya zorlamaktadır. Hıristiyanlık dünyasının her yanında, savaşla ilgili öyle delicesine bir başıboşluk görmekteyim ki, bundan en barbar halklar bile utanç duyarlardı. Hiçbir neden olmaksızın, ya da incir çekirdeği bile dolduramaz nedenlerle savaşa atılanlar görülmektedir; bir kez ele silah alınınca da, Tanrı ya da insan yapısı her türlü hukuk ayaklar altında çiğnenmektedir. Sanki bir genel buyrukla, artık ölçüsüzcesine, her türlü suç işlenmeye izin verilmiş gibi”*(Grotius, 2011: 24-25).

Otuz altı yaşında tutuklanan Grotius, Hollanda’da Hıristiyan olmayan ülkelere seyahat eden gemiciler için bir el kitabı şeklinde tasarlanan *Bewys van den Waren Godtsdienst* (Gerçek Dinin Kanıtı) adlı eserini yazmıştır. Hollanda’da hukukun temeli olarak kabul edilen *Hollanda Hukuku’na Giriş*’i hazırladı. Grotius bu kitapla birlikte yeni bir hukuk anlayışının temellerini oluşturmaya başlamıştır. Buna göre; Hukukun kaynağı, ilahi kanunun ilkelerinde değildir ve hukuk insan doğasıyla birlikte edebi ve değişmez bir şekilde doğmuştur (Torun, 2005: 36).

1636–1637 yılları arasında *Historia Gotthorum, Vandalorum et Langobardorum* (Gotlar, Vandallar ve Lombardlar Tarihi) üzerinde çalışmıştır. Hıristiyan kilisesinin yeniden birleşmesine büyük ilgi göstermiş olup ve bu konuyla ilgili birtakım çalışmalar yayımlanmıştır. Ayrıca *De Jure Belli ac Pacis* adlı eserini tekrar tekrar revize etmiş; kendi revizyonunu içeren son baskı, ölümünden kısa bir süre sonra, 1646'da yayımlanmıştır.

2.5.HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Hugo Grotius'un siyasal düşünceye yapmış olduğu en büyük katkı olarak, egemen devletlerin arasındaki münasebetleri hukuksal bir zeminde ele alarak uluslararası hukuk sistemini geliştirmesinde arandığı görülmektedir. Ancak birey-toplum-devlet üçlüsü arasında meydana gelen özgün ve siyasal düşünceleriyle alakalı olarak ise üzerinde çok durulmadığı görülmektedir (Köker, 2018: 90). Hont'a göre eserlerinde geliştirmiş olduğu düşünceler hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra ortaya çıkacak olan siyasal düşüncelerde özellikle Hobbes'un kuramını önceleyen özgün bir yeri bulunmaktadır (Hont'tan akt. Köker, 2018: 90-91).

Grotius'un düşüncelerinin temelini doğal hukuk anlayışını oluşturmaktadır. Doğal kavramını siyaset felsefesi literatürüne kazandıran ilk isimdir (Sipahi ve Çemrek, 2016: 385). Grotius'un, doğal hukukun babası ya da ilk modern savunucusu olarak anılmasının sebebi ise, teolojik temellere dayanmadan yani seküler biçimde doğal hukuk kavramını yeni bir şekilde ele almasından dolayı kaynaklanmaktadır. Akli vurgulayarak her rasyonel insan için erişilebilir ve inanca atıfta bulunmadan bağlayıcı olacağını belirtmektedir. Grotius, bireyde doğuştan olan haklardan bahsetmektedir. Ancak sahip olduğu düşüncelerin özgünlüğü sorgulanmıştır. Francisco Suarez'in yenilikçi hamleyi daha öncesinde yapmış olduğunu dile getirilmektedir (Wood, 2016: 150). Suarez'e göre "*Kimsenin doğa yasasını görmezden gelmesi mümkün olamaz ve yaradılışından beri tüm insanlar aslında buna tabidir.*" derken çok kararlı olduğu görülmektedir. Daha sonrasında ise Grotius ile asıl ününe kavuşacak olan şu sözleri söylemektedir: "*Gerçi böyle olması imkânsızdır ama insan Tanrı'nın yaratısı olmasıydı bile, yine de doğanın yasasını yorumlayabilecekti, zira akılcı bir yaratık olacaktı*" (Suarez'den akt. Skinner, 2016: 238). Grotius'un fikirleri ister yenilikçi olsun isterse de büyük ölçüde Suarez'in

fikirlerinden türetilmiş olsun, ortaya koymuş olduğu düşünceler alışlagelmişin dışında, özgün tarihsel şartlarda, belirli bir teorik gereksinimlere cevap olarak sürüldüğü görülmektedir (Wood, 2016: 150).

Doğal hukuku kanıtlamak için bir şeyin doğal hukuka uygunluğu, ya *a priori* yani kendinden önceki bir şeye dayandırarak ya da *a posteriori* yani kendisinden önceki bir şeye dayandırılarak yapılmaktadır. Grotius ise *a priori* yöntemi kullanmaktadır. Sokrates'e atıfta bulunarak insanın, zoon politikon yani toplumsal hayvan oluşundan hareket ederek, insanların özünde toplum içerisinde yaşama istediğinden bahsederek bu sayede düzen ve barışla birlikte yaşama arzusunu insanın doğasına yerleştirdiği görülmektedir (Ağaoğulları, 2015: 419).

Grotius'un *De Jure Belli ac Pacis* eseri siyaset felsefesi konusunda büyük bir katkı sunduğunu belirtmek gerekmektedir. Aydınlanma düşünürleri üzerinde doğal hukuk çerçevesinde modern hukuk ve ahlak bilimi için bir model olarak benimsemelerine büyük bir etkisi olduğunu söylemek gerekmektedir. Çalışmaları, Pufendorf ve Barbeyrac'tan Thomasiaus ve Vattel'e kadar uluslararası hukuka odaklanan bu doğal avukatlar için bir çıkış noktası olmuştur. Hobbes, Locke, Jefferson ve Madison Anglo-Amerikan siyasi söylemlerinde doğal haklar ve sosyal sözleşme hakkında radikal fikirlere ilham vermiştir. İskoç Aydınlanması için Carmichael, Hutcheson, Hume ve Smith'in ahlaki teorileri hakkında fikir sahibi olmak için Grotius'un anlaşılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Doğal hukuk, 19. yüzyıl Avrupa düşüncesinde pozitivizme ve idealizme yol açtığı için, Grotius'un yeri ahlaki ve politik teorilerde gerilemiştir, ancak çalışmaları, sonraki yüzyıl yaklaşırken uluslararası hukuk düzeniyle ilgili ortaya çıkan fikirler bağlamında önemini yeniden kazanmıştır (Blom, 2014).

Grotius'un çalışmaları Hobbes'u önemli ölçüde etkilediğinden söz etmek gerekmektedir. Grotius'un etkisi özellikle üç noktada karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak, kuşkucu hümanistlerin kendilerini koruma anlayışı dilini bir doğal haklar diline dönüştürmesi ile birlikte doğal haklar kuramına dayalı kuramların On yedinci yüzyılım geri kalan bölümünde etik meseleler hakkında en önemli araçları haline gelmiştir. İkinci olarak ise, Grotius yapmış olduğunu dönüşünde Tanrı'dan bahsetmeyerek bunu hayata geçirmiş olmasıdır. Son olarak ise, Grotius'un ortaya çıkarmış olduğu hak ve ödevler noktasında asgari bir doğal durum düşüncesine yol

açarak her insanın öncelikli olarak insan olmasından kaynaklanan ve iyilikseverlik dâhil gelişmiş sivil bir toplumla alakalı olarak her şeyin bu durumun inşa edilmesi olarak ifade ettiğini söylemek gerekir. Sonuç olarak, hükümetlerin belirlemiş olduğu tüm hak ve ödevler esasında doğal durumun hak ödevleri olmalı ya da doğal durumla aralarında bir tutarsızlık olmamalıdır. Bu bağlamda, Grotius bir bireycidir ve bir siyasal topluluğun üyeleri üzerinde ahlaki bir hakka sahip olabilmesi için o üyelerin bu hakkı ona tanınması şarttır. Belirtmiş olduğu bu hususta yüzyıl süresince birçok siyasal düşüncenin şekillenmesine ve gelişmesine katkıda bulunmuştur (Tuck, 2015: 48-49).

Hugo Grotius, insanı üstün bir hayvan çeşidi olarak görmektedir. İnsanın akli sayesinde düzenli ve barışçıl toplum içerisinde yaşama arzusundan bahsetmektedir. İnsanın toplum içerisinde yaşamını sağlayabilmesi için konuşabilme yetisinin insana doğa tarafından verildiğini ayrıca eğitilmek ve birtakım genel kurallar etrafında davranabilme yeteneğinde bulunduğundan söz etmektedir. İnsanın doğasını uygunluk açısından aklını kullanarak, doğru ve sağlam yargılarla muhakeme yapması, karşılaşmış olduğu kötülüklerle başa çıkması ve kendini nereye gideceğini bilmediği bir akıntıya kaptırmayacağını belirtmektedir (Grotius, 2011: 18-19). Grotius, insanların arasında bir çıkar ilişkisi olduğunda bahsederek şu şekilde ifade etmektedir:

“Doğanın yaratıcısı, herkesin kendi başına güçsüz olmasını, rahat yaşayabilmesi için çok şeyin yokluğunu duymasını, bu yüzden de toplum içinde yaşamayı sürdürmeye daha candan sarılmak zorunda kalmasını istemiştir. İç hukukları doğuran da, çıkarını sağlama isteğidir; çünkü biraz önce sözünü ettiğimiz birlikte yaşama, ya da ortak bir güce boyun eğme de köklerini, çıkarını sağlama isteğinden almaktadır. Bu, şuna varmaktadır: Başkalarının uymaları için yasalar koyanlar, böyle yapmakla sağlanacak çıkarları göz önünde tutmaktadır, ya da tutmak zorundadırlar” (Grotius, 2011: 21).

Görüldüğü gibi Grotius, toplumsal hayatta herkesin önce kendi çıkarını korumak maksadıyla doğal hukuka uygun olarak hareket etmelerinin önemini vurgulamaktadır.

Grotius, Tufan’dan sonra Tanrı, insana yeniden kendisinden aşağıda bulunan her şey üzerinde çeşitli haklar vermiştir. Bu zamanda her şey insanlar arasında ortaklaşa bir biçimdedir. Herkes dilediğini dilediği biçimde alma hakkına sahiptir.

Bu şekilde davranmanın mülkiyet yerine geçtiği bir ortam söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Cicero'dan yapmış olduğu alıntıda şu şekilde durumu izah etmektedir: *“Bir tiyatro ortaklaşa bir yerdir; bununla birlikte, kim nerede oturursa o yer de onundur”* (Grotius, 2005b: 421). Grotius, mülkiyet hakkını olmadığı doğa durumunda, herkesin istediğini elde etmesi doğal hukuka uygundur. Herkes istediğini güç kullanarak elde etme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir (Grotius, 2011: 33).

Doğa durumunda, insanlar dostluk ve barış içerisinde kalarak devam etselerdi bu durumun süreceğini ifade eden Grotius, insanların çeşitli meslek dallarını keşfetmeleriyle beraber, hem iyi hem de kötü olan birçok şeyi öğrendiklerini söylemektedir. Sayıları artan insanların kullanmış oldukları toprak ve su kuyularını sadece kendileri için kullandığı ve diğer insanlarla paylaşma istediğinde azaldığını söylemektedir. Ortak kullanımda olan topraklar artık aileler arasındaki bölünmesinin daha faydalı olacağına karar verildiği görülmektedir. Doğa durumunda, herkesin mülkiyeti altına alma şeklinin olmadığını ve sadece el altına alma şekline kullanma haklarının olduğunu belirtmektedir. Grotius'a göre bir şeyin mülkiyet altında alınabilmesinin yolu bölünebilir ve kendine has bir sınırının olmasının gerektiğini söylemektedir (Grotius, 2011: 80-82).

Grotius, insanların doğa döneminde de sahip oldukları bazı haklarından bahseder ve bu hakların devletten önceki dönemden geldiğini belirtir. Doğal haklara, insanın doğuştan sahip olduğunu ve insanın doğasından kaynakladığını, bu hakların zamana ve mekâna göre değişmeyen evrensel haklar olduğunu söylemektedir (Özkan, 2011: 42). Birand'a göre, Grotius mülkiyet hakkı doğal hukukun temelini oluşturmaktadır. Devletin görevi, insanların doğal hukuktan kaynaklanan bireysel hak ve özgürlüklerini korumasıdır. Devlet doğal hukuktan kaynaklanan temel haklara itaat etmekle hükümlü olduğunu ve bunun toplumsal sözleşmenin gereği olduğu dile getirmektedir (Birand'dan akt. Özkan, 2016: 28).

Grotius, Cicero'dan yapmış olduğu alıntıda doğanın iki tür ilkesi olduğunu söylemektedir. İlk olarak, doğanın ilk ilkeleri gelmektedir ve ilk ilkeler bütün hayvanlarda ortak olarak bulunanlardır. Bütün hayvanlar varlıklarının devamını sağlamak ve kendisine yönelecek tehditlerden kendilerini koruma çabası içerisinde olacaktır. Bunun gibi insanların da ilk görevinin kendisini doğanın meydana getirdiği şekilde korunması olacağını ifade etmektedir. İkinci olarak ise, doğanın insanlara

özgü ilkesinin neyin akla uygun olup, neyin akla uygun olmadığını değerlendirebilmesi yetisidir. İnsanların akıllarını kullanması noktasında doğal içgüdülerinden ziyade dürüstlüğü üstün tutması gerektiğini söylemektedir. Doğanın ilk ilkelerinin insanı doğru akla doğru yönlendirme noktasında olduğunu ve doğru aklın da doğanın ilk ilkelerinden daha önemli olduğunu belirtmektedir (Grotius: 2011: 37-38).

Grotius, insanların akla uygun bir toplum oluşturması için çeşitli ilkelerden bahsetmektedir. Bu ilkeler ise; *“Başkasının malına el uzatmaktan çekinmek; başkasının malını ve bunlardan edinilmiş kazançlar varsa, bunları geri vermek; sözünü tutmak; kusuruyla oluşmuş zararları gidermek ve insanların hak ettikleri cezaların uygulanmasıdır”* (Grotius, 2005a: 85-86). Görüldüğü üzere toplumsal barış ve birliğin sağlanması noktasında ele alınmış olan bu ilkeler ışığında insanların bir araya gelerek bir toplumu oluşturmasını sağlaması için büyük bir önem arz ettiğini göstermektedir. Cevizci'nin belirttiğine göre, Grotius, doğal hukukun toplumsal yapı için önemini vurgularken, ilk olarak siyasal toplumun ve iktidarın kaynağını sorgulayarak ele almış ve siyasal toplumun kökenini toplumsal sözleşme olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Toplum öncesinde yani doğa durumunda insanlar siyasal bir güç ya da devletin olmamasından kaynaklı olarak bir karışıklık veya kargaşa halindedirler. Rasyonel bir varlık olan insanın, doğa durumunda doğal hukuktan kaynaklı hakları bilmesi ve bunlara uygun şekilde hareket etmesi mümkün değildir, çünkü üstün bir egemen gücün olmamasından dolayı yaşanacak olan hak ihlallerinin sonucu olarak bir müeyyide görülemeyecektir. İnsanlar rasyonel doğaları gereği bu savaş ortamından kurtularak, barış ve huzur içerisinde yaşamaları için toplumsal sözleşme ile toplumu oluşturarak, yönetim şeklini ve yöneticileri belirleyeceğini ifade etmektedir (Cevizci'den akt Özkan, 2016: 37-38).

Grotius'un toplumsal sözleşmesi iki ayrı sözleşmeden oluştuğunu belirtmek gerekmektedir. Bunlardan ilki sosyal sözleşmedir ve ikinci ise siyasal sözleşmedir. Grotius, sözleşmelerine tarihsel bir gerçeklik atfetmiştir ve iki ayrı sözleşmeden oluşturması yönüyle diğer toplumsal sözleşmecilerden ayrıldığını söylemek gerekmektedir. Ayrıca Grotius'un toplum sözleşmesinde diğer toplum sözleşmecilerden farklı olarak insanların sivil toplumu oluşturmak amacıyla bir araya geldiklerini belirterek, bu bir araya gelişin Tanrı'nın isteği ile değil, insanların kendi istekleri ile bir araya gelmesinin sonucu olduğu görülmektedir. Sivil toplumun

oluşması sonucunda ise devletin ortaya çıkmış olduğunu söylemektedir (Torun, 2005: 103).

Hugo Grotius'un siyaset felsefesini genel anlamda egemenlik, mülkiyet, özgürlük ve direnme hakkı üzerinden ele almak mümkündür. Grotius'un normal şartlardaki amacı bir siyaset felsefesi ortaya koymak değildir. Ancak eserlerinde bahsetmiş olduğu düşünleriyle beraber siyaset felsefesinin sorularına bir cevap aradığını söylemek gerekir. Grotius'un siyaset felsefesinin meşruiyet problemini ele alan konulara dair olarak bir çözüm arayışı içerisinde olmasından dolayı bir siyaset felsefesi kurma arayışı içerisinde olduğunu söylemek mümkündür (Torun, 2005: 100). Bu noktada amaçlamış olduğu siyaset felsefesiyle ilgili genel görüşlerini *Mare Liberum*'da ve ayrıntılı görüşlerini *De Jure Belli ac Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) eserinde yer verdiğini söylemek gerekir. Daha çok devlet, mülkiyet, egemenlik ve din üzerinden siyaset felsefesiyle ilgili konuları ele aldığı görülmektedir.

Grotius'un yaşadığı dönem itibariyle kilise artık bir barış etkeni olmaktan çıkmıştır ve bir bölünme etkeni olmuştur. Protestanlık anlayışının getirmiş olduğu inanç ölçütü sorununu ortaya koyarken dinden ziyade bilimin bütün yanına dağılan bir septik bunalım devrini ortaya çıkarmıştır. Grotius, *De Jure Praedae*'den başlayarak, hukuksal statüleri olmayan ülkeler için bazı ülkelerdeki ortak kuralları belirtmenin gerekli olduğundan söz etmektedir. Grotius, septik bunalımın önemini çok iyi bildiğinden antik septisizmin önemli isimlerinden Karneades'i doğal hukuk düşüncesinin temel karşıtı yaparak amaçlarını Savaş ve Barış Hukuku eserinin önsözünde açıkça göstermektedir. Bütün halklarda ortak bir evrensel hukuk kurallarının formüle edilmesini sağlayan üç şeyin olduğunu belirtmektedir. Bunlar ise; mevcut bulunan tarafları belirten egemenlik teorisi, ilişkileri şekillendiren evrensel kurallarını bulan doğal hukuk, uygulanma biçimini gösteren savaş ve barış sorunu olarak karşımıza çıkar (Larrère, 2017: 349-350). *De jure praedae*'nin özellikle XIII. bölümü esas alınarak gene Grotius tarafından birkaç yıl sonra yazılacak olan *Mare Liberaum* da, denizlerin serbestîsi üzerine, yazarı tarafından ülkesinin çıkarlarını savunmak amacıyla yazılmış olmakla birlikte, teorik değeri yüksek bir eser olacaktır. Bütün bu çalışmaların temelindeki esas amaç, askerî gücü yüksek bir devletin, kendisine, denizleri ve oralarda ticaret yapma olanağını silâhlarının gücüne dayanarak kapatması karşısında, onun askerî gücüne karşı eylemlerinin ve teşebbüslerinin haklılığını hukukî yoldan kanıtlayıp, çıkarlarını

savunmak için girdiği mücadelede hukuku da kendisi için bir dayanak ve kuvvet unsuru olarak kullanmak isteyen tüccar bir devletin girişimlerinin gerektirdiği hukukî teorinin ortaya konulmasıdır. Bu çalışmayı yapan öngörülü ve teorik derinliğe sahip hukukçunun adı Grotius olmuş ve kendisinin ismi, bir disiplinin kurucularından biri ve belki en önemlisi olma onuruyla taltif edilmiştir (Erkiner, 2012: 14).

Grotius, bütün insanların üzerinde hemfikir olabileceği bir şeyin varlığına inanmaktadır. Bunu iki önerme ile açıklamaktadır. İlk olarak bir insanın kendini korumasını bir hak olarak görmekte olduğunu söylemek gerekir. İkinci olarak ise, bir insanın başka bir insana kasten ya da gereksiz bir biçimde zarar vermesini adil görmemektedir. Bu iki önermenin varlığını toplumsal olarak var olmanın temel ilkesi olarak gördüğünü söylemek gerekir (Tuck, 2015: 46). Grotius, daha çok modern uluslararası hukuk üzerinde yapmış olduğu katkılarla bilinmektedir, ancak siyaset felsefesi içerisinde devlet-birey-toplum üçlüsü üzerinde yapmış olduğu özgün görüşleri siyaset felsefesine hem kendi dönemine hem de kendisinden sonraki döneme büyük katkılar sunmuştur (Köker, 2018: 90).

Richard Tuck, 18.Yüzyılda felsefe tarihini yazan düşünörlere göre Grotius, “uzun Aristotelesçi kışın buzlarını kıran; hem skolâstik düşünöncenin saygınlığını yitirmiş kuramlarının ve hem de Rönesans yazarlarının bilim karşıtı ve kuşkucu yazılarının yerine geçebilecek” bir doğal hukuk düşünöncesini ortaya getiren bir düşünür olduğunu söylemek gerekmektedir (Tuck’dan akt. Köker, 2018: 91). Grotius, rasyonalist yaklaşımı siyaset felsefesi kuramı içerisinde benimsemiştir. Matematikte olduğu gibi siyasette de tündengelim yöntemini kullanarak ele alınabileceğini belirtmektedir (Torun, 2005: 101). Grotius kendine özgü bu yöntemi *De Jure Praedae* adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

“İlk olarak, genel bir önerme olarak, evrensel doğrunun ne olduğunu görelim; bundan sonra bu genellemeyi kademe kademe daraltarak, ilgili sorunun özel doğasına uyarlayalım. Nasıl ki matematikçiler, herhangi bir somut kanıtlama konusunda, bütün insanların üzerinde kolayca anlaşmışları belirli genel aksiyomları ifade eden ilk önerme ile işe başlıyorsa, biz de tıpkı onlar gibi, ileride çıkaracağımız sonuçların sağlamca dayanabilecekleri bir temeli oluşturmak amacıyla, ilk kez öğrenilmekten çok hatırlanması gereken ilk varsayımlar olarak sunacağımız en genel nitelikli, belli kuralları ve yasaları ortaya koymalıyız” (Grotius’dan akt Tuck, 1992: 505).

Grotius, insanı diğer hayvanlardan üstün olan bir hayvan olarak görmektedir. İnsanı diğer hayvanlardan ayıran özelliğinin toplum içerisinde yaşama arzusu olduğunu belirterek, en azından asgari şekilde düzen ve barış içerisinde bir arada hayatı sürdürme istekleri olduğu ifade eder. Ayrıca sadece insana özgü olan dil yani konuşma, eğitim ve birtakım genel ilkelere uygun hareket edebilme yeteneği olduğundan söz eder. Grotius'un özellikle vurgulamış olduğu toplumsal yaşamın devamlılığını ve düzenini sağlama noktasında dört temel ilkeden bahsetmektedir ve bunlar hukukun temelini oluşturur. Bu ilkelere bakılacak olunursa: Başkasının malına el uzatmamak; Başkasının malını ve bundan edinilmiş kazanımlar var ise geri iade etmek; sözünü tutmak; kusuruyla oluşmuş olan zararın tanzim edilmesi ve insanların hak etmiş olduğu cezaların icra edilmesidir (Grotius, 2011: 18-19).

Grotius'un siyaset felsefesinde doğal hukukun yeri çok önemlidir. Siyaset felsefesinin açıklanması noktasında doğal hukuk ile belirtmiş olduğunu söylemek gerekir. Doğal hukuk, Grotius'a göre "*Bir eylemin, akıllı ve toplumsal doğaya uygunluğu bakımından, moral yönden gerekli olup olmadığını gösteren doğru aklın birtakım ilkeleri*" olarak tanımlamaktadır (Grotius, 2011: 32). Grotius, doğal hukukun insanın kendi doğasından kaynaklandığını ifade eder ve insanın doğasının kendi türdeşleriyle ilişki içerisinde olmaya zorladığı belirtir. Grotius'a göre insan doğasının ortaya koymuş olduğu karşılıklı isteklerini kabul etmeleri yurttaşlar hukukunun da kaynağıdır. Grotius, çıkar ile doğal hukuk arasında bir ilişki kurmaktadır. Doğayı yaratan Tanrı, insanı kendi başına yaşayabilmesi noktasında eksik yaratarak bir toplum içerisinde yaşama gereksinim duymasını istemiştir. Bu bağlamda iç hukukun oluşma sebebinin de çıkar sağlama isteği olduğu söylemektedir (Grotius, 2011: 21).

Grotius, doğal hukukun değişmez olduğunu söyler ve Tanrı'nın bile bir değişiklik yapamayacağını belirtir. Grotius'un bu şekilde doğal hukuka atfetmiş olduğu bu özelliğini O'nun dinsiz olduğunu göstermemekte olup sadece doğal hukuku dinsel temelin dışında tutarak sağlam ve tutarlı şekilde açıkladığını göstermektedir (Grotius, 2011: 33; Larrere, 2017: 351). Grotius, bir şeyin doğal hukuka uygun olup olmadığını *a priori* yöntemle belirlemektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi insanın *zoon politikon* olmasından ötürü, insanın toplum içerisinde yaşama arzusu olduğunu belirtmektedir. İnsanın toplum içerisindeki yaşamındaki ilk görevi kendi bütünlüğünü koruması olacaktır. Kişinin bütünlüğü, mülkiyetin temel

düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda hiç kimse kendisinin engelli olarak var olmayı istemeyeceğini belirtmek gerekir. Aynı şekilde de herkes sahip olduğu şeyleri güven ve huzur içerisinde kullanmayı arzular. Görüldüğü üzere insanın toplumsallığı mülkiyetle bir ilişki içerisinde yer alır. Doğal hukuk, kişilere kendilerini ve kendilerine ait olan şeyleri savunma, koruma ve kollamayı bir hak olarak tanıdığını söylemek doğru olacaktır. Bu ilişkiler bütününde birlikte yaşamak, toplumsallık ve bu toplum içerisinde herkesin kendisine ait olan haklarını güven içinde özgürce kullanabilmesi doğaldır (Ağaoğulları, 2011: 419).

Grotius, egemenlikle savaşı ilişkilendirerek üç tür savaş olduğunda söz eder. Bunlar özel, kamusal ve karma savaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal savaşın devletin ve kralın iradesine bağlı olduğunu söyler. Kamusal savaş da ikiye ayırarak devletin kendi bölgesinde gerçekleşmesi durumunda iç savaş, diğer devletlere karşı olduğunda (foreign) savaş olarak tanımlar. Bireylerin diğer bireylere karşı yapmış olduğu savaşı özel savaş olarak tanımlar. Özel savaşın iç veya dış düşmanlara karşı yapılabileceğini ifade eder (Grotius, 2006: 50). Grotius, savaş konusunda Cicero'ya atıfta bulunarak şu şekilde ifade eder: “...Savaş, uyumsuzlukları zorlama yollarına başvurarak çözmektir. ... Aralarında bir uyumsuzluk olanların, birbirlerine neler yaptıkları değil, karşılıklı durumlarıdır” (Grotius, 2011: 31). Bu tanım genel olarak bütün savaşlar için kullanılmaktadır. Savaşa uyumsuzluklar neden olur ancak savaş barışı elde etmek için yapılması gerekir (Grotius, 2011: 32). Bu bağlamda savaş doğal hukuka uygun düşmektedir. Doğanın ilkelerine göre savaş kaçınılması gereken bir durum olarak görülmemeli, doğal bir zorunluluk olarak görülmesi gerekir. Buradan hareketle Grotius'un görüşleri onun savaş yanlısı bir tutum sergilediği şeklinde okunması doğru olmayacaktır (Taşkın, 2017: 205).

Grotius'un siyaset felsefesine ilişkin düşünceleri üzerinde kilise-devlet ilişkilerinin içeriğinin yaşadığı dönemde meydana gelen gelişmeler etkilemiştir. Devletin üzerindeki din hâkimiyeti baskısının ortadan kaldırılmaya çalışmaları da Grotius'un yaşamış olduğu dönemde ortaya çıkan gelişmelerin başında gelmektedir. Devletin bağımsız güç olarak oluşması yönündeki düşünceler Grotius'un siyaset felsefesinin şekillenmesi noktasında son derece önemlidir. Gökberk'e göre Grotius doğal hukukun insan aklının ürünü olduğunu belirtmiştir. Bu sebepten dolayı yapay olan her türlü pozitif hukukun üstünde olduğunu ifade ederek, oluşturmuş olduğu doğal hukukun Batı'da oluşan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş

Milletler Hukuku'nun temel ilkelerine kaynaklık ettiğini belirtmektedir. Doğal hukuk kavramının bazı hakların insanın doğasında bulunduğunu kabul eder ve devletin ise bu hukuku gerçekleştirmesi için gerekli bir kurum olarak kabul ederek, garantisini altında olduğunu ifade eder. Grotius'a göre doğal hukuku meydana getiren devlet değil, devleti meydana getiren hukuktur. Grotius'un belirlemiş olduğu ilke daha sonrasında çağdaş batı hukukunda *Hukukun Üstünlüğü* ilkesi şekline dönüşecektir (Grotius'dan akt. Telkenaroğlu, 2005: 74).

Hugo Grotius, Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren ve Avrupa'da, devletlerarasında daha önce (devletlerin egemen eşitliği ilkesi başta olmak üzere) görülmemiş niteliklere sahip yeni bir uluslararası kamu düzeni kuran Vestfalya Barışı'nın yapılmasından üç yıl önce 1645'te ölmüştü. Grotius'un attığı temeller üzerinde, 1648'den sonra da hukukçular ve filozoflar uluslararası hukuk üzerine düşünmeye devam ettiler. Bu çaba içerisinde öğretilerde iki ana eğilimin geliştiği gözlemlenmektedir. Bunlardan ilki doğal hukukçu okul; diğeri de, pozitivist okul adları altında toplanarak ele alınabilir (Erkiner, 2012: 71).

Grotius, güçlü devletlerin veya kralların yabancıların saldırılarına karşı diğer devletler ile bir ittifak yaparak yardımlaşma ihtiyaçlarını karşıladıklarını söyler. Bu ittifaklar ile hem kendi sınırları hem de kendi sınırları dışarısında kalan alanlarda adaletin sağlanmasında rol aldıklarını belirtmektedir. Bir toplumun hukuktan vazgeçmesinin söz konusu dahi olmayacağını söylemektedir (Grotius: 2011: 23).

Hukukun kaynağı olarak ise doğal hukuk, ilahi hukuk ve antlaşmalar tespit edildikten sonra egemen olan gücün hukuka bağlı olup olmayacağı sorgulanmaktadır. Grotius bu noktada egemen gücün hiçbir kural ve sınırı tanımadan dilediği her şeyi yapan, dilediği kanunu çıkararak mutlak bir güç olmasını ve adaletin sadece bir aldatmacadan oluştuğunu savunan düşünürleri eleştirdiği görülmektedir (Taşkın, 2017: 203). Fur'a göre Grotius, hukukun üstünlüğünü kabul etmeyen egemenlik anlayışlarına karşı olarak adalet ve doğal hukuk normlarıyla mücadele ettiğini söylemek gerekir. Grotius yaşamış olduğu yüzyılda hukukun üstünlüğünü savunarak önemli bir görevi yerine getirmektedir (Fur'dan akt. Özkan, 2016: 50).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET VE BİREY OLGULARININ YERİ İLE DEVLET- BİREY İLİŞKİSİ

3.1.HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLETİN YERİ

Grotius'un siyaset felsefesi yöneten ve yönetilenler üzerinden yapmış tanımlamalar çok önemlidir. Devletin oluşumunu aile kavramı üzerinden açıkladığını söylemek gerekir. Grotius, toplumsal birlikteliğin en küçük örneğinin aile olduğunu ve devletin temelini de aileden oluştuğunu belirtir. Ailenin olmadığı bir ortamda devletin kendisinden söz edilemez. Aile, ilkel dönemden modern döneme dek sürekli var olan bir yapıdır. Aile, özel mülkiyetten önce de olan bir yapı olarak karşımıza çıkar. İncil'de Havva ve Adem ilgili yer alan görüşlerde ailenin tanımı yapılmış ve en doğal topluluk ya da grup olarak yer almıştır. Grotius ve diğer toplum sözleşmesi teorisini ortaya atan düşünürler doğa durumunda ailenin varlığını muhafaza ettiklerini ifade ederek doğa durumundan kurumsal bir topluma geçiş ile beraber devletin ortaya çıktığını belirtmişlerdir (Tadashi, 1993: 122:130).

Hukukun yeryüzünde, toplum içindeki kaynağı ise devlettir yani *Respublica*'dır. Devlet "birincil kavimler hukuku" üzerindeki mutabakat ile bağlıdır. İnsanın yaratılışından gelen özgürlük ve hak-hukuk gereksiniminin çünkü Grotius'a göre, Tanrı, insanı özgür ve *sui juris* kılmıştır toplum (site) içinde karşılanabilmesi için, devletin kanunlar koyarak hukuku hayata geçirmesi gerekir. Bunun için devletin yargıçlar (*magistratus*) eliyle işleyen, vatandaşlara yönelik hukuk düzeni devreye girer; böylelikle gene Grotius' a göre, toplum içinde yaratılan bütün kamu ve özel hukuk (ikisine birden *jus civile* demektedir) kurallarının kaynağı devletin iradesidir. Devlet ve yargıç, sadece bütün vatandaşlara uygulanır olan hukuk kurallarının yaratıcısı değildir; aynı zamanda onlar, kendilerine herkes tarafından önceden verilen rıza uyarınca, toplum içindeki her vatandaşa kanunu uygulayan hukukî otoritedir. Hukuk kuralını, bu kuralın kaynağı ne olursa olsun, farklı olaylara uygulama yetkisi (*judicium*) devlete aittir. Grotius, bu yetkinin her devlet için kendi ülkesi içinde geçerli olduğunun da altını çizmektedir (Basdevant'tan akt. Erkiner, 2012: 17).

Grotius'un siyaset teorisi üzerine ele almış olduğu konuların çoğunluğu devletin sözleşmeye dayalı kökenleri, feodal düzenin çözülmesini meşrulaştırmaya ve gelişen devlet kurumlarını anayasal hükümet düzlemine yerleştirmeye hizmet etmektedir. Hollandalı hümanist için önemli ölçüde Hollanda Cumhuriyeti'nin doğuşunu meşrulaştırma işlevine hizmet eder. Grotius'un ilk olarak siyasal düşüncesinin temelini de devletin oluşumu, siyasi zorunluluk, egemenliğin niteliği ve siyasi direniş hakkı oluşturmaktadır (Borschberg, 2006: 40-41).

Grotius, doğa durumunda insanların sayılarının artmasıyla birlikte bazı sanatları ve teknolojileri keşfetmeye başladıkları söyler. Tarım ve çobanlığın gelişmesiyle beraber malların bölüşülmesine neden olduğunu, insanların göstermiş olduğu eğilimlerin farklılıkları yüzünden çeşitli suçların ortaya çıktığını ve insanların birbirlerini öldürmeye başladıklarını ifade etmektedir (Grotius, 2011: 80). Grotius, ortaklaşa mal kullanımından insanların vazgeçtiklerini ve bunun sebebi olarak ise topraklardan elde edilen ürünlerle insanların yetinmemesi olduğunu, oturmuş oldukları mağaraları beğenmemeleri ve hayvan postlarıyla örtünmekten hoşlanmamaları olduğunu söylemektedir. Kısaca artık insanların kendilerine daha uygun bir şekilde yaşama arzusu içinde olduklarını ve bunun gerçekleşmesi için farklı iş grupları içerisinde yer almaları gerektiğini belirtmektedir (Grotius, 2011: 81). Ortaklaşa mülkiyette topraktan üretilen ürünler bir yerde toplanmasının artık zor olmasından dolayı hak gözetme ve anlayışlı davranma duygusu kaybolmaya başlamıştır. Aynı zamanda herkesin ürünlerin bölüşülmesi ve adaletli davranılması noktasında önemli ölçüde kayıtsız kalması ortada bir kaos durumunu yaratmakta olup herkes hakkını zor ve güç kullanarak elde etmekte olduğunu söylemektedir (Grotius, 2011: 80-81). Ortaklaşa mülkiyetten özel mülkiyete geçiş ile alakalı olarak Grotius şu şekilde düşünmektedir:

“Eşyanın mülkiyete nasıl konu olduğunu öğrenmekteyiz. Bu, yalnız iradeye dayanan bir eylemle gerçekleşmiş değildir. Çünkü bir kimsenin bir şeye el atmaması için bir başkasının neleri edinmek istediğini bilmesi gerekiyordu; oysa bu kestirilemeyeceği gibi, birçok kimse de aynı zamanda aynı şeyleri istemiş olabilmekteydi. Özel mülkiyete geçiş ya eskiden ortaklaşa olan şeylerin bölüşülmesinde olduğu gibi açıkça yapılmış bir sözleşme ile ya da, bir şey altına alındığı (İşgal edildiği) zaman var sayılan üstü kapalı bir sözleşme ile gerçekleşmekte idi. Ortaklaşa mülkiyet bırakıldığı anda, henüz mallar da bölüşülmüş olmadığı için, herkesin, neye el

koymuşsa artık o şeyin maliki de olacağı bir anlaşmaya varılmış olduğu düşünülmekte idi” (Grotius, 2011: 81).

Grotius’a göre, insanların kargaşa ve kaos ortamından kurtulup barış ve huzur ortamına geçerek bir arada yaşamak için öncelikle bir sosyal sözleşme imzaladıklarını sonrasında ise yönetici gücünün hak ve sorumluklarını belirlemek için siyasal sözleşme imzalamışlardır. Bu iki sözleşme tarihsel süreçle beraber gerçekleştiğini kanaatini taşımaktadır (Öktem ve Türkbağ, 1999: 138). Grotius’un siyaset felsefesi toplum sözleşmesine dayanmaktadır. Grotius’un iki ayrı sözleşmeyle bunu konu olarak ele alması onu diğer toplum sözleşmecisi düşünürlerden farklıdır. Grotius’a göre insanlar sivil bir toplum oluşturmak amacıyla bir araya geldiklerini söylemektedir. Bu birlik oluşturulurken Tanrı’nın emri olarak değil, insanların kendi iradelerinin teşekkülünden oluşmaktadır. İnsanların bir arada sivil topluma geçme isteklerinin altında temel ihtiyaçlarının karşılanması ve huzur içerisinde yaşama arzusu vardır. Bu birlikteliğin sonucu olarak ise devletin kurulmasına neden olmuştur (Grotius’dan akt. Torun, 2005: 103).

Grotius’a göre devlet: *“Özgür kişilerin, kendilerine tanınan haklardan barış içinde yararlanmak ve ortaklaşa çıkarlarını gerçekleştirmek üzere, birleşerek oluşturdukları eksiksiz bir topluluktur”* tanımlanır (Grotius, 2011: 35). Grotius’un, devlete bireyler üzerinde büyük bir otorite hakkı tanıdığını belirtmemiz gerekir.

Grotius, egemenin yetkisinin hukuki sınırı ve egemenlik kavramını kullanarak modern hukuk sistemini kurmuştur. Grotius, bireylerin yaşamlarını egemenin hukuki sınırları belirleyerek egemenin takdir yetkisi içerisine almıştır (Mairet, 2018: 235-236). Grotius’un oluşturmuş olduğu sivil toplum yapısı Aristoteles’in oluşturmuş olduğu toplum yapısına dayanmaktadır. Aristoteles siteyi ailelerle kurarken, Grotius ise aile reisleri olarak görmüş olduğu özgür insanlarla beraber toplumu ve devleti oluşturmuştur. Grotius’un bu tanımının siyasal otoritenin meşruiyeti ve kaynağı olarak halkı gösteren Ortaçağ düşünceleriyle de uyumlu olduğunu ve bağdaştığını söylemek mümkündür. Grotius’a göre devlet ile halk terimleri yer değiştirebilmektedir ve bunu şu şekilde ifade etmektedir: *“Egemenlerin iktidarını ilk kez ortaya çıkaran bir sivil toplum içinde ilk kez bir araya gelenlerdir”* (Larrère, 2017: 350).

Egemenlik kavramına Grotius'un Savaş ve Barış Hukuku eserinin birçok yerinde değindiği görülmektedir. Grotius, egemenlik kavramını şu şekilde ifade etmektedir: “Bir güç, eylemleri bir başkasının denetimine bağlı değilse, yaptıkları bir başkasının iradesiyle geçersiz kılınamazsa, o güç egemen diye nitelendirilmektedir” (Grotius, 2011: 47). Grotius yapmış olduğu egemenlik tanımıyla beraber egemenliğin mutlak ve bölünmez olduğunu ifade etmektedir. Egemenliğin bölünmez olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“Bir Kralın yapacağı ya da buyuracağı birtakım şeylerin, bir senatoca ya da herhangi bir kurulca onaylanmamış olması durumunda, bunların yapılmamış ya da buyurulmamış sayılacağını bildirmesinin de, kimi yazarların yaptığı gibi, gerçek bir egemenlik bölüşmesi olduğunu düşünmek çok büyük bir yanılmadır. Çünkü bu yoldan ortadan kaldırılmış buyruğu ya da buyrukları, kralın kendi iradesiyle ortadan kaldırılmış saymak gerekir; kral böyle yapmakla, kendi iradesini ve rızasını var göstererek herhangi bir şeyin elde edilmesini önlemek ve kendini korumak istemiş olmaktadır” (Grotius, 2011: 56).

Grotius, egemenliğin ortak ve özel olmak üzere iki taşıyıcısı olduğunu söylemektedir. Bunu anlatırken insan vücudunu örnek göstermektedir. İnsanın görme duyusu üzerinden örnek vererek bu duyunun sağlıklı bir şekilde işleminde ortak taşıyıcısının gövde olduğunu, özel taşıyıcısının da göz olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle de egemenliğin ortak taşıyıcısının devlet olduğunu, özel taşıyıcısının da her milletin kendi karakteristik özelliklerine göre değişeceğini bunun kimi milletlerde bir kişi kimi milletlerde ise birden çok kişi ya da grubun olabileceğini ifade etmektedir (Grotius, 2005a: 259-260).

Grotius, egemenliği mülkiyet hakkı üzerinden tanımlamaktadır. Egemenlik, mülkiyet hakkı çerçevesinde olduğundan, onu sahip olma hakkından ayırdığını söylemek gerekir. Egemen güç, egemenin varlığından bağımsız olarak da vardır. Egemenlik kavramı sadece kullanıldığı zaman var olan bir kavramdır. Temel olarak ise egemenlik kavramı varlığını yönetim şekillerinden bağımsız şekilde devam ettirmesi olduğunu ifade etmek gerekir. Egemenin egemenliği kullanmaya hakkı olması durumunda meşru egemen sıfatı almaktadır. Bunun sonucunda egemenlik, onu kullanan egemene ait olan sivil hakka dönüşmektedir (Özkan, 2016: 40).

Grotius, egemenliğin sınırsız, mutlak ve tek olan bir güce temsil ettiğini ve birbirine sıkı sıkıya bağlı parçalardan oluşan, özü itibariyle bölünemez ve kimseye

hesap vermeyen en yüce kapsayan bir bütünden oluştuğunu belirtmektedir (Köker, 2018: 102). Grotius'un egemenlik düşüncesinde böyle bir algı bulunmasına rağmen bunun aksini gösteren düşüncelerinin de varlığı mevcuttur. Egemenlik konusunda Grotius'un düşünceleri üzerinde genel fikir birliği genellikle Bodin'in teorisini eleştiren bir düşünce yapısına sahip olduğu yönündedir. Grotius, Bodin'in düşünlerini analiz ederken açık bir şekilde direndiği yönünde bir izlenim taşır. Egemenlik düşünceleri genel olarak hükümdarlara bölünmez bir şekilde kullanma yetkisi tanırken, Grotius'un egemenlik düşüncesinde bazı noktalarında Bodin'in düşüncelerinde ayırmak istediği görülmektedir (Borschberg, 2006: 19-20).

Grotius'un kullanmış olduğu *Magistratus* (Eski çağda önemli kamu görevleriyle yükümlü kimse) kavramının devreye sokulmasıyla beraber Bodin'in egemenlik kuramının açıkça reddedilmeye başlanmıştır. Grotius, bu kavramı kullanarak, toplumsal erki uygulayanların yani krallar, prensler, kontlar, devlet meclisleri veya kent konseylerin yönetici olduklarını ifade eder. Grotius, yargıcın her hakkının devletten geldiğini ve kamusal erkin ortaklaşa rızayla oluşturulduğunu ileri sürmektedir. Sivil ya da kamusal erk kavramında ısrarlıdır. Majeste ya da *summ imperium* gibi kavramlardan titizlikle kaçındığı ve *summa potestas* teriminde direktmektedir. *Summa potestas*, insanlar arasında hiçbir üstün otorite kabul etmeyen devleti yönetme hakkı olarak tanımlanmaktadır. Yönetme erki, ebedi olmak bir yana, sınırsız ve mutlak da değildir. Grotius, *summa potestas*'in en önemli unsurunu, savaş ilan etme hakkını tartışırken, prensin savaşın sorumluluğunu üstlenme hakkının, ancak devlet çıkarına uygun olması koşulunda ve devletten yetki alması durumunda söz konusu olduğunu dile getirir. Grotius'a göre savaş ilan yetkisi öncelikli olarak devletin kendisine ait olduğunu ifade eder (Gelderen, 2011: 99). Grotius erken dönem eserlerinde de siyasi iktidar, hükümdarda kazanılmadan önce devlete verilir diyerek yukarıdaki görüşleri destekler nitelikte görüşünü beyan etmiştir (Borschberg, 2006: 54).

Grotius'a göre egemenliğin bölünebileceğini Savaş ve Barış Hukuku eserinde dile getirdiği görülmektedir. Grotius, bazen, egemenliğin, gücü kullanan birkaç kişi arasında ya da bir kısmını bir kişinin bir kısmının da başka bir kişinin elinde olarak nesnel (*partes potentiales*) ve kişisel (*partes subjectives*) olarak bölünebildiğini söylemektedir. Buna örnek olarak ise tek bir devlet olarak var olmasına rağmen Roma İmparatorluğu'nda iki ya da üç imparatorun var olduğunu belirtmektedir. Bazı

yazarların bu tip bir bölüşmenin sakıncılığı olarak gördüğünü ifade ederek, söz konusu olan durumun kuralı ortaya atanın iradesine göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Grotius, 2011: 55-56).

Grotius'a göre egemenlik kaynağını doğal hukuktan almaktadır. Doğal hukuk yapısı gereği sabit ve değişmezdir. Ancak egemenlik biçimi ise değişkenliklere açık olan pozitif hukuk kurallarından oluşmaktadır. Pozitif hukuk kuralları her milletin kendi örf, adetlerine ve bulunulan mevcut şartlara göre oluşmaktadır. Bunun sonucunda ise her milletin nasıl bir egemenlik biçimi içerisinde olacağı değişkenlikler gösterecektir. (Torun, 2005: 109). Gierke'nin ifade ettiğine göre: *“Halkın kendisini pozitif hukuk aracılığıyla yönetici haline getirmesi kabul etmenin dışında, gerçek bir halk egemenliğinin her zaman ve her yerde var olduğunu kabul etmemektedir”* (Gierke'den akt. Köker, 2018: 106).

Grotius, bir halkın yönetim biçimi ister monarşi, ister aristokrasi isterse demokrasi olsun egemen güce yetkiyi halkın verdiğini kabul etmektedir. Yönetim şeklinin değişmesi halkın kullanmakta olduğu hakları sona erdirmemektedir. Sonuç olarak yönetim şekli değişmiş olsa bile var olan halk aynı kalmaktadır. Örnek olarak ise Grotius şunu vermektedir: *“Egemenlik, baş olduğu için kralın elinde olsa da, aslında gövdenin tümü olan halktır, baş ise gövdenin bir parçasıdır.”* Özgür bir halk nesnel bir sözleşme yapması da yönetim biçiminin değişmesiyle değişmemektedir. Bu durumda egemenliği kullanan baş ya da kişi değişmiş olsa bile, egemenliğin asıl sahibi olan gövde aynı kalır. Egemenliğin kral tarafından kullanılmış olması, egemenliğin halkın olması gerçeğini değiştirmemektedir. Seçimle başa geçmiş olan kral ölürse ya da soyu kurursa, egemenlik yeniden halka geçmiş olur. Kral seçilen kişi tahta geçme hakkını halktan almaktadır (Grotius, 2011: 118, 149). Kral tarafından hukuka uygun şekilde yapılmış olan sözleşmeler ve vermiş olduğu sözler kendisinden sonra gelecek olan yöneticiler için de bağlayıcı olduğunu ifade etmek gerekir (Grotius, 2011: 134). Grotius, egemenliğin kaynağı olarak halkı görmesiyle beraber kendisinden önceki dönemde ortaya çıkmış olan egemenlik anlayışlarına göre büyük bir mesafe aldığını söylemek mümkündür (Özkan, 2016: 41).

Grotius'un egemenlik anlayışı kendisinden önceki düşünürlerden farklı olduğunu ve önemli gelişmeler aldığı belirtilmiştir. Grotius'a göre egemen, doğal

hukuk, ilahi hukuk ve uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde hareket etmekle yükümlüdürler. Kralın bu şekilde hareket etmeleri için halkına herhangi bir şekilde bir taahhütte ya da söz vermeleri gerekmemektedir. Egemenin hukuka aykırı olarak vermiş emirler ve buyruklar yerine getirilmemesi gerekir. Ancak egemenin herhangi bir şekilde hukuka aykırı buyruklar verdiğinde egemene karşı güç kullanmak yerine bunlara katlanması gerekmektedir (Grotius, 2011: 54-59).

Grotius'a göre egemen iktidar olduğu zaman Tanrı'ya veya ulusuna devlet yönetimiyle alakalı olarak vermiş olduğu sözler, egemenin yetkilerini kısıtlamakta olup fakat onu egemen olmaktan çıkarmamaktadır. Temel ilke olarak verilen sözün, söz verilen açısından hak yaratmaktadır. Egemen açısından kendisinin vermiş olduğu söze aykırı emirleri veya eylemleri haksızlık olacağından geçersiz sayılması gerekmektedir. Egemenin vermiş olduğu söze aykırı olarak davranmaması onun herhangi bir üst otoriteye bağlı olduğunu göstermemektedir. Verilen söze aykırı davranılması yok hükmünde sayılmasının sebebi üst bir otoritenin olmasından kaynaklanmamakta olup, doğrudan hukukun kendisinden kaynaklanmaktadır. Egemen, vermiş olduğu sözle beraber, sözünü yerine getirmediği takdirde iktidarı bırakmayı kabul etmiş olsa bile onu yerine getirmediği takdirde egemenliğinden herhangi bir şey kaybetmiş olmamaktadır. Egemen verdiği sözü yerine getiremediği zaman egemenlik bir süre güç kullanımıyla sınır hale gelmektedir (Grotius, 2011: 53-54). Grotius ortaya çıkarmış olduğu yeni egemenlik kuramıyla beraber egemenliği, üstü olmayan, başka bir makama ihtiyaç duymadan karar verebilen bir güç haline getirmektedir. Grotius, bireyleri siyasal zorunlulukları sivil güçten ayıracak her türlü dinsel otorite iddiasını reddeder (Larrère, 2017: 351).

Grotius'un devletin yönetenlerin hukuka aykırı emirlerinin uygulanması noktasında bu emirlerin uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir ancak bunun yapılırken yönetenlere karşı herhangi bir güç kullanılmasının doğru olmadığını söylemektedir. Buna sebep olarak ise insanın doğası gereği güç ve otoriteye boyun eğme meyillerinden söz eder. Daha da ileri götürerek kölelerin de efendilerine itaat etmesi ile bu görüşünü bağdaştırmaktadır. Tehlike içerisine giren bireylerin başkaldırma ya da direnme hakkını da bu şekilde cevaplayarak, boyun eğme davranışının ideal bir hareket olduğunu savunmaktadır (Grotius'dan akt. Torun, 2005: 110-111).

Halkın kendisi için en uygun siyasal yönetim biçimini belirlemeye hakkına sahip olduğunu belirtir. Fakat halkın, sahip olmuş olduğu egemenliği yönetici güce devretmesinin ardından tekrardan bu gücü geri alamayacağını ifade eder. Yönetici güç hangi özelliği taşırsa taşırsın yani ister olumlu bir niteliği olsun isterse de olumsuz bir niteliği olsun halkın tek çaresi bu güce boyun eğmektir. Devletin kurulma amacının barış, huzur ve düzenin devamını sağlamak olmasından dolayı bu güce karşı gelme söz konusu olamaz. Bu düşüncesini daha da öteye taşıyan Grotius’a göre devletin var oluşu yönetilenler için değil, yönetenler için var olduğunu savunduğu görülmektedir (Güriz, 1999: 192).

Grotius’un direnme hakkına karşı çıkmasının asıl sebebi devletin var oluş amacına ters düşeceğine inanmasından kaynaklanmaktadır. Grotius’a göre bütün insanlar kendilerini koruyup kollama hakkını bulundurlar. Sivil toplumun asıl amacının toplumsal uzlaşmayı elde etmeyi sağlaması için kurulmuş olduğundan dolayı devletin bireyler üzerinde öncelikli olarak sahip olmuş olduğu hakları bulunur. Devletin kurulmasından sonra insanların kendilerini müdafaa hakkı ortadan kalkmaktadır. Bunun sonucu olarak ise direnme hakkına bir sınırlandırılma gerektiğini ifade eder. Ancak yine de direnme hakkına şart olarak toplumsal huzurun bozulmasına ya da düzende herhangi bir kaosa neden olmayacaksa kabul edilebileceğini ifade etmektedir. Direnme hakkını sınırlandırırken Grotius, ilahi hukuk kurallarına başvurduğu görülmektedir. Devletin var oluş kaynağını insanın iradesiyle açıklamasına karşın, direnme hakkını ilahi hukuka dayandırarak sınırlandırılması bir çelişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir çelişki içerisinde düşmesinin ana sebebi olarak bireylerin birbirleri arasındaki çatışmayı önlemek istemesinden kaynaklandığını ifade etmek gerekir (Tadashi, 143-146).

Grotius devletin varlığına ilişkin Cicero’nun görüşlerini de eleştirerek şu şekilde düşüncelerini aktarmıştır:

“...Cicero şöyle demektedir: Bir devlette adaletsiz bir kimse kral olmuş ise ya da soylular ve halkın kendisi haksızlık yapmakta ise, artık yalnız devletin kötü olduğunu değil, devlet diye bir şey kalmadığını düşünmek gerekir. Ben bu görüşü aşırı ölçüde sert bulurum... Gerçekten, bir hasta gövde nasıl bir gövde ise bir devlet de, ne kadar hasta olursa olsun, yasaları, mahkemeleri ve yurttaşlarla yabancıların haklarını elde etmek üzere başvurabilecekleri gerekli bütün kurumları varsa, gene de devlet olarak kalmaktadır” (Grotius, 2011: 242).

Görüldüğü üzere Grotius, devletin varlığını gerekli olan şekil şartlarının elverişli olması durumunda devam ettireceğini ifade etmektedir. Hem vatandaşların hem de yurttaşların var olan haklarını arama noktasında devlet kurumlarının yer aldığını delil olarak göstermektedir. Aksine devlet kurumlarının olmadığı ve bireylerin hak arama özgürlüklerinin bulunmadığı bir ortamda devletten söz etmek mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak ise devletin kuruluş maksadını yerine getirilmediğini için devlet kavramından bahsedilemez. Grotius, mahkemelerin olduğu yerde ölçsüz ve orantısız ceza verilmesinin önüne geçildiğini ve kim neyi hak ediyorsa onun mahkemeler tarafından verileceğini söylemiştir (Grotius, 2005c: 1282). Ancak yargıçların yanlış karar verebilmelerinin de mümkün olduğunu ve bunun gerçeği değiştirmeyeceğini belirtmiştir. Suçlu olan kişi yargıç tarafından temize çıkarılsa bile doğal hukuk bağlamında suçlu olarak kalmaya devam edeceğinin üzerinde durmuştur (Grotius, 2005c: 1290). Grotius, doğal hukukun pozitif hukuka göre bir üst norm olarak görür ve yargılamalarda doğal hukuku aykırı olarak verilen kararların bağlayıcılığını doğal hukuku ölçüt olarak kabul eder.

3.2.HUGO GROTIUS'UN SİYASET FELSEFESİNDE BİREYİN YERİ

Grotius, insan aklınca kavranabilen doğal hukuka dayanan yaşam hakkı için gerekli olan belirli sosyal ilkelere göre yönetilen evrensel bir insanlık toplumunun olduğunu belirtmiştir (Wood, 2016: 148). İnsan doğası iki temel özellikten oluşur: kendini koruma arzusu ve topluma duyulan ihtiyaçtır. Bu iki özellik birbirlerini anlamlandırır ve bilgilendirir. Kendini koruma arzusu sosyal dürtü ile sınırlıdır, böylece insanlar doğal olarak varlıklarını her ne pahasına olursa olsun varlıklarını sürdürmeyi ve geliştirmeyi istemezler; tersine, diğer insanların şirketlerine duyulan ihtiyaç, kendini koruma dürtüsü ile sınırlıdır, çünkü bireyler, refahları için araçları güvenceye almak için doğal olarak çaba sarf etmek zorundadır. Dahası, kendini koruma hareketi ve girişkenlik dürtüsü hem duygusal hem de bilişeldir; Hem rasyonel olmayan hem de rasyoneldirler, akıl almaz içgüdünün gücüne ve iyi düşünülmüş planlara sahiptirler. Esasen insanların hem sosyal hem de kendini koruyan varlıklar olduğu için, başarılı varlığımız için iki şeyin zorunlu olduğu sonucuna varmaktadır. Diğer insanlara ait olanlardan uzak durmalı ve gerçekten ilgi alanımıza neyin hizmet ettiği konusunda makul bir çaba sarf etmelidir (Miller, 2011).

Grotius, doğa halinin özel mülkiyetin yaratılmasından ve sosyal sözleşmenin kurulmasından ve böylece toplumun oluşumundan önce geldiğini ifade etmektedir. Grotius, bireylerin birbirleri üzerindeki haklarını, bedenlerini, yaşamlarını ve mülklerini nasıl kazandıklarını ve hangi şartlar altında olduklarını sorgulamaktadır. Grotius, yapmış olduğu gözlemlerin sonucunda önemli farklılıklara rastlar ve bunun sonucunda bireyden topluma doğru evirildiğini gözlemler. Genel olarak doğa ve yaratılış anlayışı içerisinde bireyin, akıl kullanımı yoluyla ebedi gerçeklere erişebileceği görüşünü taşıyarak, bireyin bunu kavrayabileceğini ve serbest iradesiyle, eylemlerini kişisel ve ortak yarara doğru yönlendirebileceğini düşünür. Tanrı tarafından yaratılmış olan insanın, kendi eylemlerini yönetme gücüne sahiptir ve kendi bedeni, yaşamı ve mülkiyeti üzerinde güç sahibi olduğunu dile getirmektedir (Borschberg, 2006: 27-29).

Grotius, siyaset felsefesi içerisinde bireyin son derece önemli olduğunu ifade etmek gerekir. Doğal hukuk çerçevesinde insanların doğuştan gelen hakları olduğunu ve bunun insanın insan olmasından kaynaklandığını dile getirmektedir. Grotius, doğal hukukun değişmez olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“... Doğal hukuk yalnız insan iradesinin dışında kalan şeyleri değil, aynı zamanda, bu iradenin herhangi bir eyleminde doğan şeyleri de kapsamaktadır. Örneğin, bugün yürürlükte olduğu biçimde mülkiyet hakkı, başlangıçta insan iradesiyle kabul edilmiştir; ancak, bu hak bir kez kabul edilmiş olunca da, sizin olan bir şeyi rızanıza aykırı olarak almamanın suç olduğunu da doğal hukuk göstermektedir... Doğal hukuk değişmezdir de; öyle ki, Tanrı bile onda herhangi bir değişiklik yapamaz. Gerçekle ilişkisi olmasa da şöyle denilebilir: Tanrı'nın gücü ölçüye ne kadar sığmaz olursa olsun, bu gücün bile erişemeyeceği birtakım şeyler vardır. Nasıl, iki çarpı ikinin dört etmemesini sağlamak Tanrı'nın bile elinde değilse, özü kötü olan bir şeyin kötü olmasını sağlamak da O'nun elinde değildir” (Grotius, 2011: 33).

Grotius, bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri için bütünlüklerini korumanın temel amacı olduğunu belirtir. Kişinin bütünlüğünü mülkiyetin ilk konusu olarak görmektedir. Doğal hukuk çerçevesinde mülkiyeti ele alarak, bireylerin toplum içerisinde kendilerine ait olan hak ve özgürlüklerin kullanılmasını konusunda düşüncelerini ifade etmektedir. Grotius, toplum içerisinde bireylerin bir arada yaşama arzusu barındırdığını ancak bu ilişkilerde bir çatışma durumunun olmasına karşın devletin var olması gerektiğini vurgulamaktadır (Ağaoğulları, 2011: 418). Grotius'a göre hak kavramı subjektif bir kavramdır ve doğası gereği insanın

başkalarını cezalandırma hakkına sahip olmadıklarını belirtmektedir (Borschberg, 2006: 4).

Bazı teorisyenler, sadece belirli inançlara sahip olanları sevdiklerini ve koruduklarını savunarak, yasaların kapsamına epistemik veya doksastik kısıtlamalar koymaya çalıştılar. Yasaların uygulanabilirliğini belirleyen inançlar doğada genellikle dindar olduğu için, doğal yasaların yalnızca Hristiyanlar için geçerli olduğu ve Hristiyan olmayanları kapsamadığı söylenirdi. Doğal yasaların ahlakın temelini oluşturduğu göz önüne alındığında, Hristiyan olmayanları kapsamadıkları için, Hristiyan olmayanları ahlaki olarak ele alma zorunluluğu yoktur. Grotius da bu tür tartışmalara şiddetle karşı çıktı. Onun için, doğal yasalar, tüm rasyonel ve sosyal varlıklara uygulanır. Ne düşündükleri veya inandıkları önemli değil; rasyonel ve sosyal ise, doğa yasalarına tabidirler (Miller, 2011). Grotius'un bu anlayışına göre insanın sadece insan olmasından kaynaklı olarak doğa yasalarına tabi olduklarını söylemektedir. Herhangi bir yere ait olmasının ya da herhangi bir gruba dâhil olmasının bu noktada bir önemi olmadığı görülmektedir.

Grotius yapmış olduğu erken dönem çalışmalarında da cumhuriyetin (topluluk) sözleşmeye dayalı kökenini, yönetenlerin ve vatandaşların karşılıklı ilişkileri üzerinde durduğunu söylemek gerekir. Siyaset felsefesinin klasik sorunlarına odaklanarak, farklı toplumsal seviyelerde farklı türdeki sözleşmelerden doğan haklar ve yükümlülükler hakkında önemli bir fikir verdiğini söylemek doğru olacaktır. Grotius'un yapmış olduğu politik ve yasal çalışmalarında genel olarak karakterize edilen iki söylemin hâkim olduğu görülür. İlk olarak, aile üyelerinin (örneğin karı-koca ya da ebeveyn-çocuk) ilişkilerinin karşılıklı olarak ortak yükümlülüklerini izah ettiği görülür. İkinci olarak ise, incelemiş olduğu konularda genel noktaları belirleyerek, bunları daha çok özel konulara bölerek daha ayrıntılı bir şekilde ele almayı tercih etmiş olduğunu söylemek doğru olacaktır (Borschberg, 2006: 23-25).

Grotius, insanların sosyal varlıklar olarak var olduklarını söylemektedir. Akbay'a göre, bireylerin içerisinde bulunan sosyal olma içgüdüleri küçük yaşlardan itibaren kendisini göstermeye başlamaktadır. Bu güdünün kendisini göstermeye başlamasından itibaren diğer bireylere karşı bir yardımcı olma isteği ortaya çıkar. Bu güdü bireylerde bir toplumsal yaşama geçmeyi ve siyasal toplum yapısının

oluşumuna katkıda bulunur (Akbat'dan akt. Özkan, 2016: 35). Çağdaşları tarafından şartıcı olan önermesi ise Tanrı olmasa bile ya da insanlara ait meseleleri umursamasa da doğal hukuk düzeniyle insanların toplumu oluşturabileceğinden söz etmiştir. Ancak sözlerinin Tanrı'nın varlığını inkâr olarak anlaşılmasını da belirtmiştir (Wood, 2016: 150). Grotius, toplumsal sözleşme düşüncesi içerisinde devleti oluştururken kendisinden önceki düşünürlerin görüşlerini de önemsemıştır. Johannes Althusius'un kurmuş olduğu toplumsal sözleşme kuramı ile Grotius'un toplumsal sözleşme kuramı benzerlikler içermiştir. Althusius, Almanya'da doğal hukuk kuramının yerleşmesi noktasında ve bireylerin temel haklarının krala karşı savunulmasında büyük bir rol üstlenmiştir. Egemenliğin tarafların ortaklaşa şekilde imzalamış olduğu bir sözleşmeye dayandığını belirtmiştir. Bu sözleşmeye göre tarafların herhangi birisi sözleşmeye uygun şekilde sorumluluklarını yerine getirmezse halkın devrim hakkını kullanabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda yönetenlerin halkın çıkarını savunmak ve korumakla yükümlü olduğunu aksinin olması durumunda ise halkın kendisi veya temsilcileri tarafından yönetimin geri alabilme hakkını sahip olduğunu söylemiştir. Grotius ise Althusius'un toplumsal sözleşme kuramını yeniden revize ederek bireylerin temel haklarını hukukun kaynağını teşkil ettiğini ifade etmiştir. Böylece bireysel haklar hukukundan siyasi topluma geçişi sağlamıştır (Bloch'tan akt. Özkan, 2016: 36).

İnsanın kendi bedeni, yaşamı, iradesi, eylemleri ve dünyadaki mülkiyeti üzerindeki egemenliği, Grotius'un siyasi düşüncesindeki teorik köşe taşlarını oluşturur ve aynı zamanda Hollanda hümanistinin doğaya ilişkin olarak düşünceleri üzerinde önemli bir başlangıç noktası olarak ortaya çıkar (Borschberg, 2006: 31). Grotius, doğal hukuktan kaynaklandığını ifade ettiği söz vermenin önemi üzerinde durmuş, verilen sözün yerine getirilmemesi durumunda doğal hukuk bakımından bir hak yaratacağını söylemektedir (Grotius, 2011: 123). Verilen sözün yerine getirilmesi noktasında bireyleri birbirlerine bağlayan bir bağ oluşturduğunu ifade eder. Grotius, herhangi bir topluluğa katılanların, bir ya da daha fazla kişinin buyruğu altına girmeyi açık ya da kapalı bir şekilde kabul etmelerinin bir söz verme olduğunu belirtir (Grotius, 2011: 20-21). Grotius'un genel görüşleri içerisinde en çok eleştiri alan konu ise bir kişinin başka bir kişinin kölesi olmayı kabul edebileceğini görüşleri arasında yer vermesidir. Grotius eleştirilen görüşünü şu sözleriyle belirtir:

“Bir kimse, dilediğinin kölesi olabilir... Özgür bir halk da, kendisini yönetme Hakkını, hiçbir parçasını kendine ayırmaksızın, tümüyle başkasına geçirerek, kendisini bir kişinin ya da daha çok kimsenin yönetimi altına neden koyamasın?”
(Grotius, 2011: 48-49).

Özellikle Rousseau tarafından Toplum Sözleşmesi eserinde bu sözlerin büyük bir eleştiriye tabi tutulduğunu ifade etmek gerekir.

Grotius, halkın bir örgütlenme içerisine girerek egemen konumuna geldiği söylemektedir. Ancak egemenliği bir krala teslim etmesinde bir sakınca yoktur. Özgür iradesiyle egemenliği krala teslim ettikten sonra, herhangi bir şekilde ona karşı bir direnme yoluna giremeyeceğini ifade etmektedir (Spitz, 2017: 239). Grotius, genel olarak doğal hukuk çerçevesinde direnmeye izin verilemeyeceğini ve direnme hakkı kavramıyla ilgili olarak ortaya çıkan sorunu doğal hukuk aracılığıyla şu şekilde ifade etmektedir:

“Kendisine karşı yapılmak istenen haksızlıklara direnmek herkesin, ... Doğal bir hakkıdır. Şu var ki, devlet, kamusal birliği ve düzeni sağlamak üzere kurulmuş olduğu için, hem kendimiz hem de mülkiyetimizde olan şeyler üzerinde, bu amaca varmak için gerektiği ölçüde, bir yüce hak de elde eder. Bu yüzden de devlet, kamusal birlik ve düzen yararına, herkese tanınmış böyle bir direnme hakkının sınırsızca kullanılmasını yasaklayabilir. Devlet başka türlü de yapamazdı; yoksa amacına erişemezdi. Herkesin direnme hakkı sınırsız bırakılmış olsaydı, artık bir devlet değil, toplum bağı olmayan bir kalabalık sürüsü ortaya çıkmış olurdu”
(Grotius, 2011: 60).

Görüldüğü gibi Grotius, devletin bütün bireylere ayrı ayrı olarak direnme hakkının verilmesinin toplumsal barış ve huzur ortamının yerine bir kaos halini alacağını göstermektedir. Hangi koşullarda direnme ya da isyan hakkının kullanılabileceğini de devlet tarafından belirleneceğini söylemektedir. Buradaki görüşleriyle daha çok mutlakçı olarak anılmasına bir gerekçe olduğunu ifade etmek gerekir (Bull, 2015: 85).

Grotius, devletin kurulma amaçlarından başka yöne doğru gitmesi sonucunda ise direnme hakkının olabileceğini ortaya koymaktadır. Direnme hakkı için kaçınılmaz bir durum olması gerektiğini, halkın değişmemesi yönünde iradesi varken kanunları değiştirmeye çalışması, devleti başka bir güç unsuruna devretmesi, bütün halka karşı düşmanca tavır almış gibi gözükmesi ve devleti kaybetmek için elinden

gelen her türlü çaba içerisinde bulunması durumunda direnme hakkına başvurabileceği, bu tip davranışların halkı yönetmek iradesinden ziyade devleti yok etme arzusu olduğunu söyleyerek bu konularda herhangi bir itirazının bulunmadığı görülmektedir (Spitz, 2017: 240).

Grotius, Hollanda İsyanı sırasında meydana gelen şiddet olaylarını cezalandırmak için çağdaşlarının tartışmalı kaynak havuzundan alıntı yapma şeklindeki hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Vatandaşlara kesin olarak konuşma konusundaki siyasi direniş hakkını inkâr etmese de, sıkıntılı zamanlara değinen Grotius'un bireylere iyi bir vicdanla sadece sabır ve duaları silah olarak kullanılması gerektiği tercih etmiştir. Adaleti süren pasif ve yalnızca hukuk içerisinde kalınmasını gerektiği ifade etmiştir. Ülkesinde meydana gelen karmaşalardan dolayı Grotius'un aktif siyasi direnişe muhalifliği karşı bir bakıma daha toleranslı bir şekil almıştır. Grotius'un bu sebepten ötürü direnme hakkı noktasında ne zaman ve nasıl olacağı konusunda önemli görüşlerine yer verdiğini söylemek mümkündür (Borschberg, 2006: 57-58).

Grotius, belli başlı şartlar içerisinde direnme hakkının olabileceği ve bu şartların neler olduğunu *Savaş ve Barış Hukuku* adlı eserinde dile getirmiştir. Grotius'a göre, egemenlik hakkını kullanan kral, sorumluluklarını yerine getirmeyerek hukuk kurallarını ihlal etmesi durumunda öldürülmesinin mümkün olabileceğini söyler. Devleti yöneten kişi ya da kişilerin görevlerini bırakmaları halinde sade bir yurttaş olarak hayatına devam ederse, bu kişi ya da kişiler artık sadece bir yurttaş olarak anılırlar. Egemen güç, egemenlik hakkını başka bir ülkenin iradesine bağlı kılmaya çalıştığı takdirde halkın buna karşı direnme ve ayaklanma hakkı olduğunu ifade eder. Egemen gücün açık bir şekilde halkına düşmanca bir tavır gösterdiği durumda halk tarafından bunun anlaşılması durumunda, halkın bu güce karşı direnme hakkı bulunur. Herhangi bir şartı yerine getirmek kaydıyla hükümdar olan kişi, bağlı olmuş olduğu şartları yerine getirmemesi durumunda, halkın direnme hakkı ortaya çıkmaktadır. Egemenliğin kullanımının bölündüğü koşullarda yetki gaspı yaparak diğer alana müdahale eden hükümdara karşı da direnme hakkı söz konusu olmaktadır. Yönetme gücünü elinde bulundururken kendisine bağlı olan halka, belirli koşullarda direnme hakkı veren hükümdarlara karşı da koşulların oluşması durumunda direnme hakkının mevcut olduğunu dile getirmektedir (Grotius, 2011: 60-63).

Grotius'un erken dönem yazılarında bir barış prensi gibi davranmadığını söylemek doğru olacaktır. Savaşa olan bakış açısı tiranların hükümdarlığı kabul etmek ya da bunlarla baş etmek için bir seçenek olarak görmüştür. Ancak erken dönemdeki eserlerinde haşmetli bir prene karşı herhangi bir savaşın ve herhangi bir silahlı direnişin sağlam hukuki gerekçelere dayanması gerektiğini ve başka bir şekilde müdahalenin mümkün olmadığını mesajını vermiştir (Borschberg, 2006: 69).

Grotius'un belirtmiş olduğu bu şartlar çerçevesinde bireylerin ya da halkın direnme hakkı olduğu açık bir şekilde ifade ettiği görülmektedir. Bunun haricinde zorbaca, baskı ve şiddet yoluyla egemenliği ve devleti ele geçirene karşı direnme hakkının olamayacağını ifade ettiği görülmektedir. Çünkü toplumsal huzur ve devletin sağlamış olduğu düzenin bozulmasına neden olabilecek direnmeler ve ayaklanmalara karşı olduğunu belirtmektedir. Devletin zafiyete uğramaması için bu şekilde de olsa başa geçen hükümdara mutlak itaat içerisinde olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Grotius, devletin, toplumsal huzuru ve bireylerin güvenliğini sağlaması için kurulduğunu ve devleti oluşturan bireyler üzerinde bireysel hakların üstünde bir hakka sahip olduğunu ifade eder (Grotius'dan akt. Torun, 2005: 109-110).

Grotius'a göre dünyanın başlangıcında ortak mülkiyetin olduğunu ve bunun, işbölümü ve insanların günah işlemeye başlaması sonucunda, insanların bir paylaşımına gittiklerini ifade etmektedir. Grotius, insanların toplum sözleşmesi yaparak, mülkiyet kurumunu garanti altına söylemektedir. Grotius'un mülkiyeti insan doğasının ve toplumsal gereksinimlerin içinde var olduğunu belirtmektedir (Wood, 2016: 149). Grotius, mülkiyeti şu şekilde tanımlamaktadır: "*Herkesin canı, gövdesinin parçaları, özgürlüğünü yalnız kendisinin olacak, bunlara karşı herhangi bir kimse, haksızlık işler duruma düşmeksizin bir saldırıda bulunamayacaktır*" (Grotius'dan akt. Köker, 2018: 99). Bu tanımla birlikte Grotius, mülkiyeti bireyselleştirmektedir. Mülkiyet hakkının sadece bireysel olarak kullanılma imkânı olan veya bireysel bir hakka dönüştürebileceğimiz şeylerde olduğunu söylemektedir. Özel mülkiyet şekline getirilemeyen şeylerin kamusal mülkiyet altına da alınamayacağı söyleyerek her ikisinin de çıkış noktasının aynı şekilde ifade etmektedir (Wood, 2016: 149).

Mülkiyetin korunmasını doğal hukukun temel ilkelerinden biri olarak gören Grotius, insanın bedeni, canı ve özgürlüğünün doğal olduğunu belirtmektedir. Grotius aynı şekilde insanları sahip oldukları nesnelere üzerinde de mutlak olarak bir tasarruf hakkını dile getirmektedir. Buna göre bireysel-özel mülkiyet hakkını mutlak egemenlik yani *Dominium* olarak görmektedir. Zagame'ye göre: “*Grotius, Hükümdarın yararına res singulorum üstünde bir dominium'u destekler ve skolâstiklerin egemen mülkiyetine çok benzeyen bu ayrıcalığı nitelemek için de özel mülkiyet ifadesini yaratır*” (Zagame, 2017: 625-626).

Grotius, doğal hukuk bağlamında nefsi müdafaa kavramını ele almıştır. Hukukun kaynaklarını belirledikten sonra hangi savaşın haklı olup olmadığı üzerinde çeşitli tartışmalar üzerinde durduğu görülmüştür. Bireyler arasındaki çatışmaları ya da mücadeleleri savaş olarak tanımlamış ve kamusal savaşla aynı nitelikte olduğunu söylemiştir (Grotius, 2005a: 134-135). Grotius'a göre insanın ilk görevinin kendisini korumak, doğaya uygun şekilde hareket etmektir. Doğanın temel ilkeleri savaştan kaçınmayı değil bunun tam tersine şartlar oluşmuşsa savaşın gerçekleşmesinden yanadır. İnsanın kendi canını korumaya çalışması ve yararlı olan şeyleri elde etmek için zor kullanmaya yönelmesi doğaya aykırı değildir. Bu sebepten ötürü insanın diğer bireylerin haklarını ihlal etmeden kendi çıkarını korumak için çabalaması toplumun doğasını aykırı olmadığını söylemek mümkündür. Grotius, bu konu ile alakalı olarak Cicero'ya atıfta bulunmuştur:

“Bir uyuşmazlık ya tartışarak ya da güç kullanılarak çözümlenebilir. Tartışarak uyuşmazlıkları çözmek insanlara, zor kullanmak ise hayvanlara uygundur. Fakat insanlar tartışarak uyuşmazlıkları çözemiyorsa zora başvururlar. Zora zorla karşılık vermez de ne yapabiliriz ki? Bu güce karşı koymak doğal olarak yasaldir” (Grotius, 2005a: 185).

Grotius yine zora karşılık verilmesiyle ilgili olarak Seneca'ya da atıfta bulunmuştur: “*Bir insanın başkalarına verdiği acının misliyle aynı şekilde farklı bir acıyla cezalandırılması gerekir*” şeklinde belirtmiştir (Grotius, 2005a: 191). Grotius, suç ve cezaları doğal haklar içerisinde ele alır. Üç tür ceza bulunur: Birinci tür cezalar bireylerin davranışlarını, ikinci tür cezalar birey ve toplumdaki diğer insanların davranışlarını düzenlemeyi hedefler. Bu iki tür cezanın sonuçları ise üçüncü tür cezaya yol gösterir: evrensel güvenlik. Bütün tüm insanlar kendilerine doğruluğu

rehber edinir ve bunun için çaba harcarsa, kimse haksız yere zarar görmemiş olur (Grotius, 2006: 32).

Doğal hukuk, öç alma duygusuyla hareket edilerek ceza verilmemesi yasaklamıştır. Verilen cezalarda mağdurun, suçlunun ve toplumun yararının göz önünde bulundurulması gerekir. Suçlunun yararını sağlamak için ceza; uyarma, azarlama ve suçluyu kötülüğün çekiminden uzaklaştırarak doğru yola erişimini sağlamaktır. Mağdurun yararına olacak ceza ise suçluyu yok ederek zarar meydana getiremeyecek hale getirerek, aklını kullanarak zararlı davranışlardan vazgeçmesini sağlamaktır. Toplumsal açıdan yarar ise alınmış önlemlere ek olarak suçlunun tutuklanarak başkasına zarar veremeyecek duruma getirilmesidir. Suçlunun yararını hedefleyen cezaları sağduyu sahiplerinin uygulamasına doğa izin vermektedir. Mağdurun ve toplumun yararını hedefleyen cezaların da adalet sınırı içerisinde verilmesi doğal hukuka uygun olduğunu söylemek gerekir. Cezaların verilmesi noktasında bu cezalar özel kişilerin eliyle değil devlet tarafından ve kanun sınırları içerisinde olması lazımdır. Suçlamaların ölçsüz olmaması için savcılık görevini yerine getirenlerin de devlet tarafından görevlendirmesi uygundur. Verilen cezaların suçlarla orantılı olması noktasında hukuka saygı noktasında iyi durumda toplumlar, aralarında çıkabilecek çatışmaları ve anlaşmazlıkları çözmek için en bilgili ve iyi olanları yargıç olarak göreve getirirler. İşlenen suç ve suçluyu cezalandırma hakkı sadece yargıç olanlara tanınmıştır. Bu sebepten ötürü toplumun diğer bütün kesimi doğanın kendisi tanımış olduğu bu haktan vazgeçmiş olurlar. Misilleme hakkı doğa tarafından bireylere tanınmışken ve akıl suçun karşılığının verilmesini belirtken, cezalandırma hakkının kimin tarafından kullanılacağından bahsetmemektedir. Fakat doğa, cezaların bir üst makamın vermesinin gerektiğini açık bir şekilde gösterir (Grotius, 2005b: 949-988).

Grotius, dışa yansımamış ve bütün bir şekilde insanın iç dünyasında kalan eylemlerin diğer bireylere karşı hak ve yükümlülük yaratması insan doğasına uygun olmadığından dolayı cezalandırılmayacağını söylemiştir. Roma hukukun bu konuyla alakalı sözlerine eserinde yer vererek şu şekilde ifade eder: “*Hiç kimse düşünleri yüzünden cezalandırılmayı hak etmez*” (Grotius, 2011: 179). Aynı şekilde doğal hukuk açısından cezaların şahsiliği konu ele alarak: “*...Hiç kimse bir başkasının eyleminden sorumlu değildir; ancak, mülkiyet hakkı kadar eski bir kural*

uyarınca, ölenin malları, bu mallara bağlı yükümlerle beraber mirasçısına geçer”
(Grotius, 2011: 236).

Grotius’un kölelikle ilgili düşünceleri hakkında çeşitli okumalar yapılmış olup bu konuya ilişkin görüşlerine de rastlanmıştır. Bu konudaki düşünceleri daha sonrasında Rousseau tarafından eleştirildiğini de söylemek gerekir. Grotius’a göre eğer bireyler emeğini satabiliyorlarsa, sebepleri varsa, o zaman özgürlüklerini de satabilmeliler. Bütün özgürlüklerini satarlarsa, o zaman elbette kölelerdir. Aristoteles’e de atıfta bulunarak kölelik için doğmuş insanların var olduğu gibi yönetmekten daha çok boyun eğmeye yatkın olan halklarında olduğundan söz etmiştir (Grotius, 2011: 48-49).

Grotius, evlilik ve aile konusunda önemli düşüncelere sahiptir. Bu düşünceler bireye bakışı açısından büyük bir önem taşımaktadır. İlk olarak, insanın doğuştan gelen, diğer insanların varlığında rahatlık bulma yönündeki ilkel eğilimleri temsil eder. İkinci olarak ise, cinsiyetler birliğinden kaynaklanır. Her ikisi de, Grotius’un açıklamaya çalıştığı gibi, yanlarında farklı kişiler için farklı hak ve sorumluluklar taşır. Roma hukuku geleneğinde, evlilik sözleşmeli bir düzenleme olarak görülmektedir, fakat eşlerin eşitliğini içeren bir sözleşme değildir. Grotius, bu düşüncenin aksine karısının refahını taşıyan bir kocanın da olması şartını eklemektedir. Karşılıklı olarak karı-kocanın birbirlerine olan itaatinin olması gerektiğini ifade Grotius’un bunun koşulunu da doğal akla ve Hristiyan vahyine aykırı davranılmadığı ölçüde olması gerektirdiğini ifade eder. Grotius’un düşünceleri çocukların hak ve yükümlülüklerini tartışmaya döndüğünde karmaşık bir durum ortaya çıkar. Grotius, ebeveynlerin çocukları üzerindeki haklarını göz önünde bulundurur ve ebeveynlerin, çocuklarının eylemlerine, tutkularına ve eşyalarına, haklarına göre düzenlenmiş olduğu sürece hakları olduğunu söylemektedir. Çocuklar ebeveynlerine itaat etmesi gerektiğini belirtir. Ebeveynlerin, çocuklarının iyiliği için çaba göstermekle yükümlü olduklarını ve yetişkinlerinden sonra kendi rızalarına göre davranmakla serbest oldukları ifade eder. Grotius’un ortaya koymuş olduğu bu düşünceler birey ve devlet arasındaki karmaşık ilişkinin kilidini açmak için hizmet eden bir dizi temel sonucun ortaya çıkmasına vesile olacak konuma yerleştirilmiştir (Borschberg, 2006: 31-39).

3.3.SİYASET FELSEFESİNDE HUGO GROTIUS'UN DEVLET VE BİREY İLİŞKİSİ ANLAYIŞI

Grotius'un siyaset felsefesi içerisinde devlet ve birey ilişkisinin değerlendirilmesi noktasında egemenlik, mülkiyet ve direnme hakkının önemini vurgulamak gerekir. Grotius'un siyaset felsefesinde devleti ve bireyi ayrı şekilde ele alınmasından sonra, her iki kavramın beraber bir şekilde ele alınması konunun daha iyi anlaşılması noktasında önem arz ettiğini belirtmek gerekmektedir.

Grotius, toplumun oluşumu noktasında insanın özgür iradesinin sonucu olduğunu ve özgür bireylerin özgür bir şekilde seçilmesiyle oluşturulduğu ifade eder. Bir yönetim sisteminin seçimi sonucunda vatandaşlar açısından farklı türlerden sorumluluklar ve yükümlülükler doğurduğunu belirterek, bireylerin farklı türden haklara sahip olmasıyla şekilleneceği söyler. Aristo'ya göre monarşi tercih edilen bir hükümet biçimidir. Buna karşılık ise Grotius, diğer hükümet biçimlerinin kesinlikle uygulanabileceğini ve kabul edilebilir olduğunu söylerken, bireylerin kendi özel koşullarına göre en uygun olan yönetim biçimini ve anayasayı seçmekte özgür olduklarına ifade eder. Devleti yöneten hükümdar ya da yöneticilerin toplumun genel çıkarını korumakla ve refahını arttırmakla yükümlü olduklarını belirtir. Elinde bulundurduğu gücü kullanarak tiranlığa doğru yönelen hükümdarlara karşı direnilebileceğini ve yönetimden alınabileceğini belirtir (Borschberg, 2006: 17-19). Grotius, her ülkede yürürlükte olan anayasaların, o ülkede yaşayan bireylerin kendilerine en uygun bir biçimde belirlemiş olduğu yönetim şeklini gösteren belgeler olduğunu ifade etmiştir. Hangi yönetim şeklinin daha iyi olduğu konusunda farklı görüşler mevcut olsa dahi, ülkede yönetim şeklini belirleme işinin halk tarafından yapılması gerektiğini söylemiştir. Grotius, Hollanda'da uygulanan anayasal monarşiyi ideal şeklini düşünür ve kralın kanunlarla sınırlandırılması gerektiği fikrini taşımıştır (Özkan, 2016: 37).

Grotius, William Barclay'in çalışmalarına benzer bir şekilde geliştirmiş olduğu düşüncelerini Savaş Barış Hukuku eserinde şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir kral krallığını yabancılaştırmaya ya da boğun eğdirmeyi üstlenmeyi taahhüt ederse, bu durumda karşı koyabileceği konusunda hiçbir şüphem yok. Çünkü egemen güç, söylediğimiz gibi, bir şeydir, onu tutma şekli başkadır ve halk, egemen gücü elinde tutma biçimindeki bir değişime karşı çıkabilir, çünkü bunun egemen gücün içinde yer almamasından ötürü” (Grotius, 2005a: 373-375).

Grotius, devlet ve birey ilişkisi çerçevesinde bireye direnme hakkının verilip verilmeyeceği noktasında düşüncelerini ifade etmiştir. Genel manada direnme hakkına karşı mesafeli bir tavır gösterse de bazı şartların olgunlaşması durumunda bireye direnme hakkının verilmesi gerektiğini düşünceleri içerisinde yer bulmuştur. Grotius, doğal hukukun genel olarak ayaklanmaya izin vermediğini belirtir. Ancak, bireylerin kendisine karşı yapılmış olan haksızlıklara karşı direnmesinin doğal bir hakkı olduğunu da söyler. Devlete karşı direnme noktasında ise sınırsız bir şekilde olmasına karşı çıkar. Çünkü Grotius'a göre devlet, kamusal birliği ve düzeni sağlamak üzere kurulmuş bir yapı olduğu için hem birey üzerinde hem de bireyin mülkiyetinde bulunan şeyler üzerinde yüce bir hakka sahip olduğunu söylemektedir. Devletin direnme noktasında sınırsız bir şekilde bütün bireylere bunun kullanılmasına izin vermiş olsaydı, devletin kuruluş gayesi ortadan kalkar ve karşısında bir kalabalıktan ibaret bir grupla karşı karşıya kalınacağını vurgulamaktadır (Grotius, 2005a: 338-342). Wood'a göre direnme hakkı konusunda Grotius'un yaklaşımı bireyin, devletle ilişkisi noktasında çok dar bir şekilde tanımlanmış olduğu yönündedir (Wood, 2016: 153).

Grotius, egemenliği mülkiyet hakkı ele aldığından sınıflandırmayı da buna uygun olarak yapmıştır. Soyut ya da somut bir şeyle, o şeyi elde etme şekli arasında fark olduğunu söylemiştir. Bu sebepten ötürü edinim şekillerine göre egemenliği; geçici bir süreliğine, yararlanma hakkı ve tam mülkiyet hakkı olmak üzere üç tipe ayırmıştır. Grotius'a göre Roma'da diktatörler egemen gücü belli bir sürede, kralların çoğu ise yararlanma hakkı çerçevesinde ellerinde bulundurmuşlardır. Egemenliği haklı bir savaşta elde eden veya halkın koşulsuz şartsız teslim olduğu krallar tam mülkiyet hakkı olarak egemenliği ellerinde tutarlar. Halk sadece daha büyük kötülöklere maruz kalmamak için kralla itaat etmiştir (Grotius, 2011: 51-52). Ayrıca egemenliğin her an halk tarafından geri alınacak şekilde krala verildiği şekli bulunur. Bu egemenlik türünde halk tarafından gönüllü bir şekilde kurulmamıştır. Şartlı olarak tahta geçen krallar yapmış olduğu icraatlar veya verdikleri kararlar, yetki veren halk tarafından bozulma hakkına sahiptir (Grotius, 2011: 52).

Grotius'un hakların aktarılabilirliğini kabul etmesi onu politik felsefenin büyük sorunlarından biri için yeni bir çözüme götürdü. Devletin hak veya gücünün kaynağı nedir? İki geleneksel cevap ortaya konulmuştur. İlk olarak Tanrı idi - devleti kurdu ve yetkiyi yaptırımından almıştır ve ikinci olarak, devlet güçlü olduğu için

yönetme yetkisine sahiptir. Grotius bu ikisiyle de ilgilenirken, sonunda başka bir şeye karar verdi. Grotius, her hakkı özel bireylerden durumuna gelmiş aynı hakkı vardır, sulh durumundan ona gelir arasında ve benzer şekilde, devletin gücü toplu sözleşmenin sonucudur. Uzatılmış bir zaman diliminde meydana gelen sayısız, ayrı, sıralı kararlar sayesinde, bireyler giderek doğal olarak sahip oldukları güçle birleştirilerek toplumu yönetmek için kurumlar kurmaya karar verdiler. Sonunda, bu kurumlar devlet olan tek bir tutarlı bir varlık haline geldi. Öyleyse, devletin gücü ne Tanrı'nın ne de saf gücün ürünü değil, bireylerin yetki veya haklarının kasıtlı aktarımıdır. Bu fikri doğuştan gelen bir sözleşmeyle ilgili olarak yorumlamak yanlış olabilir (Tuck'tan akt. Miller, 2011).

Bir egemenlik hakkının devredilmeksizin ortadan kalkması durumunda köleler ve hâkimiyet altında tutulan halklar özgürlüklerini kazanırlar. Bu hâllerde, egemenliğin sahibinin ortadan kalkması durumunda egemenlik de ortadan kalkar. Şayet egemenliğin sahibi hanedan, bir ardıl (halef) bırakmaksızın yok olursa, egemenlik de ortadan kalkar. Egemenliğin sahibi bir halkın yok olması durumunda da egemenlik ortadan kalkar. Bir halk, şayet bütün mensupları ortadan kaldırılsa ya da halk, halk niteliğini kaybederek tamamen dağılırsa yok olmuştur ve egemenlik de ortadan kalkar. Bir halkın, halk olarak egemenlik sahibi olma hakkı kaybedildiğinde de, artık egemenliği söz konusu olmaktan çıkar. Böyle bir durum, bu halkın mensuplarının köle durumuna düşmesi durumunda ya da bu halkın mensupları bireysel olarak özgürlüklerini korusalar da, halk olarak hâkimiyet altına düşmeleri durumunda gerçekleşir. Basit bir sınır değişikliği ya da hükûmet değişikliği böyle bir sonuç doğurmaz. İki devlet birleştiğindeyse, ikisinin de sahip oldukları egemenlik hakları birleşir ve böyle bir durumda da egemenlik ortadan kalkmaz. Bir devlet farklı devletlere ayrıldığı da, eski devletin egemenlik hakkı parçalara bölünerek yeni devletlerce kazanılır; bu durumda da egemenliğin ortadan kalktığı söylenemez (Grotius'dan akt. Erkiner, 2012: 51).

Egemenlik sadece egemenliğe ait olan tarafından el değiştirebilir. Egemenlik soydan geliyorsa kral tarafından başka bir kişiye teslim edilebilir. Egemenliğin soydan gelmediği koşullarda egemenliği başka bir kişiye teslim eden halkın, kralın da onayını alması gerekir. Kraldan onay alınmasının nedeni ise, yaşadığı sürece kralın yararlanma hakkına sahip olmasıdır. Bu şartlar altında kral yaşadığı sürece kralın yararlanma hakkı dikkate alınarak yaşadığı zaman diliminde egemenliğin

kraldan alınmamasıdır. Halkın bir kısmı seçme hakkına sahip olduğundan dolayı egemenliğin başkasına devredilmesine karşı çıkma hakkına da sahiptir. Grotius, bu konuyu şu şekilde bir ifade etmiştir: “*Ülke ortaklaşa ve bölünmez bir biçimde halkındır; bu yüzden de halkın iradesine bağlı olmalıdır*” (Grotius, 2011: 109-111).

Ülkenin bir bölgesindeki egemenlik hakkı bir başkasına devredilirken o yerde yaşayan halkın oyuna başvurulması şarttır. Kral ya da egemenin yetkileri sınırsız olmamasında dolayı bir bölgenin başkasının egemenliğe geçirilmesi hakkına sahip olunmadığını dile getirmiştir (Grotius, 2011: 111). Egemenin yetkilerini dışına çıkararak ülkesinin tamamını ya da bir bölümünü başkasına teslim etmeyi düşündüğü sözleşmelerin geçersiz olduğunu ifade etmiştir. Egemenin bu şekilde hareket etmeye hakkı olmamasından ötürü yapmış olduğu işlemin başka bireylerin mülkiyetinde olan şeyler üzerinde işlem yapılmasına benzetilebilir. Egemenlik halka ait olmasından dolayı egemenin böyle bir sözleşmeyi yürürlüğe koymaya hakkı ve yetkisi bulunmaz (Grotius, 2011: 135).

Grotius’a göre savaş ve barış yapma hakkı egemen güce aittir. Monarşilerde, barış ve savaş hakkı, devleti yöneten krala aittir. Bunun gerçekleşmesi koşulu ise halkın rızasını ve yetkisini alarak başa gelmiş kral olmasıdır. Kral bu yetkilerini kullanırken birtakım şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Eğer kral, tutsak, yaş olarak küçükse ve akıl sağlığı yerinde değilse, bu yetkilerini kullanılamaz. Grotius aristokrasilerde ve demokrasilerde, barış ya da savaş yapma yetkisinin çoğunluğun elinde olduğunu ifade etmiştir. Grotius’un burada çoğunluktan kastı ise, aristokrasilerde halkın ileri gelenlerinin oluşturmuş olduğu bir kurulu, demokrasilerde ise her ülkenin kendi örflerine ve âdetine uygun olarak oy vermeye yetkili olan yurttaşlığın oluşturmuş olduğu çoğunluğu kasteder. Çoğunluğun vermiş olduğu karar sözleşmelerde karşıt oy veren diğer yurttaşlar için de aynı şekilde bağlayıcı bir rol aldığını söylemiştir. Sözleşmenin sonucunda sağlanan yararlardan da karşıt oy verenlerin faydalanabileceğini ifade etmiştir (Grotius, 2011: 326-327).

Grotius, bireylerin bir araya gelerek kamusal ya da özel birlikler oluşturabileceğini ifade etmiştir. Birliklerin kuruluş amacıyla ilgili meselelerde, bütün üyelerin ya da birlik adına hareket eden çoğunluğun oyu, üyelerin hepsi için bağlayıcı bir niteliğine sahip olduğunu söylemiştir. Bir birliktelik kuran bireyler, işlerin yürümesi ve yürütülmesi için belli bir yöntem izlemişlerdir. Azınlığın

çoğunluğa buyurmasını haksızlık olarak nitelendirmiştir. İşlerin nasıl yürüyeceğini gösteren sözleşmeler ve yasalar göz önünde bulundurularak, doğal hukuk bağlamında çoğunluğun oyunun bütün birliğin oyunun sayılmasının gerektiğini Grotius açık bir şekilde söylemiştir. Düşünürü göre bir birlikte önde gelme sırası noktasında kardeşlerden önce doğanın önde geldiği örneğini vererek cevaplamıştır. Grotius, mülkiyetin oy verme ile ilişkisi noktasında görüşlerini bildirmiştir. Grotius'e göre: *“Herkesin eşit ölçüde paylaşmadığı mülkiyet hakkına dayanan bir birlikte kimin bunun yarısına, kimi üçte birine, bir başkası dörtte birine malikse, yalnız önde gelme sırasının düzenlenmesi değil, oyların da bu paylara göre sayılması gerekir”* (Grotius, 2005b: 545-551).

Grotius'u, 16. Yüzyılın son dönemlerinde meydana gelen iç savaşlardan etkilenecek haklar kuramında birtakım çalışmaları ortaya koymuştur. Bu zamanda meydana gelen olaylar kentlerde yaşayan insanların kenti terk etmesine engel olmak için çeşitli görüşleri çağdaşları gibi Grotius'ta ele almıştır. Grotius'un ortaya koymuş olduğu düşünceleri, doğal ahlakın ve dinin nesnel içeriğinin en aza indirerek, kent yasasına aykırı şekilde yönelme ihtimalini önemli derece azaltarak, kentin dağılmasının önüne geçme çabası içerisinde olmasıdır. Grotius'un buradaki temel aracı, özgürlükten feragat eden bireyleri bunun ne gibi avantajları ortaya koyan felsefi çerçeve ile beraber, bir haklardan feragat veya değişim aracı olarak kullanılan yasal bir sözleşmedir. Bireyi doğal olarak iyiliğin peşinden giden ahlaki bir fail olarak ele almayı sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir fail olarak ele alması Grotius'un oluşturmaya çalıştığı düşüncenin önünü açmıştır. Bu şekilde birey açısından yarar sağlaması şartıyla haklarından feragat etmesinin önünde bulunan ahlaki engelleri kaldırmıştır. Özgür bireylerin varlığının diğer bireylerin varlığı noktasında bir dezavantajın ortaya çıkmasına neden olacağına vurgu yapmıştır. Bir sınırlama ya da dışlamanın olmamasının sonucu olarak bireye ve onun alanına tecavüze maruz kalacağını ifade etmiştir. Bu sebepten ötürü her birey için haklarını sınırlandıran bir yapının mevcudiyetinin var olması, birey için en rahatlatıcı ve yararlı sağlayan şey olarak tanımlanabilir. Bu yapı ise kent olarak ortaya çıkmıştır. Hukuki sözleşme, doğal insanın kolayca kente girmesini sağlayan ve sonra çıkmasını engelleyecek bir şekilde devreye sokulmuştur. Bireysel hak, doğal insanın ticari bir kar sağlayacak biçimde tasarlanmıştır. Haklarıyla birlikte yurttaşlığını satın alan birey, bu almış olduğu hakları sadece diğer bireylere karşı ileri sürmeye

yetkilidir ve bu hakları kente karşı ileri süremez şekilde elde etmiştir (Brett, 2011: 122-123).

Grotius'un öğretilerinde, insanın sosyal doğası değişmez kabul edilmektedir. Grotius tarafından bu kabulden yola çıkılarak, doğal hukukun da değişmez olduğu sonucuna varılmaktadır. Grotius, insanın ve şeylerin doğasını araştırırken onların fiziksel niteliklerini esas alır; yine de, Spinoza'nın düşünceleri ile karşılaştırıldığında burada açık bir aşkınlaştırma vardır. Grotius, değişmez kurallardan oluşan bir doğal hukuk görüşüne ulaşırken, fiziksel özellikleri değişmez fiziksel gerçekler olarak esas almakta ve görüşlerini bu değişmeyecek gerçekler üzerinde temellendirmektedir. Temelde bu gerçekler yer aldığı için ulaşılan doğal hukuk kuralları da değişmez nitelikte olmaktadır. Örneğin insanların fiziksel olarak kendilerini savunmak için elleri vardır ve fiziksel gerçek, insanın kendisini savunabilme yeteneğini doğasının bir gerçeği kıldığı için de doğal hukukun bir kuralı olan kendini savunmak için savaşma hakkı da değişmez nitelikte bir kuraldır. Böylesi temel gerçeklerden ve değişmeyecek temel kurallardan yola çıkarak doğal hukuk görüşü çerçevesinde Grotius, halklar ve devletlerarasındaki ilişkileri yöneten hukuk kurallarını kapsayan hukuk kuramını kurgulamaktadır. Uluslararası hukuk anlayışı bu kurguya dayalıdır ve kökenlerinde belirttiğimiz rasyonalist doğal hukukçu temel yaklaşımlar bulunur. Bu yaklaşımın yöntemsel karakteri, insanî ve toplumsal doğal gerçeklerin akılla gözlemlenip belirlenmesi ve gene akılla ve edinilen tecrübeler ışığında bu gerçeklerin gerektirdiği doğal hukuk kurallarının belirlenip üretilmesidir (Erkiner, 2012: 67).

Hukuka uygun olmayan kanunların vatandaşlar üzerinde bağlayıcılığı olmadığı gibi, kralın yapmış olduğu sözleşmeler de akla uygun şekilde gerçekleşmemişse bağlayıcılığı bulunmaz. Bireyler için akla uygun olarak yapılmış sözleşmeler bağlayıcı bir niteliği bulunur. Bir sözleşmenin sağlamış olduğu yararlar göre değil amacının akla uygun olup olmamasına göre değerlendirilir. Kralların yapmış olduğu sözleşmelerde kamu yararını göz önünde bulunması gerekir. Bir sözleşmenin hem halka hem de devlete zarar verecek şekilde oluşursa, bağlayıcılığını kaybeder. Kral kamu kaynaklarını başkalarının lehine aktarılması noktasında akla uygunluk ilkesine göre hareket etmesi gerekir. Akla uygun şekilde olmaması durumunda işlemin geçerliliğinden bahsedilemez (Grotius, 2011:134-135).

Grotius, bir prensin yapı ve malları elden çıkarma ve bunları kendi yararına kullanıp kullanamayacağı konusunda araştırmalar yapmıştır. Bu konu sonrasında Grotius, sosyal sözleşmenin ihlali konusundaki söylemlerine zemin hazırladığı görülmektedir. Grotius'un bu noktada bazı sorunları ve soruları ele aldığını söylemek gerekir. Bir prens çok ileri giderse ne olur? Güvenine veya görevine karşı hareket etmesi sonucunda ne olur? Vatandaşlar ne kadar kaçak prenslerine itaat etmek zorundadır? Onu bırakıp öldürmeleri mümkün müdür? İşte Grotius, bu soruların cevabı noktasında direnişin nasıl mümkün olup olamayacağı üzerine tartışmalarda bulunmuştur. Bu konuyu ele alırken Hollanda Cumhuriyeti'nin doğuşunu düşündüğü konusunda bir fikir birliği olduğunu dile getirmek doğru olacaktır. Her ne kadar farklı toplulukların farklı anayasal temellere dayalı olacağı açık olsa da, bu anayasaların her zaman katı, statik ve değişmez olduğu açık bir şekilde görülür. Gerçekten de Grotius, ani bir sarsıntı olarak ya da sürünmekte olan bir buzul hızında, anayasa değişikliği ihtimalini kabul etmektedir. Bu hiçbir yerde tiranlık konusundaki düşüncelerinde ve direniş hakkından daha belirgin bir şekilde durmadığı söylemek gerekir (Borschberg, 2006: 57).

Grotius, egemenin sadece kendisine ve yurttaşlarına karşı işlenmiş suçları değil, kime karşı bir suç işlenmişse doğal hukuk bağlamında cezalandırma yetkisine sahip olduğunu belirtir. Devletler ve mahkemeler kurulmadan önce bu hak doğal olarak herkese ait olan bir haktır ve bireylerin kendilerine ya da herhangi başka birine karşı işlenmiş olan suçu cezalandırma hakkına sahiptir. Ancak devletlerin kurulmasından sonra bu hak sadece egemen olan güce yani devlete ait olduğu özel kişilerin öç alma duygusu içerisinde suç işleyenleri cezalandırma yetkisine sahip olmadığını ifade eder. Cezalandırma yetkisinin kaynağı iç hukuk değildir aksine doğal hukuktur (Grotius, 2011: 182-183). Bireylerin veya devletlerin kendilerini koruma ilkesinden yola çıkarak doğal hukukun ortaya koyduğu prensibidir. Devletlerin ya da bireylerin yaşamları için gerekli olay şeyleri elde etmeye izin verilmediğinde ve önlerine engeller çıkarılması karşın bunlarla mücadele etme ve savaşma hakkı olduğunu söyler.

Grotius'un genel olarak ortaya düşünceleri sonucunda bireylerin subjektif haklarını sistematik bir şekilde ele almasıyla beraber, bireylerin kendilerine ait özel haklarının bulunduğu ve bağımsız bireylerin haklarının, bağımsız egemen devletlerin haklarıyla eşit bir şekilde değerlendirmesidir. Ortaya koymuş olduğu bu düşünceleri

modern görünümlü bir hak söyleminin başlamasına vesile olmuştur (Wood, 2016: 157).

Grotius, devletin varlığının korunması noktasında bireylerden ziyade yönetenlerden yana bir tavır sergilemiş olduğu görülebilir. Ancak bunu gerçekleştirirken ortaya koymuş olduğu çekincelerinde varlığını göz önünde bulundurmak gerekir. Devleti yönetenlere itaat etmeni önemli bir davranış olduğunu ve direnme hakkını ise belirli sınırlar çerçevesinde düşüncelerine yer verdiği belirtmek gerekir. Bireylerin özgürlüklerinden daha çok toplumsal barış ve huzur ortamının devam etmesini arzulayan bir düşünceler bütünü oluşturduğunu söylemek mümkündür.

3.4.HUGO GROTIUS'UN DEVLET VE BİREY İLİŞKİSİ ANLAYIŞIYLA, DİĞER DEVLET VE BİREY İLİŞKİSİ ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hugo Grotius'un devlet ve birey ilişkisi bağlamında diğer devlet ve birey ilişkisi anlayışlarıyla karşılaştırması yapılırken özellikle devlete ve bireye bakış üzerinde durularak yapılması yerinde olacaktır. Diğer toplum sözleşmecisi Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin özellikle egemenlik, mülkiyet, özgürlük ve direnme hakkı konusundaki görüşleri genel bir çerçeve içerisinde ele alınarak, Grotius'un düşüncelerinin devlet ve birey ilişkisi kavramına ne gibi etkileri ve katkıları olduğunun anlaşılması noktasında önemli olduğu söylenebilir.

Grotius, Orta Çağ'daki kralların ve kilisenin egemenlik hakkını Tanrı'dan aldıklarını söyleyerek meşruiyet sağlamaya çalışmalarını ve egemenliğin kökenini Tanrı'ya bağlayarak mutlak iktidarları sağlamlaştırmaya karşı gelerek bu görüşü eleştirdiğini söylemek gerekir. Bunun yerine sivil yönetimin insani bir yönetim şekli olması gerektiğini ifade etmiştir. Toplumsal sözleşmeyi, toplumun ve siyasi gücün kaynağı olarak görmüş ve bunun egemenliğin Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcilerine aktarmış olduğu bir hak olmaktan çıktığını söylemiştir (Abélès'ten akt. Özkan, 2016: 37). Grotius ve çağdaşları olan filozoflar, kralların Tanrı'ya dayandırdığı mutlakiyetçi yönetimlere ve kilise tarafından yapılan baskılara karşı olarak toplumsal sözleşme düşüncesine sıklıkla başvurmuşlardır.

Toplumsal barış ve düzenin sağlanması noktasında monarşiyi en iyi yönetim şekli olarak gören Hobbes, egemenliğin kaynağını Grotius gibi toplumsal sözleşme üzerinde kurmuştur. Bireyler, kendilerinin yaşamının korunması, kaynaklardan daha fazla bir şekilde yararlanmak, daha fazla refah içerisinde olmak için toplumsal sözleşme ile gücü tek bir kişiye ya da bir kurula devrederler. Buradaki bu devir, bireylerin özgürlüklerinden feragat ederek, herkesin can güvenliğinin ve toplumsal huzurun korunması içindir. Bireylerin ayrı ayrı özgürlüklerinin toplumdaki diğer bireyler ve devlet için bir tehdit oluşturduğu düşüncesi ile Hobbes ve Grotius, toplumun ortak bir paydada buluşması açısından bir yasal sözleşme oluşturma çabası içerisinde bulunarak düşüncelerini dile getirmişlerdir (Brett, 2011: 122-123). Ülkelerinde yaşanan iç karışıklar, Grotius ve Hobbes'un düşünceleri üzerinde büyük etkileri olduğunu söylemek gerekir. Düşünürler egemenin yetkilerinin üzerinde durarak, bireylerin özgürlüklerinde ziyade can güvenliği ve huzur ortamı içerisinde yaşamaları üzerinde durmuşlardır.

Grotius, doğa durumunu bir savaş ortamı olarak görmemiştir, doğa durumunda herkesin bütün her şeyin mülkiyetine ortaklaşa şekilde sahip olduklarını belirtir. Hobbes ise, doğa durumunda insanların içerisinde barındırmış olduğu rekabet, kötülüklerin ve insanların birbirleriyle sürekli olarak bir mücadele hali içerisinde oldukları düşüncesiyle bir savaş hali içerisinde buldukları ifade eder. Locke'a göre ise her bir birey doğal halde mülkiyet hakkına sahiptir. İnsanlar, toplumsal sözleşme vasıtasıyla sivil ve siyasal duruma geçerek sadece mülkiyetlerini koruma altına alırlar. Grotius ve Locke, doğal halin barış ortamından savaş haline dönüşmesini doğal kaynaklar üzerindeki mücadeleyle açıklar. Grotius ve Locke'a göre herkes daha fazla mala sahip olmayı ister. Bu isteklerini gerçekleştirmek için insanlar birbirleriyle mücadeleye başlarlar. Her birey kendi canını ve malını korumaya çalışır. Doğal halde uyumsuzlukları çözecek yargı sistemi ve üst otorite olmadığından savaş hali ortaya çıkar. Grotius ve Locke, insanların doğal olarak birbirlerine düşman olmadıklarını, ama mülkiyet edinirken ya da onu arttırmaya çalışırken savaş ortamına sürüklendiklerini belirtirler (Özkan, 2016: 197). Hobbes, diğer iki düşünürden ayrılarak en baştan beri insanların bir savaş ortamı içerisinde bulduklarını söylerken, Grotius ve Locke ise kaynaklar üstündeki mücadelenin sonucu olarak bir savaş ortamının meydana geldiğini söyler. Rousseau ise, doğa durumunda iki tür eşitsizlikten bahseder. İlk olarak, doğanın vermiş olduğu akıl, yaş,

sağlık ve bedensel güç gibi özelliklerin farklılıkların dolayı doğan bir eşitsizlik olduğunu, ikinci olarak ise, bir mutabakatın sonucu olan, insanların kabulüne dayanan ve bu biçimde kurulmuş olan farklılıklara dayandığından ötürü ahlaki ve siyasi eşitsizliklerdir. Bu tür eşitsizliklerin sebebi olarak ise toplumsal kurumları görmektedir (Torun, 2012: 242).

Grotius'un toplum sözleşmesi diğer sözleşmelerden farklı olarak tarihi bir gerçeklik olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ancak bunun tarihi bir gerçeklik olduğu üzerinde herhangi bir ispatlama çabası içerisinde bulunmaz. Grotius'un toplumsal sözleşme mevcut bulunan toplum düzenini savunmak için bir araç olarak kullanmıştır. Grotius'un toplumsal sözleşmeye olan bakış açısı özü itibariyle modern sözleşme teorilerinden farklılık gösterir. Grotius, toplumsal sözleşmeyi Locke ve liberallerle farklı şekilde ele almıştır. Locke ve liberaller, genel olarak toplumsal sözleşmeyi kullanarak, bireylerin eşitliği ve doğal haklarını üzerinde ele alarak bu hakların korunmasını hedef almışlardır. Bireye ait olan hakların korunması ön plana çıkarılmış, bu hakların korunması da devletin sürekliliğini sağlayan bir konuma getirilmiştir. Devletin bu hakları korumaması devletin varlığını tehlikeyi götürür. Liberaller, toplumsal sözleşmeyi siyasal düzeni ele almak için bir araç olarak görür. Grotius, toplumsal sözleşmeyi devletin yerine getirmesi gereken temel şeylerin kökenini belirlemek için değil, var olan siyasi düzeni meşrulaştırmak için kullanır. Grotius, bireysel hakların devredilebileceğini ifade ederken, diğer modern toplum sözleşmecileri düşünürler bireysel hakların devredilemeyeceği belirtmişlerdir (Özkan, 2016: 38-39).

Doğal hal döneminde insanların sahip olduğu doğal hakları belirlerken sivil ve siyasal toplum durumunda da insanların bu haklara sahip olduklarını belirtir. Bu şekilde ifade etmiş oldukları temel hakların devlete önceliğini belirterek, o hakların dokunulmaz ve devredilmez temel insan hakları olduklarını toplum sözleşmecileri düşünürler ifade etmişlerdir. Grotius'a göre bunlar yaşam ve mülkiyet; Locke'a göre yaşam, özgürlük ve mülkiyet; Hobbes'a göre, devletin oluşturulmasıyla bütün haklarını devlete devretmişlerdir. Rousseau ise birey da devlet merkezli bir toplum sözleşmesi düşüncesi tasarlamadığından ötürü genel irade kavramını ortaya atarak bu kavram üzerinden düşüncelerine yoğunlaşmıştır. Toplumun ortak çıkarı çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Grotius ve diğ er düşünürler egemenliğin kaynağını halka dayandırır, fakat görüşleri arasında önemli farklılıklar vardır. Grotius, egemenliği mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirdiği söylemek gerekir. Tam mülkiyet hakkına sahip egemenlerin yönetim hakkını, kralı seçme hakkına sahip olanların onayına dayanmadan bir başkasına aktarabileceğini ve tam mülkiyet hakkına sahip olmayan egemenlerin de onayının alınmadan egemenin değiştirilemeyeceğini belirtir. Böylece o, halkın iradesini egemenin iradesine tabi kılarak egemeni seçme hakkına sahip olanları ikinci plana iter. Egemenin, onu seçenler tarafından değiştirilmesini teoride uygun görse de pratikte imkânsız hale getirir. Böylece Grotius, bu düşünceleriyle yaşamış olduğu dönemde Avrupa'da görülen krallıklara mutlak bir üstünlük tanır ve doğal hukuka dayanarak uygulamalara mantıki zemin oluşturur. Locke ise çoğunluğu hem kurucu olarak hem de gücü sürekli elinde bulunduran üst bir otorite olarak görmesinden ötürü, egemeni ve yönetim biçimini değiştirmenin çoğunluğun hakkı olduğunu belirtirler. Hobbes ise, toplumsal sözleşme ile bütün haklarının egemen güce devredildiğini ve bir daha geri alınamayacağını, sözleşmeden vazgeçmenin mümkün olmadığını dile getirir. Hobbes buna bir istisna getirmiştir. Hobbes sadece kendini koruma hakkının devredilemeyeceğini ifade etmiştir. Rousseau ise, egemenliğin halk oyunun yürütülmesinden ve uygulanmasından başka bir şey olarak görmez. Bu sebepten ötürü devlette egemenliğin tek sahibini genel irade olduğunu belirtir.

Direnme hakkı noktasında ise düşünürlerin farklı görüşlere sahip olduklarına söylemek gerekir. Grotius, sözleşmeye ve hukuka aykırı hareket eden egemene karşı direnme hakkını sistemine dâhil etmiştir. Bir halkın koşulsuz olarak bir egemene teslim olmasıyla kral olanlara karşı direnme hakkının kullanılamayacağını belirterek 17. yüzyılda Avrupa'nın birçok ülkesinde uygulanan monarşik yönetim biçimi desteklemiştir. Bunların dışındaki monarşilerde de devrim hakkının bir istisna olarak kullanılabileceğini belirtse de düzen ve istikrarın sağlanması adına halkın bu hakkı kullanmasından yana bir tavır almadığını söylemek gerekir. Locke ise çekincelerini belirtmiş olsa da çoğunluğun iradesinin bir tezahürü olarak gördükleri egemene karşı, direnme hakkının kullanılabileceğini belirtir. Locke ise direnme ve devrim haklarını birbirinden ayırarak incelemiştir. Kral olurken dokunulmazlık hakkına sahip olan krallara karşı direnme hakkını uygun bulmayarak Locke, bu durumda Grotius tarzı bir tutum içerisinde. Ancak devrim hakkının kullanılması hususunda Grotius'dan

ayrılmıştır. Tam mülkiyet hakkına sahip olmayan egemenlerin hukuksuz uygulamalarına karşın bıçak kemiğe dayanmadan devrim hakkının kullanılmasını uygun görmemiştir. Locke da Grotius gibi egemen gücün uygulamalarının halkın geneline olumsuz etkilemedikçe devrim hakkının kullanılmasından yana olduğunu dile getirmiştir (Özkan, 2016: 202-203). Hobbes ise direnme ya da devrim hakkına karşı bir tavır alan düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobbes, direnme hakkı noktasında sivil toplumda yaşayan insanların, kendilerini koruma haklarını ellerinde bulundurduğunu ve bu sebepten dolayı bu haktan vazgeçilmesinin sözleşmenin sona ermesine neden olacağı ifade etmiştir. Hobbes, *Leviathan*'da bireylerin neden devrim yapamayacakları noktasında görüşlerini belirtmiştir. İlk olarak, bireyler bütün eylemleri için egemen güce yetki vermelerinden ötürü egemen gücün yapmış olduğu eylemlerden şikâyetçi olamayacaklarını ve geri alma haklarının bulunmadığını ifade etmiştir. İkinci olarak ise, devrim ve direnmenin sonucu bakımından bir hükümeti devirmeye yönelik bir eylem olduğundan gerçekleşmesinin uygun olmadığı, kişinin kendi çıkarı noktasında da aykırı bir eylem olduğunu söylemiştir (Demirci, 2016: 448-449).

Genel olarak Grotius'un devlet anlayışı temelinde yer almış olan toplumsal sözleşme teorisinin, Locke'un ortaya atmış olduğu toplumsal sözleşme teorisinden farklı olduğunu söylemek gerekir. Grotius'ın koymuş olduğu düşüncelerin sonucu olarak, yöneticilerin keyfiliğini sınırlayan bir düşünce sistemi olmadığını söylemek mümkündür. Devleti, bireylerin rızasına dayandırmasına rağmen yöneticilerin sahip olması gereken güce atfetmiş olduğu özelliklerin büyüklüğü dikkate alındığında, ortaya koymuş olduğu toplumsal sözleşmenin özgürlükçü bir sözleşme olmadığını söylemek doğru olacaktır. Bireylerin özgürlüklerinden ziyade devleti ön plana çıkaran Grotius'un düşünceleri otokratik devletin oluşturmasına açık bir kapı bıraktığını belirtmek gerekir. Grotius, bireysel özgürlük ve politik özgürlük arasında kesin bir çizgi koymuştur. Grotius'un düşünceleri Rousseau tarafından şiddetli bir şekilde *Toplum Sözleşmesi* eserinde eleştiriye maruz kalmıştır. Grotius'un devlet ve birey ilişkisi hakkındaki düşünceleri Hobbes'u etkilemiş ve Hobbes'un ortaya koymuş olduğu eserlerde de yerini aldığını söylemek doğru olacaktır.

SONUÇ

Ülkesinde birçok önemli görevde bulunan Hugo Grotius, meydana gelen karışıklıklar ve karmaşalar sonucu müebbet hapis cezası almış, sonrasında eşinin yardımıyla hapisneden kaçarak uzun yıllar boyunca sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Grotius, Hollandalı olmasına rağmen hayatının büyük bir bölümünü ülkesi dışında geçirmek zorunda kalan bir düşünürdür. Birçok alanda çalışmış olan Grotius, yapmış olduğu çalışmalarla beraber dünyanın birçok yerinde üzerinde durulan ve görüşleri üzerinde tartışmaların devam ettiğini söylemek gerekmektedir. Yaşamış olduğu dönemdeki hem ülkesinin hem de diğer ülkelerin içerisinde bulunduğu durumun Grotius'un düşünceleri etkilediği ve eserlerine yansımış olduğu görülmektedir. Ayrıca en önemli eseri olan *De Jure Belli ac Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) adlı eserini Fransa Kralı XIII. Louis'e ithaf etmiş ve onun himayesi altında bir müddet yaşamını sürdürmeyi başarmıştır.

Günümüzde de önemini korumakta olan siyaset felsefenin temel sorunlarından devlet ve birey ilişkisi noktasında kaleme almış olduğu eserlerinde bu konu üzerine eğilmiş olan Grotius'un düşünceleri kendisinden sonraki dönemlerde de düşünürlerin ilham kaynağı olarak karşımıza çıkmıştır. Yapılmış olunan çalışmada Grotius'un siyaset felsefesinde devlet ve birey ilişkisini nasıl ele aldığını ve kendisinin ortaya koymuş olduğu kavramları genel olarak siyaset felsefesi içerisinde diğer düşünür ve düşüncelerle nasıl ele alındığını irdelemeye çalışılmıştır.

Modern doğal hukukun babası olarak bir düşünür tarafından kabul edildiğini söylemek mümkündür. Doğal hukuku yeniden şekillendirerek üzerindeki din olgusundan ayırıştırarak, doğal hukuku rasyonalist bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Doğal hukukun, insan doğasını yansıttığı söyleyerek evrensel bir önemi olduğunu vurgulamış, her türlü mevcut pozitif hukuka bir ölçüt ve pozitif hukuk için bir ideal hukuk düzeni olduğu ifade ettiğini görülmektedir.

Grotius, çalışmalarında birçok düşünürün görüşlerinde faydalandığını, bunu yaparken hiçbir düşünceyi ya da düşünürün görüşünü tam olarak bir güven içerisinde almadığını ifade eder. Bunu sebep olarak ise, yaşamış oldukları dönemde kendi bireysel çıkarlarını ön plana alarak ya da sahip olduklarını ideolojik görüşlerin meşruluğunu sağlamak amacıyla görüşlerini belirtmiş olma ihtimalini göz önünde bulundurarak, tarafsız bir şekilde konuları ele aldığını vurgulamıştır.

Toplum sözleşmeci düşünür olmasına rağmen diğer toplum sözleşmeci düşünürler kadar siyaset felsefesi içerisinde görüşlerine yer verilmemesinden dolayı düşüncelerinin daha iyi şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, Grotius'un doğa durumundan devlete geçiş süreciyle ilgili yapmış olduğu çalışmalar, diğer toplum sözleşmeci olan Hobbes, Locke ve Rousseau ile beraber tartışılarak çalışmanın birinci bölümü içerisinde yer verilmiştir. Doğa durumundan devlete geçişi tarihsel bir geçmişe dayanan iki temeli olan sosyal ve siyasal sözleşmeye dayandırdığı, diğer düşünürlerden farklı bir şekilde konuyu ele aldığını söylemek mümkündür. İnsanların doğası gereği kendilerini korumak isteyeceğini, barış, huzur ve refah ortamında yaşamak isteyeceklerini ve bunun sürekliliği içinde devlete ihtiyacın olduğunu Grotius'un vurguladığını söylemek doğru olacaktır.

Grotius'un siyaset felsefesinde önem vermiş olduğu kavramlar üzerinde hem kendi görüşleri ve hem de siyaset felsefesinde diğer düşünür ve düşüncelerle desteklenerek verilmiştir. Buradaki maksat Grotius'un düşüncelerinin daha iyi anlatılması ve bir mukayesenin yapılmasını kavramlar üzerinden sağlamaya çalışılmıştır. Devlet ve devleti oluşturan temel kavramlar noktasında Grotius'un üzerinde çalışmış olduğu kavramlara çalışmada yer verilmiştir. Mülkiyet, özgürlük, egemenlik ve direnme hakkı kavramları, devlet ve birey ilişkisinin anlaşılmasını sağlama konusunda son derece önemli olduğu görülmüştür. Bu kavramlar üzerinden siyaset felsefesinin yeni bir noktaya eriştiğini, devletin oluşum ve gelişim sürecine sunmuş olduğu katkılar irdelenmiştir.

Devletin oluşum süreci ve devleti oluşturan kavramlar ele alındıktan sonra birey kavramının siyaset felsefesindeki önemi değerlendirilerek, bireyin tarihsel gelişim süreci tartışılmıştır. Rönesans, Reform ve Aydınlanma Düşüncesinin etkisiyle beraber birey kavramı, devlet karşısında birçok kazanımlar elde ettiği görülmektedir. Elbette günümüzdeki gibi kadınların, çocukların, mülkiyet sahibi olmayanların anında bir gelişme göstermemiş tarihsel süreç içerisinde tedrici bir şekilde gelişme gösterdiğini söylemek doğru olacaktır.

Doğal hukukun, siyaset felsefesi açısından büyük önem gösterdiği ve evrensel hukukun gelişmesi noktasında bir yol gösterici olarak rol aldığı görülmektedir. Grotius'un da geliştirmiş olduğu doğal hukuk kuramı oluşturmuş olduğu kendisinin siyaset felsefesini de büyük ölçüde etkilediği ve doğal hukuk çerçevesinde siyaset

felsefesini şekillendirdiğini söylemek doğru olacaktır. Doğal hukuka getirmiş olduğu yeni soluk hem çağdaşlarını hem de kendinden sonra gelen diğer düşünürler üzerinde etkileri görülmekte olup, hem olumlu yönde düşüncelerinden faydalanılarak kullanıldığı hem de Rousseau gibi bazı düşünürler tarafından eleştirilere maruz kaldığını ifade etmek doğru olacaktır.

Grotius, siyaset felsefesini devletin oluşumu, egemenlik, mülkiyet, özgürlük ve direnme hakkı üzerinden ele alarak bir çerçeve belirlediği görülmektedir. Devletin oluşumu noktasında doğal hukuk konusunun önemi üzerinde durarak, devletin gelişimini doğal hukuk bağlamında değerlendirdiğini göstermektedir. Din ve devlet ilişkisini birbirinden ayırma yoluna giderek bir laikleştirme süreci içerisine girmiş ve dinin manevi bir değer olarak varlığını koruması gerektiğini dile getirmiştir.

Grotius, egemenlik noktasında egemenliğin halka ait olduğunu dile getirmiş ancak halkın bunu bir kişiye ya da bir gruba vermesinde herhangi bir sakınca görmediğini ifade ederek, egemenliğin verildikten sonra tekrar geri alınamayacağını vurgulayarak devlet ve birey ilişkisi noktası yönetenden yana bir tavır içerisinde olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Devletin yönetilme şeklini, devleti oluşturan bireylerin kendilerinin belirlediğini ve oluşturulan yönetim şeklinin o bölgede yaşayanların gelenekleri ve adetlerinin etkisi olduğunu söylemiştir. Grotius, halkın seçmiş olduğu siyasal yönetim hakkını, egemen güçten tekrar geri alamayacağını belirtirken, mutlak itaati gerektiren bir düşünce sistemi geliştirdiğini ifade etmek gerekir.

Grotius, mülkiyet konusunu ele alarak mülkiyeti elinde bulunduranların yöneticileri belirleme noktasında daha ön plana çıkarmıştır. Bireylerin mülkiyetlerine oranla oy hakkına sahip olduklarını, mülkiyeti fazla olanın daha fazla söz hakkına sahip olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Egemenliğin kaynağını da mülkiyete dayandığını söylemek gerekir. Kralın seçimi noktasında tam mülkiyet hakkına sahip olanların söz sahibi olacaklarını eserinde vurgulamıştır.

Grotius, halkın yöneticilere karşı direnme hakkı noktasında temkinli bir tavır aldığını, halkın genel itibarıyla direnme hakkın karşı duran bir tavır sergilediğini ve egemen gücün yanında yer aldığını ifade etmek gerekir. Göstermiş bu tavırla Grotius, sonucunda mutlak bir itaati gerektirdiğini vurgulamaktadır. Mülkiyet kavramı üzerinde oluşturmuş olduğu görüşlere ayrıntılı şekilde yer verdiğini, mülkiyet

sorununu ele alarak özel mülkiyet ortaya çıkışını ele aldığını, bireylerin mülkiyet haklarının korunması ve kullanılması noktasında geliştirmiş olduğu düşünceleri, mülkiyet kavramının temel ilkelerinin şekillenmesine kaynak ve yardımcı olduğunu söylemek gerekir.

Grotius, devlet ve birey ilişkisi kapsamında ortaya koymuş olduğu düşünceler bağlamında kendisinden önce gelenlerin detaylı ve düzgün bir şekilde tasnif yapmadan çalışmalarını ortaya koymalarını eleştirmiş ve kendisinin daha detaylı ve düzgün bir şekilde ayırım yaparak çalışmalarını ele aldığını ifade etmiştir. Çağdaşlarını ve kendisinden sonra gelen düşünürlere devlet ve birey ilişkisi açısının geliştirilmesi noktasında önemli görüşleri bırakmış olduğunu ifade etmek gerekir. Hobbes'un ortaya koymuş olduğu düşünceler üzerinde büyük bir etkisi olduğunu, devlet ve birey ilişkisi açısından Hobbes'un Grotius'u takip ettiğini belirtmek doğru olacaktır. Grotius ve Hobbes'un çalışmaları, bireylerin özgürlüklerinden ziyade devleti ve toplumdaki huzuru korumayı öncelik olarak kendine görev edinmiştir.

Grotius, devletin meşruiyeti konusunda, seküler bir tavır aldığı ve dini sadece manevi alanda bir otorite olarak gördüğünü belirtmiştir. Tanrısal hukukun yerine insanın kendi iradesine dayanan bir hukukun olması gerektiğini belirtmiştir. Ortaya koymuş olduğu düşünceleriyle beraber Rönesans düşüncesine yakın bir tavır aldığını söylemek mümkündür.

Grotius, toplumsal sözleşme düşünürleri arasında yer alır. Doğal hukuk, egemenlik, mülkiyet gibi konularda kapsamlı olarak değerlendirmiş olup, kendi çağında ortaya koymuş olduğu düşünceler bakımından devlet ve birey ilişkisinin ne şekilde olması gerektiğini, ideal bir yönetim biçiminin ne şekilde olacağını tartışarak siyaset felsefesi alanında öncü bir düşünür olarak yerini almıştır. Geliştirmiş olduğu düşünceler günümüzde de önemi koruyarak birçok tartışmada referans olarak kullanılmaya devam ettiğini belirtmek gerekir. Uluslararası birçok yazarın çalışmalarında üzerinde durmaya devam ettiği Grotius'un, ülkemizde de aynı şekilde değere ve öneme sahip olması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y. (1939),*Grotious Ve Tabii Hukuk.*, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul.
- Ağaoğulları, M. A. (2018),"Jean Bodin: Egemen Devletin Belirlenmesi", düz., M. A. Ağaoğulları, & L. Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitapevi, Ankara, s. 9-61.
- Ağaoğulları, M. A. (2015),*Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ağaoğulları, M. A. (2018),"Thomas Hobbes: Ölümlü Tanrı", düz., M. A. Oğulları, & L. Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitapevi, Ankara, s. 163-280.
- Akal, C. B. (2016),*Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı*, Dost Kitapevi, Ankara.
- Akççek, A. (2011),"Hoşgörü Üzerine Bir Kıyaslama: John Locke ve Jean Jack Rousseau",*Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 63, s. 15-27.
- Aktan, Ç. C. (1995),"Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm",*Amme İdaresi Dergisi*, 28 (1), s. 3-32.
- Aritoteles (2018),*Politika*, çev., M. Tunçay, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Baubérot, J. (2008),*Dünyada Laiklik*, çev., E. C. Gürcan, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Bayram, A. K. (2016),"Jean- Jacques Rousseau Aydınlanma Karşıtlığı, Eşitlik ve Özgürlük",düz., H. E. Duman, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Orion Kitapevi, Ankara, s. 579-607.
- Beaud, O. (2017),"Egemenlik", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., İ. Yerguz,*Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 271-280.
- Beriş, H. E. (2013),"Faşizm", düz., B. Ş. Ömer Çaha, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, Orion Yayınevi, Ankara, s. 287-339.
- Beriş, H. E. (2016),"Jean Bodin Egemenik Kuramı", düz., H. E. Beriş, & F. Duman, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Orion Kitapevi, Ankara, s. 353-380.

- Bıçak, A. (2016),*Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Blom, A. (2014),"Internet Encyclopedia of Philosophy", Internet Encyclopedia of Philosophy: <https://www.iep.utm.edu/grotius/>, (Erişim Tarihi: 11.04.2019).
- Borschberg, P. (2006). *Grotius, the Social Contract and Political Resistance A Study of the Unpublished Theses LVI*. New York, Amerika Birleşik Devletleri.
- Brett, A. S. (2011), *Yurttaş Hakları Tasavvurunun Gelişimi*. Q. Skinner, & B. Strath içinde, Devletler ve Yurttaşlar, Çev. G. Aksay, 1.b, (s. 113-131). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bull, H. (2015),"Uluslararası İlişkilerin İncelenmesinde Grotius'un Önemi", düz., H. Bull, B. Kingsbury, & A. Roberts, çev., B. Beşgül,*Hugo Grotius ve Uluslararası İlişkiler*, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, s. 65-93.
- Çoşkun, S. (2017),"Jean- Jacques Rousseau", düz., A. Tunçel, & K. Gülenç, *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 282-295.
- Demirci, F. (2016),"Thomas Hobbes Güvenliği Garanti Etmek İçin Egemenlik", düz., H. E. Beriş, & F. Fuman, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Orion Yayınevi, Ankara, s. 401-462.
- Ekinci, E. B. (1996). *Machiavelli ve Hukuk Tarindeki Yeri*. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 10(1-3), 213-252.
- Ekmekçi, İ. S. (2013),"John Locke'un Liberalizm Kuramı Üzerine",*TBB Dergisi*, Sayı 106, s. 205-214.
- Engin, Z. Ö. (2014),"Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları",*İstanbul Üniversite Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 72, Sayı11, s. 201-218.
- Erdoğan, M. (2015),*İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitapevi, Ankara.
- Erdoğan, M. (1993),*Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Erdoğan, M. (2013),"Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temelleri", düz., C. Uslu, *Liberalizmin El Kitabı*, Kadim Yayınları, Ankara, s. 51-83.

Erkiner, H. H. (2012), *Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Sameul Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 18,sayı 3,ss. 3-141.

Eroğul, C. (2002),*Devlet Nedir?*, İmge Yayınevi, Ankara.

Gelderen, M. v. (2011),"Erken Modern Dönem Avrupa'sında Devlet ve Rakipleri", düz., Q. Skinner, & B. Strath, çev., G. Aksay,*Devletler ve Yurttaşlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 91-112.

Grotius, H. (1916), *Mare Liberium*. (R. v. Magoffin, Çev.) New York: Oxford University Press.

Grotius, H. (2005a), *The Rights of War and Peace Book I* (Elektronik Sürüm b.). Indianapolis: Liberty Fund.

Grotius, H. (2005b), *The Rights of War Peace II* (Elektronik Sürüm b.). Indianapolis: Liberty Fund.

Grotius, H. (2005c), *The Rights of War Peace III* (Elektronik Sürüm b.). Indianapolis: Liberty Fund.

Grotius, H. (2006),*Commentary on the Law of Prize and Booty*, düz., M. J. Ittersum, Liberty Fund, Indianapolis.

Grotius, H. (2011),*Savaş ve Barış Hukuku*, çev., S. L. Meray, Say Yayınları, İstanbul.

Gülenç, K. (2017), *Niccolo Machiavelli*. A. Tunçel, & K. Gülenç içinde, *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e* (3 b., s. 128-157). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Güriz, A. (1999),*Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitapevi Yayınları, Ankara.

Haakonssen, K. (1985), *Hugo Grotius and the History of Political Thought*. Ed. K. Haakonssen, Political Theory (s. 239-265). Sage Publications, Inc.

Heywood, A. (2015),*Siyasetin Temel Kavramları*, çev., H. Özler, Adres Yayınları, Ankara.

Heywood, A. (2014),*Siyasi İdeolojiler*, çev., H. İnanç, Adres Yayınları, Ankara.

- Hobbes, T. (2001), *Leviathan*, çev., S. Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kapani, M. (2013), *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Kapani, M. (2016), *Politika Bilimine Giriş*, BB101 Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Y. (2015), "Hobbes, Locke ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 97-111.
- Köker, L. (2018), "Grotius: Doğal Hukuk, Mülkiyet ve Egemenlik", düz., M. A. Ağaoğulları, & L. Köker, *Kral- Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitapevi, Ankara, s. 87-109.
- Kuyurtar, E. (2017), "John Locke", düz., A. Tunçel, & K. Gülenç, *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 239-252.
- Larrère, C. (2017), "Hugo Grotius", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., İ. Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 349-354.
- Lipson, L. (1978), *Politika Biliminin Temel Sorunları*, çev., T. Karamustafaoğlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Locke, J. (2013), *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*, çev., M. Yürüşen, Liberte Yayınları, Ankara.
- Machiavelli, N. (2002). *Prens*. (R. Teksoy, Çev.) İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Mairet, G. (2018). *Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu*. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (C. B. Akal, Çev., 5. b., s. 215-243). Ankara: Dost Kitapevi.
- Michel, H. (1990), *Faşizmler*, çev., F. Üstel, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Miller, J. (2011), "Stanford Encyclopedia of Philosophy", Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/grotius/> (Erişim Tarihi: 31.08.2019).
- North, M. (2014). *Hollanda Altın Çağı'nda Sanat ve Ticaret* (1. b.). (T. U. Belge, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, M., & Tok, N. (2016), "John Locke Klasik Liberal Siyaset Felsefenin Temelleri", düz., H. E. Beriş, & F. Duman, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Orion Yayınevi, Ankara, s. 463-497.

Onuma, Y. (2018), Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Grotius> (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

Öktem, N., & Türkbağ, A. U. (1999), *Felsefe Sosyoloji Hukuk ve Devlet*, Der Yayınları, İstanbul.

Özkan, C. İ. (2011), "Toplum ve Devlet Öğretileri-II: Rönesans ve Modern Felsefenin Toplum ve Devlet Öğretileri", düz., H. Tepe, *Siyaset Felsefesi I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 2-59.

Özkan, M. S. (2016), "17. ve 18. Yüzyılda Doğal Hukukun Pozitif Hukuk ve Siyaset Felsefesine Etkileri (H. Grotius, B. Spinoza ve J. Locke ile Sınırlandırılmış Olarak)", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Parlak, İ., & Öztürk, E. (2018), "Bireyler ve Birey Olamayan Bireyler: Liberalizm ve 19. Yüzyılın Çelişkileri", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 42, Sayı4, s. 565-592.

Raynaud, P. (2017), "Siyaset Felsefesi", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., İ. Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 791-799.

Renaut, A. (2017), "Birey ve Bireycilik", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., İ. Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 139-142.

Rousseau, J. J. (2017), *Toplum Sözleşmesi*, çev., V. Günyol, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ruby, C. (2016), *Siyaset Felsefesine Giriş*, çev., A. U. Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul.

Simmel, G. (2009), *Bireysellik ve Kültür*, çev., T. Birkan, Metis Yayınları İstanbul.

Sipahi, K., & Çemrek, M. (2016), "Hugo Grotius Modern Doğal Hukuk ve Uluslararası İlişkiler", düz., H. E. Beriş, & F. Duman, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Orion Kitapevi, Ankara, s. 383-398.

Skinner, Q. (2011). Devletler ve Yurttaşların Özgürlüğü. Q. Skinner, & B. Strath içinde, *Devletler ve Yurttaşlar* (G. Aksay, Çev., 1. Baskı b., s. 3-23). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Skinner, Q. (2016), *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri İkinci Cilt: Refor*, çev., E. Buğlalılar, & B. Yıldırım, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Spitz, J.-F. (2017), "Direnme Hakkı", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., N. K. Sevil, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 235-242.

Şahin, B. (2013), "Liberalizm", düz., Ö. Çaha, & B. Şahin, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, Orion Yayınevi, Ankara, s. 41-102.

Tadashi, T. (1993), "State and Governing Power", düz., O. Yasuaki i, *A Normative Approach to War: Peace, war and Justice in Hugo Grotius*, Oxford Universtiy Press, New York, s. 122-130.

Taşkın, A. (2017), "Hugo Grotius", düz., A. Tunçel, & K. Gülenç, *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 189-207.

Telkenaroğlu, M. (2005), "Muhammed B. Hasen Eş-Şeybani ve Hugo Grotius'un Devletler Hukukuna Etkileri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, s. 67-94.

Tok, N., & Koçal, A. V. (2013), "Anarşizm", düz., Ö. Çaha, & B. Şahin, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*, Orion Yayınevi, Ankara, s. 395-446.

Toku, N. (2003), *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Ankara.

Torun, Y. (2005), *Hugo Grotius'un Hukuk Ve Siyaset Felsefesi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Torun, Y. (2012), *Hukuk Felsefesi*, Orion Yayınevi, Ankara.

Trigeaud, J.-M. (2017), "Hukuk", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., İ. Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 383-396.

Tuck, R. (1992), *The Cambridge History of Political Thought, 1450-1700*, düz., Grotius and Selden. J. Burns, Cambridge University Press, Cambridge, s. 499-526.

Tuck, R. (2015), *Hobbes*, çev., N. Öрге, Dost Kitapevi, Ankara.

Türk, H. B. (2016). *Niccolo Machiavelli*. H. E. Beriş, & F. Duman içinde, *Siyasal Düşünceler Tarihi* (1. Baskı b., s. 309-350). Ankara: Orion Kitapevi.

TDK Güncel Türkçe Sözlük, "*devlet*",

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb e1614d99400.09696513 (Erişim Tarihi: 22.04.2019).

Waldron, J. (2013), "Siyasi ve Kapsamlı Liberalizm", düz., C. Uslu, çev., D. Ak, *Liberalizmin El Kitabı*, Kadim Yayınları, Ankara, s. 335-362.

Wood, E. M. (2016), *Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, çev., O. Köymen, Yordam Kitap, İstanbul.

Yayla, A. (2015), *Liberalizm*, Liberte Yayınları, Ankara.

Yıldız, B. D. (2016), "John Locke'ta Doğa Durumu ve Direnme Hakkı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt20, Sayı 3, s. 375-410.

Zagame, M.-F. R. (2017), "Mülkiyet", düz., P. Raynaud, & S. Rials, çev., İ. Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 620-626.

Zarakolu, C. D. (2013), *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, Belge Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılının Ekim ayında Adana'nın Kozan ilçesinde doğdu. İlköğrenimini ailesinin yanında Kozan'da tamamladı. Orta öğrenimini için 2008 yılında Ankara'ya gitti ve 2012 yılında mezun oldu. 2016 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünü Yüksek Onur derecesiyle Lisans eğitimini bitirdi. 2016 Eylül itibariyle Kırıkkale Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ana bilim dalında Tezli Yüksek Lisans eğitimine kabul edildi. Hali hazırda Posta ve Telgraf Teşkilatı İstanbul Başmüdürlüğü'ne bağlı Başakşehir PTT Merkez Müdürlüğü'nde Gişe ve Büro Görevlisi olarak çalışmakta olup, iyi bir akademik kariyer hedefiyle bu yönde çaba sarf etmektedir.

